

Założyciel / Founded by

Radosław Kaleta – Polska, Uniwersytet Warszawski / Poland, University of Warsaw

Redakcja / Edited by

Wolha Barysienka – Białoruś, Miński Państwowy Uniwersytet Lingwistyczny / Belarus, Minsk State Linguistic University

Radosław Kaleta – Polska, Uniwersytet Warszawski / Poland, University of Warsaw

Lidzija Siamieszka – Białoruś, Państwowy Instytut Edukacji Wyższej / Belarus, National Institute for Higher Education

Zespół redakcyjny / Editorial board

Nadzieja Starawojtawa – Białoruś, Białoruski Państwowy Uniwersytet Ekonomiczny / Belarus, Belarusian State Economic University (redaktor językowy, język białoruski / language editor, Belarusian)

Aleh Herhijeu – Białoruś, Miński Państwowy Uniwersytet Lingwistyczny / Belarus, Minsk State Linguistic University (redaktor językowy, język angielski / language editor, English)

Natalla Kliszewicz – Białoruś, Państwowy Instytut Edukacji Wyższej / Belarus, National Institute for Higher Education

Rada naukowa / Advisory Editorial Board

Hienadź Cychun – Białoruś, Narodowa Akademia Nauk Białorusi / Belarus, National Academy of Sciences

Lidzija Siamieszka – Białoruś, Państwowy Instytut Edukacji Wyższej / Belarus, National Institute for Higher Education

Siarhiej Ważnik – Białoruś, Instytut Edukacji Narodowej Republiki Białorusi / Belarus, Institute of National Education of Republic of Belarus

Ludmiła Sińkowa – Białoruś, Białoruski Uniwersytet Państwowy / Belarus, Belarusian State University

Tacciana Ramza – Białoruś, Białoruski Uniwersytet Państwowy / Belarus, Belarusian State University

Larysa Pisarek – Polska, Uniwersytet Wrocławski / Poland, University of Wrocław

Aleksander Kiklewicz – Polska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / Poland, University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Helena Pocięcina – Polska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / Poland, University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Oleksandr Skopnenko – Ukraina, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy / Ukraine, National Academy of Sciences

Zinaida Paholok – Ukraina, Łucki Instytut Rozwoju Człowieka Uniwersytetu Ukraina / Ukraine, Lutsk University Institute of Human Development “Ukraine”

Jim Dingley – Wielka Brytania, Białoruska Biblioteka im. F. Skaryny w Londynie / UK, Francis Skaryna Belarusian Library in London

Arnold McMillin – Wielka Brytania, Uniwersytet Londyński / UK, University of London

Curt Woolhiser – USA, Uniwersytet Brandeis / U.S.A., Brandeis University

Recenzenci / Reviewers

Iwan Rouda – Białoruś, Białoruski Uniwersytet Państwowy / Belarus, Belarusian State University

Kaciaryna Lubieckaja – Białoruś, Białoruski Uniwersytet Państwowy / Belarus, Belarusian State University

Swiałłana Jakuba – Białoruś, Białoruski Uniwersytet Państwowy / Belarus, Belarusian State University

Iryna Budźko – Białoruś, Białoruski Narodowy Uniwersytet Techniczny / Belarus, Belarusian National Technical University

Nina Barszczewska – Polska, Uniwersytet Warszawski / Poland, University of Warsaw

Anna Żebrowska – Polska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu / Poland, Adam Mickiewicz University in Poznań

Jadwiga Kozłowska-Doda – Polska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie / Poland, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

Projekt okładki, skład i łamanie / Cover Design, Computer-aided Composition

Ekaterina Kaleta

© Copyright by the Authors and Editorial Board

Belaruskaja Mova jak Zameznaja, <http://kb.uw.edu.pl/bmz/>, eISSN 2544-5448, ISSN 2544-6789, dodatek do pisma / supplement to the journal „Acta Albaruthenica” ISSN 1898-8091, www.albaruthenica.uw.edu.pl

Adres redakcji, Wydawca / Editorial Board Office, Publisher

“Беларуская мова як замежная”

Pracownia Glottodydaktyki Białorutenistycznej / Laboratory of Belarusian Glottodidactics

Katedra Białorutenistyki / Department of Belarusian Studies

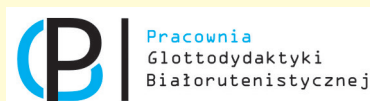
Wydział Lingwistyki Stosowanej / Faculty of Applied Linguistics

Uniwersytet Warszawski / University of Warsaw

ul. Szturmowa 4, PL 02-678 Warszawa, Poland

<http://kb.uw.edu.pl/pracownia-glottodydaktyki-bialorutenistycznej>

e-mail: rkaleta@uw.edu.pl

Nakład / Journal Circulation

50 egzemplarzy / 50 copies

Printed in Poland. Belaruskaja Mova jak Zameznaja is published in print and online. The online version is primary.

Druk czasopisma sfinansowało Centrum Kulturalne Białorusi przy Ambasadzie Republiki Białoruś w Rzeczypospolitej Polskiej / This journal is sponsored by Cultural Center of the Embassy of Belarus in Poland

Заснавальнік

Радаслаў Калета – Польшча, Варшаўскі ўніверсітэт

Рэдакцыя

Вольга Барысенка – Беларусь, Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт

Радаслаў Калета – Польшча, Варшаўскі ўніверсітэт

Лідзія Сямешка – Беларусь, Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы

Чальцы рэдакцыі

Надзея Старавойтава – Беларусь, Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт (моўны рэдактар, беларуская мова)

Алег Гергіеў – Беларусь, Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт (моўны рэдактар, англійская мова)

Наталля Клішэвіч – Беларусь, Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы (кіраўнік навуковага цэнтру)

Навуковая рада

Генадзь Цыхун – Беларусь, Нацыянальная акадэмія навук Беларусі

Лідзія Сямешка – Беларусь, Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы

Сяргей Важнік – Беларусь, Інстытут нацыянальнай адукацыі Рэспублікі Беларусь

Людміла Сінькова – Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Таццяна Рамза – Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Ларыса Пісарэк – Польшча, Уроцлаўскі ўніверсітэт

Аляксандр Кіклевіч – Польшча, Вармінска-Мазурскі ўніверсітэт ў Ольштыне

Алена Пацехіна – Польшча, Вармінска-Мазурскі ўніверсітэт ў Ольштыне

Аляксандр Скапенка – Украіна, Нацыянальная акадэмія навук Украіны

Зінаіда Пахолак – Украіна, Луцкі інстытут развіцця чалавека Універсітэта “Украіна”

Джым Дынглі – Вялікабрытанія, Беларуская бібліятэка імя Францішка Скарыны ў Лондане

Арнольд Макмілін – Вялікабрытанія, Лонданскі ўніверсітэт

Курт Вулхайзер – ЗША, Брандаўскі ўніверсітэт

Рэцэнзенты

Іван Роўда – Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Кацярына Любецкая – Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Святлана Якуба – Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Ірына Будзько – Беларусь, Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт

Ніна Баршчэўская – Польшча, Варшаўскі ўніверсітэт

Ганна Жаброўская – Польшча, Універсітэт ім. Адама Міцкевіча ў Познані

Ядвіга Казлоўская-Дода – Польшча, Універсітэт ім. Марыі Кюры-Складоўскай у Любліне

Праект вокладкі ды вёрстка

Кацярына Калета

Belaruskaja Mova jak Zameznaja, <http://kb.uw.edu.pl/bmz/>, eISSN 2544-5448, ISSN 2544-6789, дадатак да часопіса „Acta Albaruthenica” ISSN 1898-8091, www.albaruthenica.uw.edu.pl

Адрас рэдакцыі, Выдавец

“Беларуская мова як замежная”

Майстэрня беларусістичнай глотадыдактыкі

Кафедра беларусістыкі

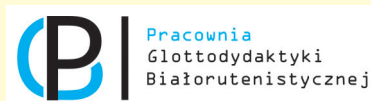
Факультэт прыкладной лінгвістыкі

Варшаўскі ўніверсітэт

вул. Штурмова 4, 02-678 Варшава, Польшча

<http://kb.uw.edu.pl/pracownia-glottodydaktyki-bialorutenistycznej>

e-mail: rkaleta@uw.edu.pl

Наклад

50 асобнікаў

Printed in Poland. Belaruskaja Mova jak Zameznaja is published in print and online. The online version is primary.

Выдадзена пры дафінансаванні Культурнага цэнтра Беларусі пры Пасольстве Рэспублікі Беларусь у Рэспубліцы Польшча

Змест

Артыкулы	7
<i>Ларыса Гедзімін</i> Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы” Браніслава Тарашкевіча	7
<i>Лідзія Сямешка</i> Міжнародная летняя школа беларусістыкі: мэты і матывы вывучэння беларускай мовы. Інтэрв’ю з кіраўніком адукацыйна-культурніцкага праекта “Міжнародная летняя школа беларусістыкі” Лідзіяй Сямешка	13
<i>Ларыса Кныш</i> Праца з лексікай: адбор, спосабы ўвядзення і семантызацыі (пры навучанні беларускай мове як замежнай)	19
<i>Надзея Старавойтава</i> Выкарыстанне інтэрнэт-рэсурсаў у выкладанні беларускай мовы як замежнай	25
<i>Радаслаў Калета</i> Выбраныя матэрыялы па вывучэнні беларускай мовы як замежнай (1973 – 2017 гг.).....	28
<i>Вольга Барысенка</i> Песня як тэкст для аўдыявання на занятках па беларускай мове як замежнай.....	37
<i>Алена Калечыц</i> З досведу выкладання беларускай мовы як замежнай (ва ўмовах падрыхтоўкі спецыялістаў па праграме “Усходнеславянскія мовы і культуры” ва Універсітэце імя Канстанціна Філасафа ў Нітры (Славакія))	44
<i>Надзея Старавойтава, Арцём Тэадаровіч</i> Гісторыя і практыка арганізацыі размоўных клубаў (на матэрыяле працы Беларускага размоўнага клуба ў Кіеве)..	49
<i>Сяргей Новікаў</i> Лагер смерці Трасцянец у еўрапейскай культуры памяці	53
<i>Віктар Корбут</i> Мінск. Спадчына сталіцы Беларусі.....	60
<i>Лідзія Сямешка</i> ПРАГРАМА беларуская мова як замежная ў кантэксце сучаснай культурна-філасофскай інтэрпрэтацыі мовы і кампетэнтнаснай адукацыйнай парадыгмы	66
<i>Уладзімір Куліковіч</i> Азярод.....	77
Рэцэнзіі	80
<i>Кацярына Любецкая</i> Л. І. Сямешка, В. У. Барысенка, Л. С. Кныш, Т. Р. Рамза, С. М. Якуба, Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай. Базавы ўзровень (А 2). Агульнае валоданне, РІВШ, Мінск 2017, 112 с.....	80
<i>Ядвіга Глушкоўска-Бабіцка, Тэрэса Ясіньска-Соха</i> Л. І. Сямешка, В. У. Барысенка, Л. С. Кныш, С. М. Якуба, Тэсты па беларускай мове як замежнай. Элементарны ўзровень (А 1). Агульнае валоданне. Базавы ўзровень (А 2). Агульнае валоданне, РІВШ, Мінск 2017, 112 с.; Л. І. Сямешка, В. У. Барысенка, Л. С. Кныш, Т. Р. Рамза, С. М. Якуба, Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай. Базавы ўзровень (А 2). Агульнае валоданне, РІВШ, Мінск 2017, 112 с.....	82
Varia	85

Content

Articles	7
<i>Larysa Hedzimin</i> Celebrating 100th anniversary of “The Belarusian Grammar” by Branislau Tarashkyevich.....	7
<i>Lidziya Siameshka</i> “The International Summer School of Belarusian Studies”: the Motives and Purposes of Learning the Belarusian Language	13
<i>Larysa Knysh</i> Teaching Belarusian as a Second Foreign Language: Ways of Vocabulary Selection, Introduction and Semantization	19
<i>Nadzieja Staravojtava</i> Internet-Resources in Teaching Belarusian as a Foreign Language	25
<i>Radosław Kaleta</i> Selected Works on Learning Belarusian as a Foreign Language (published between 1973 and 2017)	28
<i>Volha Barysenka</i> Song as a Text for Listening Comprehension to Teach Belarusian as a Foreign Language	37
<i>Alena Kalechyc</i> My Experience of Teaching Belarusian as a Foreign Language (within the Program East Slavic Languages and Cultures at Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia)	44
<i>Nadzieja Staravojtava, Artsyom Teadarovich</i> History and Practice of Organizing Speaking Clubs (Based on the Experience of the Belarusian Speaking Club in Kyiv).....	49
<i>Siarhei Novikau</i> Death Camp Trostenets in European Cultural Memory	53
<i>Viktar Korbut</i> Minsk. The Heritage of the Belarusian Capital.....	60
<i>Lidziya Siameshka</i> Belarusian as a foreign language in the context of modern culture-philosophical language interpretation and competence educational paradigm.....	66
<i>Uladzimir Kulikovich</i> Azyarod.....	77
Reviews	80
<i>Katsiaryna Lubeckaya</i> L. I. Siameshka, V. U. Barysenka, L. S. Knysh, T. R. Ramza, S. M. Yakyba. Basic Dictionary of Belarusian as a Foreign Language. Basic (A2). – Minsk, RIVSH, 2017 – 112 p	80
<i>Jadniga Głuszkowska-Babicka, Teresa Yasinska-Soba</i> L. I. Siameshka, V. U. Barysenka, L. S. Knysh, S. M. Yakyba. Tests of Belarusian as a foreign language. Beginner (A1). Elementary (A1). – Minsk, RIVSH, 2017 – 112 p; L. I. Siameshka, V. U. Barysenka, L. S. Knysh, T. R. Ramza, S. M. Yakyba. Basic Dictionary of Belarusian as a Foreign Language. Basic (A2). – Minsk, RIVSH, 2017 – 112 p	82
Varia	85

Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы...”

Артыкулы

Artykuły

Articles

Ларыса Гедзімін

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

e-mail: lg.3.04@tut.by

Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы” Браніслава Тарашкевіча

Рэзюмэ

У артыкуле даецца характарыстыка Браніславу Тарашкевічу і яго “Беларускай граматыцы для школ”, першаму выданню якой спаўняецца 100 гадоў. Браніслаў Тарашкевіч – чалавек высокай культуры і адукацыі, актыўнай грамадзянскай пазіцыі і шчыры патрыёт Беларусі, абаронца інтэрэсаў беларусаў, выдатны арганізатар і адзін з галоўных міжваенных палітыкаў у Заходняй Беларусі, палымяны публіцыст і цудоўны перакладчык. Найбольш вядомы як стваральнік першай граматыкі беларускай мовы.

У “Граматыцы...”, што выйшла ў Вільні ў 1918 г., разгледжаны асноўныя ўзроўні моўнай сістэмы (фанетыка, марфалогія, словаўтварэнне, арфаграфія, сінтаксіс), вызначаны галоўныя рысы беларускай мовы. “Граматыка...” упершыню сфармулявала правапісныя і граматычныя нормы беларускай мовы і была прызнаная на тэрыторыі як савецкай, так і Заходняй Беларусі. Яна спрыяла развіццю выдавецкай справы і школьнага навучання, а таксама стала базай для стварэння іншых навучальных дапаможнікаў па беларускай мове. “Граматыка...” праз рэпрэсіі аўтара доўгі час была забаронена, у сувязі з чым яе даследаванне пачынаецца з 1960-х гадоў.

Па гістарычных прычынах у сучаснай беларускай мове склаліся дзве правапісныя традыцыі, што не спрыяе ўстанаўленню “сталлага правапісу”, пра які марыў Б. Тарашкевіч, а таму патрабуе далейшай працы філолагаў.

Abstrakt

*Celebrating 100th anniversary
of “The Belarusian Grammar”
by Branislau Tarashkyevich*

Article is devoted to Branislau Tarashkyevich and “The Belarusian Grammar” which celebrates 100 years of age this year. Branislau Tarashkyevich was a highly educated citizen, a staunch patriot, a big organizer, one of the main politicians of his time, a devoted publicist and a talented translator. He is famous for writing the first book on Belarusian grammar.

“The Grammar...” that was published in Vilnius covers the main language levels (phonetics, morphology, syntax, derivation, spelling) and highlights the distinctive features of Belarusian. “The Grammar...” was the first book where the spelling and grammar norms of Belarusian were formulated. It contributed to the development of publishing and school education as well as laid the groundwork for future handbooks on the Belarusian language. “The Grammar...” was

banned for quite a long time that's why it is since 1960 that its research has begun.

Historically modern Belarusian has two spelling traditions, which does not contribute to the established spelling. That's why more linguistic work is needed.

Сёння ў Беларусі амаль кожнаму адукаванаму чалавеку вядома імя Браніслава Тарашкевіча, які ў свае 26 гадоў стаў аўтарам першай “Беларускай граматыкі для школ”.

Нарадзіўшыся ў 1892 г. на Віленшчыне ў немажливай сялянскай сям’і, ён стаў адным з выбітных прадстаўнікоў беларускага нацыянальнага руху, чалавекам высокай культуры і адукацыі. Хто ж ён, Браніслаў Тарашкевіч?

У чатырнаццацігадовым узросце ён здолеў паступіць у Другую віленскую гімназію, што месцілася ў будынку старога Віленскага ўніверсітэта. За выдатную вучобу хутка быў вызвалены ад платы за навучанне, а праз два гады гімназіст забяспечваў сябе сам, зарабляючы ўрокамі. Студэнт-выдатнік гісторыка-філалагічнага факультэта Пецябургскага ўніверсітэта (1911 – 1916), якому пасля атрымання дыплама прапанавалі працаваць на кафедры рускай славеснасці і мовы прыват-дацэнтам грэчаскай і лацінскай моў.

Гэта чалавек актыўнай грамадзянскай пазіцыі і шчыры патрыёт Беларусі. Гімназістам Браніслаў часта бываў у рэдакцыі “Нашай нівы”, задумваўся пра жыццё свайго народа, лёс роднай мовы. Ва ўніверсітэце быў сябрам “Беларускага навукова-літаратурнага гуртка”, мэта якога – “навуковае азнаямленне з духоўным (мова, літаратура, народная творчасць) і грамадскім (этнаграфія, статыстыка, народная гаспадарка) жыццём беларускага народа”, спяваў у беларуска-літоўскім хоры, удзельнічаў у пастаноўцы спектакляў па п’есах беларускіх аўтараў...

Ужо ў 1917 г. ён робіцца адным з лідараў Беларускай сацыялістычнай грамады, а з наступнага года – загадчыкам культурна-асветнага аддзела Петраградскага аддзялення Беларускага нацыянальнага камісарыята. У 1919 г. (пасля ўтварэння БССР і арганізацыі першай ВНУ ў новай дзяржаве) выкладае беларускую

і грэчаскую мовы ў Мінскім педінстытуце. У 1920 г. – загадвае беларускім сектарам дэпартаменту асветы т. зв. Сярэдняй Літвы. З ягоным удзелам адкрыта больш за 200 беларускіх школ. У 1921 – 1922 гг. – дырэктар Віленскай беларускай гімназіі, а таксама адзін з арганізатараў Таварыства беларускай школы.

Гэта мужны абаронца інтарэсаў беларусаў і палыміяны народны трыбун. Ужо ў 1922 г. трыццацігадовага Браніслава выбіраюць паслом (дэпутатам) сейма Польшчы, дзе Тарашкевіч узначальвае Беларускае пасольскае клуб (да 1924 г.). Летам 1925 г. ён заснаваў пасольскае клуб Беларускай сялянска-работніцкай грамады, стаў яго старшынёй.

Б. Тарашкевіч – выдатны арганізатар і палітычны дзеяч. Яго справядліва называюць адным з галоўных міжваенных палітыкаў у Заходняй Беларусі. У свае 33 гады ён – старшыня статысячнай Беларускай сялянска-работніцкай грамады.

Вядомы гэты чалавек і як палыміяны публіцыст. Пачаўшы друкавацца яшчэ ў “Нашай ніве”, свой талент асабліва развіў на тэрыторыі Другой Рэчы Паспалітай, выступаючы як дэпутат на пасяджэннях Сойма і змагаючыся за інтарэсы свайго народа. Яго хвалявала паланізацыя беларусаў, закрыццё беларускіх школ, неабходнасць аграрнай рэформы на карысць сялян [Тарашкевіч 1991].

Правіў ён сябе таксама як цудоўны перакладчык. Калі Браніслава ў 1927 г. арыштавалі польскія ўлады за грамадска-палітычную дзейнасць, у турме ён пераклаў на беларускую мову сусветна вядомыя “Іліяду” Гамера і “Пана Тадэвуша” Адама Міцкевіча. Ягонья пераклады атрымалі высокія ацэнкі.

Нарэшце, Б. Тарашкевіч – выдатны вучоны-філолаг. Нездарма яму, яшчэ студэнту 3 курса, Янка Купала як прадстаўнік Віленскага беларускага выдавецкага таварыства прапанаваў скласці граматыку роднай мовы, а яго настаўнік акадэмік А.А. Шахматаў кансультаваў у працы. І не проста так адразу пасля заканчэння ВНУ маладога чалавека пакінулі выкладаць у альма-матар, запрасілі працаваць у Мінскі педінстытут, а ў 1928 г. абралі акадэмікам АН Беларусі.

Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы...”

На Б. Тарашкевіча выпала пачэсная місія стварыць граматыку, якая, на думку большасці даследчыкаў, у параўнанні з тагачаснымі працамі была найбольш значнай і ўдалай. Гэта было звязана найперш з высокім узроўнем адукацыі аўтара. Як Ойча наш, кожны беларус павінен ведаць, што “Беларуская граматыка для школ” выйшла ў 1918 г. падчас нямецкай акупацыі ў Вільні ў знакамітай друкарні Марціна Кухты [Тарашкевіч 1918].

Калі тагачасныя спробы падобных прац былі здзейснены лацінкай (дапаможнік А. Луцкевіча “Jak prawilna pisać ra bielarusku” (Вільня, 1917), дапаможнік Р. Абіхта і Я. Станкевіча “Pròsty spôsáb stácca ŭ karòtkim čàse hràmatnym” (Брэслаў (Вроцлаў), 1918), “Hramatyka bielaruskaj mowy” Б. Пачобкі (Вільня, 1918), “Bielaruski prawapis” А. Луцкевіча і Я. Станкевіча (1918)), то Браніслаў, ідучы ўслед за традыцыяй друку “Нашай нівы” ў двух алфавітах, выдаў “Граматыку...” паралельна лацінкай і кірыліцай. Наступныя пяць выданняў выходзілі толькі кірыліцай. Аўтар змог перапрацаваць і дапоўніць толькі пятае выданне (1929), што спрыяла павелічэнню аб’ёму кнігі да 132 с.

Аўтар ахарактарызаваў асноўныя ўзроўні моўнай сістэмы (фанетыку, марфалогію, словаўтварэнне, арфаграфію, сінтаксіс), кожнаму з якіх адвёўшы асобны раздзел. Раздзел “Гукі” ўтрымлівае характарыстыку гукі беларускай мовы, іх падзел на галосныя і зычныя, а таксама беларускага алфавіта. Раздзел “Часціны мовы” найбольш вялікі, таму што разглядае кожную з 9 вылучаных часцін мовы, выкладае звесткі пра іх граматычныя катэгорыі. Раздзел “Падзел слова” дае звесткі пра аснову, корань, канчатак, прыстаўку, суфікс і пералічае найбольш прадуктыўныя суфіксы. Раздзел “Правапіс” рэгулюе правапісныя нормы беларускай мовы, якія Тарашкевіч усталяваў на фанетычным, марфалагічным і традыцыйным прынцыпах. Раздзел “Сказ” дае звесткі пра сутнасць сказа, галоўныя і даданыя члены, класіфікацыю сказаў, а таксама пра знакі прыпынку і агульныя правілы іх ужывання.

Варта адзначыць, што ў “Граматыцы...” “збалансавана падача дыялектных асаблівасцяў беларускай мовы. Тут адлюстраваны адметна-

сці і паўднёва-заходняй, і паўночна-ўсходняй групавак, і сярэднебеларускія асаблівасці” [Русак 2017: 14]. “Беларуская граматыка для школ” была зарыентавана на правапісныя традыцыі, што ўжо склаліся ў выданнях пачатку XX стагоддзя. “Граматыка...” вызначала галоўныя рысы беларускай мовы хоць коратка, але ў той жа час дастаткова поўна, што дало падставы лічыць Браніслава Тарашкевіча “бацькам унармаванай літаратурнай мовы” (Н. Баршчэўская).

Для нас важная таксама роля Б. Тарашкевіча як першага кваліфікатара і прапагандыста беларускай лінгвістычнай тэрміналогіі.

У пятым выданні падручніка аўстрыйскага даследчыка Г. Бідэр зафіксаваў 328 лінгвістычных тэрмінаў, з якіх 150 адносяцца да марфалогіі, 55 – фанетыкі і акцэнталогіі, 53 – сінтаксісу, 33 – арфаграфіі і пунктуацыі, 15 – словаўтварэння, 15 – семантыкі і лексікалогіі, 10 – мовы ў цэлым [Бідэр 2007: 36 – 37]. Пры гэтым, як заўважае даследчык, “Тарашкевіч імкнуўся пазбягаць дакладнага калькіравання... чужога тэрміна, таму што гэта магло б прывесці да семантычна і структурна незразумелага наймення” [Бідэр 2007: 43]. Але “з 328 тэрміналагічных адзінак з 4 і 5 выданняў Тарашкевіча ў наш час выкарыстоўваецца толькі 205” [Бідэр 2007: 47].

“Граматыка...” упершыню сфармулявала арфаграфічныя і граматычныя нормы сучаснай беларускай мовы і гэтым спрыяла ўпарадкаванню выдавецкай справы і пашырэнню школьнага навучання на беларускай мове, што і з’яўлялася найважнейшымі задачамі нацыянальнага адраджэння. Аўтар працы, атрымаўшы цудоўную філалагічную адукацыю з веданнем класічных моў, выдатна валодаў беларускай мовай, адчуваў яе (“Граматыка павінна толькі замацаваць і падраўняць тыя лініі, якія сама мова ўжо назначыла”), акрамя таго, ён меў падтрымку з боку аднадумцаў і дапамогу прафесараў А. Шахматава і Я. Карскага.

Правапіс Тарашкевіча атрымаў без афіцыйнага зацвярджэння усеагульнае прызнанне як на тэрыторыі Савецкай, так і Заходняй Беларусі і стаў нормай у выдавецкай, навучальнай і любой другой дзейнасці. Праца Тарашкевіча стала асновай для іншай навучальнай літарату-

Ларыса Гедзімін

ры па беларускай мове. Наступныя падручнікі па беларускай мове, у прыватнасці Я. Лёсіка, выдаваліся з апорай на працу Браніслава.

Увайшла “Беларуская граматыка для школ” як прыклад і ў навуку метадыкі выкладання мовы. Тэкст падручніка просты, зразумелы вучням. Прыклады для замацавання практыкаванняў дадзены запамінальныя, блізкія дзіцячаму ўспрыманню. Адначасова яны і натхняюць, выконваюць выхаваўчыя функцыі: “Вучыся, нябожа, вучэньне паможа змагацца з нядоляй, з няволяй. Што мучыць сягоньня, што думкі трывожа, – збяжыць і ня прыйдзе ніколі” [Тарашкевіч 1918, 4-е выд.: 57].

Аўтар справядліва лічыў, што не ўсе складаныя моманты ў правапісе беларускай мовы вырашаны, а таму патрабуюць дапрацоўкі, але, безумоўна, не ў межах школьнай граматыкі.

Выхад “Граматыкі...” дазволіў стабілізаваць сітуацыю ў беларускім правапісе і граматыцы, тым больш што чацвёртае выданне кнігі [Тарашкевіч 1918, 4-е выд.] было надрукавана вялікім накладам у 15 тыс. экзэмпляраў і даступнае ў савецкай Беларусі [Запрудскі 2013: 86]. І самым галоўным было тое, што, нягледзячы на знаходжанне беларускіх земляў у розных дзяржавах, беларускія школьнікі вучылі родную мову, што была зафіксавана на адных і тых жа правапісных прынцыпах. У савецкай Беларусі правапіс Тарашкевіча праіснаваў да 1933 г., калі Саветам Народных Камісараў былі ўведзеныя ў яго змены.

Так званая “тарашкевіца” пасля рэформы 1933 г. працягвала выкарыстоўвацца па-за межамі СССР. Вярнулася яна ў Беларусь падчас Другой Сусветнай вайны, але і знікла з адыходам акупантаў. Многія беларусы замежжа да сённяшняга дня карыстаюцца правіламі, выпрацаванымі Браніславам Тарашкевічам. У 1990-я гг. гэты правапіс стаў ужывацца некаторымі недзяржаўнымі выданнямі, а ў 2005 г. беларускаму грамадству была прапанавана спроба нармалізацыі “Граматыкі...” Тарашкевіча [Бушлякоў і інш. 2005]. Аднак “Закон аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі”, прыняты 23 ліпеня 2008 г., патрабуе выкарыстання на ўсёй тэрыторыі Беларусі афіцыйнага правапісу, зацверджанага гэтым законам.

Нягледзячы на суіснаванне дзвюх правапісных традыцый у беларускай мове – класічнай (“тарашкевіца”) і афіцыйнай (“наркамаўка”), прыхільнікі як адной, так і другой адназначна лічаць, што нельга пераацаніць ролю Браніслава Тарашкевіча ў развіцці беларускай мовы, станаўленні яе нормаў.

Імя Б. Тарашкевіча носяць вуліцы ў Мінску і Маладзечна, у гарадскім пасёлку Радашковічы (дзе ён жыў), у польскім Бельску-Падляскім (яго іменем названы ліцэй з беларускай мовай выкладання у гэтым горадзе).

Здавалася б, і асоба “бацькі літаратурнай беларускай мовы”, і яго каштоўная праца павінны быць даследаваны ўсебакова. Але ж пра іх не заўсёды можна было гаварыць, бо рэпрэсаваны 5 мая 1937 г. і расстраляны 5 студзеня 1938 г. Браніслаў Тарашкевіч як “агент польскага генштаба” быў рэабілітаваны толькі 26 студзеня 1957 г. Таму толькі з 1960-х гг. пачынаюць з’яўляцца працы, прысвечаныя вядомаму беларусу і яго грамадска-палітычнай дзейнасці, А. Ліса [Ліс 1962, 1966, 2001, 2010], Б. Клейна [Клейн 1963, 1984, 1987], польскай даследчыцы А. Бергман [Bergman 1977, Бергман 1992, 1996], а яго імя ўключацца ў энцыклапедыі [Браніслаў Тарашкевіч 1994, Булахав 1978, Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч 1994, Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч 2002 і інш.].

“Беларуская граматыка для школ” вывучалася Я. Камароўскім [Камароўскі 1963], А. Шакуном [Шакун 1981], А. Яновіч [Яновіч 1982, 1990], А. Міхневічам [Міхневіч 2006], С. Важнікам [Важнік 2007], А. Губкінай [Губкіна 2002], В. Вячоркам [Вячорка 1995], З. Саўкам [Ракіцкі 2010], І. Германовічам [Германовіч 2008], аўстрыйскім навукоўцам Германам Бідэрам [Бідэр 2007] і некаторымі іншымі, а таксама разглядалася ў курсах беларускай мовы, гісторыі беларускай мовы і мовазнаўства (напр., [“Беларуская граматыка”... 1968], [Плотнікаў 2002], [Сямешка 1999], [Шакун 1995]).

Параўнальна нядаўна мы атрымалі магчымасць пазнаёміцца з аўтабіяграфіяй Б. Тарашкевіча, спачатку надрукаванай у часопісе “Спадчына” [Тарашкевіч 1996], а пасля асобным выданнем [Валахановіч, Міхнюк 1999], якую аўтар пісаў, як слухна заўважаюць даследчы-

Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы...”

кі, як “споведзь у надзеі застацца жывым”, трапіўшы ў Савецкі Саюз у трагічныя 1930-я гады.

19 – 20 студзеня 2017 г. Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі да 100-годдзя Б. Тарашкевіча была праведзеная Міжнародная канферэнцыя “Беларуская граматыка: ад Браніслава Тарашкевіча да сучаснасці”, па выніках якой быў выдадзены зборнік матэрыялаў [Беларуская граматыка 2017].

Прайшло стагоддзе з дня выхаду “Граматыкі...”. Тыя, хто імкнуўся яе стварыць і каму ўдалося гэта зрабіць, тыя, хто быў натхняльнікам, хто дапамагаў, марылі, каб наступіў час, калі беларусы змаглі б пісаць сваёй мовай з выкарыстаннем аднолькавых правілаў. На вялікі жаль, сёння гэта ўдалося з пэўнымі агаворкамі. А можа, гэта лёс наш такі, беларусаў, належаць да розных веравызнанняў, розных поглядаў, у тым ліку і на адлюстраванне мовы на пісьме? Можа варта прызвычаіцца і прымаць такі стан як належны? Ці ўсё ж пастарацца зрабіць тое, пра што марыў Б. Тарашкевіч, “замацаваць і ўпарадкаваць... граматычныя асновы беларускай літаратурнай мовы ды ўстанавіць сталы правапіс” [Тарашкевіч 1918, 4-е выд.: 3].

У любым выпадку, працы хопіць кожнаму філолагу, які звязаў ці звяжа свой лёс з беларускай мовай!

Літаратура

“Беларуская граматыка” Б. Тарашкевіча і яе значэнне ў распрацоўцы граматычных норм беларускай літаратурнай мовы // Гісторыя беларускай літаратурнай мовы, 1968, Мінск, т. II, с. 160 – 181.

Беларуская граматыка: ад Браніслава Тарашкевіча да сучаснасці, 2017: Зборнік матэрыялаў Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 19 – 20 студзеня 2017 г.), Мінск.

Бергман А., 1992, Браніслаў Тарашкевіч: 100 гадоў з дня нараджэння / А. Bergman, “Sprawy białoruskie” w II Rzeczypospolitej, Warszawa 1984, пер. з польск. А. Дышлевіча // Роднае слова, № 1, с. 69 – 73.

Бергман А., 1996, Слова пра Браніслава Тарашкевіча: Гіст. жыццяпіс / пер. з польск. Я. Касцюка, Мінск.

Бідэр Г., 2007, Мовазнаўчая тэрміналогія ў “Беларускай граматыцы для школ” Браніслава Тарашкевіча (Вільня, 1918) // Прыгодзіч М.Р., Прыгодзіч А.А. Герман, Бідэр як даследчык беларускай мовы, Мінск, с. 31 – 49.

Браніслаў Тарашкевіч, 1994 // Беларускія пісьменнікі (1917 – 1990) : Даведнік, Мінск, с. 534 – 535.

Булахав М., 1978, Тарашкевіч Броніслав // Восточнославянские языковеды : биобиблиогр. слов., Минск, т. 3, с. 226 – 228.

Бушлякоў Ю., Вячорка В., Санько З., Саўка З., 2005, Беларускі клясычны правапіс. Збор правілаў. Сучасная нармалізацыя, Вільня – Менск.

Важнік С., 2007, Станаўленне сінтаксічнай нормы беларускай мовы: “Беларуская граматыка для школ” Б. Тарашкевіча і “Сынтас беларускай мовы” Я. Лёсіка // Мова – літаратура – культура : матэрыялы V Міжнар. навук. канф.: (да 80-годдзя прафесара А.М. Шакуна), Мінск, с. 403 – 409.

Валахановіч А., Міхнюк У., 1999, Споведзь у надзеі застацца жывым, Мінск (Серыя “Вернутыя з небяшчы”).

Вячорка В., 1995, Правапіс Б. Тарашкевіча // Спадчына, № 5, с. 247 – 288.

Германовіч І., 2008, Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч // Германовіч І. Беларускія мовазнаўцы, Мінск, т. 2, с. 155 – 167.

Губкіна А., 2002, Бацька “Беларускай граматыкі”: да 110-годдзя з дня нараджэння Б. Тарашкевіча // Роднае слова, № 1, с. 59 – 62.

Запрудскі С., 2013, Беларускае мовазнаўства і развіццё беларускай літаратурнай мовы: 1920 – 1930-я гады, Мінск.

Камароўскі Я., 1963, Першая беларуская граматыка // Беларусь, № 5, с. 29.

Клейн Б., 1963, Старонкі палымнага жыцця // Польшча, № 10, с. 141 – 153.

Клейн Б., 1984, Время выбора // Неман, № 9, с. 140 – 147;

Клейн Б., 1987, Время выбора: кн. для учащихся, Мінск.

Ліс А., 1962, Старонкі слаўнай біяграфіі. Да 70-годдзя з дня нараджэння Б. Тарашкевіча // Польшча, № 2, с. 152 – 158.

Ліс А., 1966, Браніслаў Тарашкевіч, Мінск.

Ліс А., 2001, Браніслаў Тарашкевіч: трагічны пошук свабоды // Назаўсёды разам: да 60-годдзя ўз’яднання Заходняй Беларусі з БССР, Мінск, с. 47 – 53;

Ліс А., 2010, Браніслаў Тарашкевіч: Трагічны пошук свабоды // Ліс А. Gloria victis! : збор твораў, Мінск, с. 70 – 83.

Міхневіч А., 2006, Першая беларуская граматыка для школ // Выбраныя працы, Мінск, с. 190 – 196.

Плотнікаў Б., 2002, Беларускае мовазнаўства ў першай

Ларыса Гедзімін

- палавіне XX ст. // Кароткая гісторыя беларускай мовы і мовазнаўства, Мінск, с. 74 – 80.
- Ракіцкі В., 2010, Тарашкевіца : размова са Зьмітром Саўкам // Беларуская Атлантыда, Кн. 2 : Міты і брэнды калянізаванай нацыі, с. 298 – 307.
- Русак В., 2017, Граматыст стагоддзя: ёсць над чым падумаць і папрацаваць // Беларуская граматыка: ад Браніслава Тарашкевіча да сучаснасці : Зборнік матэрыялаў Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Мінск, с. 9 – 19.
- Сямешка Л., 1999, Браніслаў Адамавіч Тарашкевіч (1892 – 1938) // Беларуская мова : Уводзіны у навуку аб мове. Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія, Мінск, с. 220 – 221.
- Тарашкевіч Б., 1918, Беларуская граматыка для школ, Вільня; Тарашкевіч Б., 1919, Беларуская граматыка для школ, 2-е выд., Вільня; Тарашкевіч Б., 1920, Беларуская граматыка для школ, 3-е выд., Вільня; Тарашкевіч Б., 1921, Беларуская граматыка для школ, 4-е выд., Менск – Вільня – Берлін; Тарашкевіч Б., 1929, Беларуская граматыка для школ, 5-е выд., Вільня; Taraškiéwič B., 1931, Bielaruskaja hramatyka dla škol, Wilnia; Тарашкевіч Б., 1941, Беларускі правапіс, Менск; Тарашкевіч Б., 1943, Беларуская граматыка, 6-е выд., Менск; Тарашкевіч Б., 1950, Беларускі правапіс, паводле 6-га выд., Розэнгайм; Тарашкевіч Б., 1991, Беларуская граматыка для школ, 5-е выд., факсім. выд. 1929 г., Мінск.
- Тарашкевіч Б., 1991, Выбранае : крытыка, публіцыстыка, пераклады, Мінск.
- Тарашкевіч Б., 1996, Аўтабіяграфія Браніслава Адамавіча Тарашкевіча // Спадчына, № 4, с. 92 – 132; № 5, с. 130 – 186.
- Тарашкевіч Браніслаў, 1995 // Беларускія пісьменнікі : біябіягр. слоўнік, Мінск, т. 6, с. 69 – 71.
- Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч, 1994 // Беларуская мова : энцыклапедыя, Мінск, с. 558 – 559.
- Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч, 2002 // Беларуская энцыклапедыя, Мінск, т. 15, с. 439.
- Шакун Л., 1981, Роля Б. Тарашкевіча ў развіцці беларускай літаратурнай мовы // Веснік Бел. ун-та. Сер. 4. Філалогія, журналістыка, педагогіка, псіхалогія, № 3, с. 29 – 33.
- Шакун Л., 1995, Гісторыя беларускага мовазнаўства, Мінск, с. 125 – 129, 132 – 138.
- Яновіч А., 1982, Б.А. Тарашкевіч – мовавед: да 90-годдзя з дня нараджэння // Беларуская лінгвістыка, вып. 21, с. 11 – 17.
- Яновіч А., 1990, “Беларуская граматыка” Браніслава Тарашкевіча // Беларуская мова і літаратура ў школе, № 9, с. 16 – 19.
- Bergman A., 1977, Rzecz o Bronisławie Taraszkiewiczzu, Warszawa.

Міжнародная летняя школа беларусістыкі...

Лідзія Сямешка

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы

e-mail: lidiya1408@gmail.com

Міжнародная летняя школа беларусістыкі:
мэты і матывы вывучэння беларускай мовы

Інтэрв'ю з кіраўніком адукацыйна-культурніцкага праекта
“Міжнародная летняя школа беларусістыкі” Лідзіяй Сямешка¹

Рэзюмэ

Абмяркоўваюцца пытанні арганізацыі і правядзення МЛШБ, кантынгент слухачоў, матывы і мэты вывучэння беларускай мовы іншаземцамі, лінгвадыдактычныя мадэлі навучання беларускай мове на кароткатэрміновых курсах.

Abstrakt

*The International Summer School
of Belarusian Studies*

*The interview with Lidziya Siameshka, the
head of educational and cultural project “The
International Summer School of Belarusian
Studies*

The contribution discusses the organization and holding of the International Summer School of Belarusian Studies, the motives and purposes of learning Belarusian by international students, lingvodidactic models of teaching Belarusian on crash courses.

– Лідзія Іванаўна, што такое Міжнародная летняя школа беларусістыкі?

– Феномен летніх моўных школ з праграмай кароткатэрміновага навучання даўно вядомы ва ўсім свеце. Яны ладзяцца ў розных краінах і лічацца эфектыўным спосабам авалодання іншай мовай у непасрэдных стасунках з яе носьбітамі. Міжнародная летняя школа беларусістыкі (МЛШБ) – не выключэнне. Гэта

двухтыднёвая адукацыйна-культурная праграма, у межах якой іншаземцы маюць магчымасць не толькі інтэнсіўна вывучаць беларускую мову ў асяродку носьбітаў мовы, але і пазнаёміцца з рознымі аспектамі сучаснага культурнага жыцця краіны, гістарычнай традыцыяй і нацыянальнымі каштоўнасцямі беларусаў.

З іншага боку, МЛШБ – гэта магчымасць наладжвання і паглыблення навуковых і культурных кантактаў з замежнымі даследчыкамі і аматарамі беларускай мовы, літаратуры, культуры, гэта спосаб пашырэння ў свеце ведаў пра моўную і культурную самабытнасць беларускага народа і яго ўклад у сусветную культуру і навуку.

– Хто ён, удзельнік МЛШБ?

– Кантынгент удзельнікаў МЛШБ вельмі неаднародны як па нацыянальных і ўзроставых характарыстыках, так і па матывацыйных параметрах і ўзроўню валодання беларускай мовай. Школа збірае слухачоў з усяго свету: для адных – гэта проста пазнавальная паездка дзеля знаёмства з краінай Беларусь, беларускай мовай і культурай, іншыя жадаюць павысіць узровень валодання, каб працягваць вывучаць ці выкладаць беларускую мову ў сваёй краіне. У пераважнай большасці гэта студэнты, магістранты, аспіранты, якія спецыялізуюцца ў галіне славістыкі і беларусістыкі (лінгвістыка, мастацкі і навуковы пераклад, усходнеславянскае мовазнаўства і літаратуразнаўства, журналістыка, міжнародная камунікацыя), а таксама выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры ці іншых славянскіх моў з роз-

¹ <https://skolabel.w-ordpress.com/2017/07/05/зразумець-парадак-сальнае-чаму/> [доступ: 05.07.2017].

Лідзія Сямешка

ных замежных адукацыйных устаноў, дзе даследаецца беларусазнаўчая праблематыка і выкладаецца беларуская мова як замежная.

Што да асобных характарыстык, то ўдзельнік МЛШБ – асоба актыўная і, як правіла, шматмоўная (беларуская мова далёка не першая замежная мова, і нават не другая), таму ведае сучасныя стратэгіі авалодання мовай, мае свой індывідуальны кагнітыўны стыль працы і можа ацэньваць новы адукацыйны вопыт паводле ўласнай аксіялагічнай шкалы.

Наўрад ці слухач Школы абсалютны прагматык, рацыянальная цікавасць якога да беларусістыкі выклікана рэальнымі жыццёвымі патрэбамі. Хоць гэта таксама не выключаецца, бо, як ужо адзначана, сярод слухачоў дастаткова аб'ектыўна матываваных славістаў – маладых і сталага ўзросту. Многія з іх ужо карыстаюцца беларускай мовай у прафесійнай навуковай ці перакладчыцкай дзейнасці, выкладаюць яе ў адукацыйных установах, на розных грамадскіх курсах. Гэтыя ўдзельнікі дакладна ўяўляюць галіну прымянення новых ведаў і таму матываваныя ў плане патрабаванняў да вынікаў сваёй вучэбнай дзейнасці.

Другая катэгорыя навучэнцаў матывуе выбар беларускай мовы пэўнымі суб'ектыўнымі запатрабаваннямі – інтэлектуальнымі, культурнымі, ідэалагічнымі, звязвае яго з сяброўскімі стасункамі. Гэта пераважна маладыя людзі з эканамічна стабільных краін з высокім узроўнем адукацыі. Ім цікава вандраваць па свеце, пазнаваць феномены розных культур, асаблівасці матэрыяльнага і духоўнага жыцця іншых народаў, папыраць свой круггляд. Прычыны, што “падштурхнулі” да вывучэння беларускай мовы, абгрунтоўваюцца ў катэгорыях: “даведацца, хто гэта беларусы”, “мова прыгожая, мілагучная”, “цікавыя традыцыі, фальклор”, “багатая культура”, “Беларусь – terra incognita”, “вывучаю дзеля ўласнага развіцця”, “дзеля стасункаў з беларускімі сябрамі”, “каб падтрымаць беларускамоўную супольнасць”, “каб мова не знікла з еўрапейскай мапы”.

Трэцяя катэгорыя – этнічныя беларусы, прадстаўнікі беларускай дыяспары як з суседніх і гістарычна звязаных з Беларуссю краін, так і з далёкага замежжа. Удзел у Школе разгля-

даюць як магчымасць “прыехаць на Радзіму, даведацца нешта новае для сябе”, “удасканаліць маўленчыя навыкі”. Вывучаюць мову, бо лічаць валоданне ёю “паказчыкам культуры і беларускасці”, каб “звацца беларусам”, “каб ведаць свае карані”, “каб ведаць, чым адрозніваемся ад іншых народаў”, каб “перадаць дзецям сваю мову, культуру, гісторыю”.

Паводле геаграфіі: удзельнічаюць навукоўцы і студэнты як з краін, дзе беларуская мова ёсць мовай этнічнай меншасці і вывучаецца ў розных адукацыйных установах (Украіна, Расія, з краін ЕС – Польшча, Чэхія, Літва, Латвія, Эстонія), так і з краін, дзе існуюць славістычныя цэнтры ці маюцца пэўныя традыцыі вывучэння беларускай мовы і даследавання беларусазнаўчай праблематыкі. Гэта Аўстрыя, Германія, Англія, Венгрыя, Канада, ЗША, Славакія, Сербія, апошнім часам – Японія, Кітай, а летась былі студэнты з Аўстраліі, Індыі.

Паводле ўзросту: ад 18-ці да 70-ці гадоў.

Але хто б ні быў удзельнік Летняй школы беларусістыкі, якімі матывамі і мэтамі ні кіраваўся б, мы ўдзячныя яму за цікавасць да нашай мовы, культуры, краіны.

– Чаму ў замежжы цікавяцца беларускай мовай і культурай?

– А чаму імі не цікавіцца? Чаму ўвогуле людзі вывучаюць іншыя мовы, нават мёртвыя? Ці Вы маеце на ўвазе, чаму цікавяцца, калі многія беларусы абьякава ставяцца да яе? Дык часам і па гэтай прычыне: хочучь зразумець парадаксальнае “чаму”.

Думаю, цікавяцца, бо разумеюць капітоўнасць любой мовы, і не толькі як сродку камунікацыі, але перадусім як з'явы культуры. Кожная мова – гэта своеасаблівы погляд на свет, склад душы яе носьбітаў, логіка іх розуму і стылю мыслення. Беларускі погляд на свет, замацаваны тысячагадовай традыцыяй у багатай духоўнай і інтэлектуальнай культуры беларускага народа, у яго гістарычным вопыце, несумненна, узбагаціць кожнага, хто захоча авалодаць ім.

Калі браць сучасны геапалітычны кантэкст, то цікавасць да беларускай мовы, як і

Міжнародная летняя школа беларусістыкі...

да іншых невялікіх паводле колькасці носьбітаў моў, – гэта ў пэўным сэнсе вынік агульнаеўрапейскай адукацыйна-моўнай палітыкі, скіраванай на ўкараненне прынцыпаў шматмоўя і полікультурнасці адукацыі, прызнанне шматмоўнай асобы ва ўмовах глабалізацыі прыярытэтам і каштоўнасцю (вядомая формула 1+2: родная мова і як мінімум дзве замежныя). Дастаткова ўгадаць паказальны загаловак моўнага сайта Еўракамісіі: “Чым больш ведаеш моў, тым большы ты ёсць чалавек”. Сёння стымулюецца вывучэнне не толькі моў, што традыцыйна лічацца мовамі міжнародных стасункаў, але і т. зв. “малых”, бо ўсе замежныя мовы ў кантэксце дыялогу культур набываюць статус сродку міжнародных і міжкультурных зносін. Вывучэнне моў дапамагае лепш зразумець міжкультурныя дыстанцыі, сапраўдныя ці ўяўныя.

Праз анкетаванне ўдзельнікаў МЛШБ выяўляецца скіраванасць іх інтэнцыій на канчатковы вынік – адкрыць для сябе праз авалоданне мовай самабытны беларускі свет, адпаведны менавіта гэтаму месцу прыроды, гэтаму тыпу культуры, і гатоўнасць да далейшага яго вывучэння як крыніцы новых культурных ведаў, як спосабу развіцця ўласнай эрудыцыі.

Разам з тым варта адзначыць, што ўзровень зацікаўленасці і матывы вывучэння любой мовы ў значнай ступені залежаць ад яе статусу ў дзяржаве, базавых сацыяльных функцый і месца ў сістэме адукацыі. Паколькі ў айчынай вышэйшай адукацыі беларуская мова амаль не выкарыстоўваецца, за выключэннем асобных гуманітарных галін, то падрыхтаваць сёння на беларускай мове прафесіяналаў у розных галінах дзейнасці для іншых краін наўрадці магчыма, што адпаведна абмяжоўвае аб’ектыўна-прагматычную матывацыю і памяншае колькасць ахвотнікаў звязваць свае жыццёвыя перспектывы з беларускай мовай.

– *Як (і ў чыіх галовах) узнікла ідэя правядзення летняга беларусазнаўчага семінара? Якімі былі першыя Школы?*

– Упэўнена, што такая ідэя існавала ў галовах многіх беларусазнаўцаў, якія хоць калі-небудзь удзельнічалі ў падобных семінарах у іншых краінах. Тым не менш на міжнародным

рынку летніх адукацыйных паслуг МЛШБ – з’ява адносна новая. За савецкім часам арганізаванае навучанне іншаземцаў беларускай мове не ўяўлялася магчымым. Адпаведна незапатрабаванай заставалася распрацоўка пытанняў методыкі навучання беларускай мове іншаземцаў, тэрміналагічны апарат гэтай дысцыпліны. І толькі з набыццём дзяржаўнай незалежнасці і атрыманнем беларускай мовай статусу дзяржаўнай мовы гэтае пытанне актуалізавалася. На пачатку 1990-х гадоў ўзнікла патрэба ў новых праектах, скіраваных на найхутчэйшае ўваходжанне Беларусі ў міжнародную супольнасць. Наладжваліся цесныя стасункі з беларускай дыяспарай, замежнымі суполкамі беларускай культуры і міжнароднымі навуковымі і адукацыйнымі цэнтрамі, якія займаліся беларусазнаўчай праблематыкай. У траўні 1991 г. у Мінску адбыўся 1-шы Міжнародны кангрэс замежных даследчыкаў беларускага свету і была створана Міжнародная асацыяцыя беларусістаў. Стала рэальнай ідэя Летняй школы беларускай мовы для іншаземцаў, якая і была ажыццёўлена тым жа летам на філалагічным факультэце БДУ. У два заходы (3 – 29 ліпеня і 1 – 25 жніўня 1991 г.) супрацоўнікі кафедры беларускай мовы і літаратуры для прыродазнаўчых факультэтаў (загадчык кафедры дацэнт У. Навумовіч), выкладалі беларускую мову для замежных славістаў. Аднак праз неспрыяльную тагачасную фінансава-эканамічную сітуацыю Летняя школа беларусістыкі без дзяржаўнай падтрымкі ў хуткім часе спыніла сваю дзейнасць. Аднавіўся гэты праект у канцы 1990-х гадоў на кафедры сучаснай беларускай мовы філалагічнага факультэта БДУ (загадчык кафедры Л. Сямешка). Павелічэнне колькасці студэнтаў, што мелі намер авалодаць беларускай мовай, з аднаго боку, змена “вобраза” мовы ў лінгвістыцы, фарміраванне лінгвакультурнай парадыгмы навучання, – з другога, патрабавалі пераасэнсавання моўна-адукацыйных прыярытэтаў, у тым ліку і ў аспекце навучання беларускай мове іншаземцаў. Гэта актывізавала даследаванне на кафедры пытанняў выкладання беларускай мовы іншаземцам, што ў выніку стала асновай для папярэння профілю філалагічнай адукацыі і вылучэння на філалагічным факультэце новай спецыялізацыі “Беларуская мова як замежная”. Былі распрацаваны навучальна-праграмныя матэрыялы гэтай спецыялізацыі, спецкурсы, спецсемінары, а таксама

Лідзія Сямешка

асэнсоўвалася канцэпцыя Міжнароднай школы беларусістыкі, якая мелася набыць статус адмысловай стала дзейнай адукацыйнай і культурна-асветніцкай структуры, што займалася б прасоўваннем беларусістыкі на міжнародным адукацыйным рынку, распрацоўкай вучэбна-метадычных матэрыялаў, праграм узаемадзеяння з моўнымі школамі іншых краін і наладжваннем як летніх, так і зімовых канікулярных семінараў, моўных курсаў для іншаземцаў.

З дапамогай грамадскай фундатарскай падтрымкі праект Міжнароднай школы беларусістыкі пачаў ажыццяўляцца на кафедры сучаснай беларускай мовы. Для навучэнцаў Летняй школы-1999 аўтарскім калектывам кафедры быў выдадзены вучэбны дапаможнік (“Гаворым па-беларуску”. Пад рэд. Л.І. Сямешкі. – Мн., 1999) – інтэграваны лексіка-граматычны курс з вучэбнымі тэкстамі этнакультурнага, краіназнаўчага характару і сістэмай заданняў, скіраваных на фарміраванне маўленчых навыкаў і ўменняў. Аднак па розных прычынах ідэя МЛШБ ва ўсім аб’ёме не ажыццявілася. Паколькі ў 2000 годзе мне давалося надоўга ад’ехаць у замежжа, то не магу каментавачь тагачасныя рэаліі.

– Чым адрозніваецца сучасная Школа ад ранейшых?

– Канцэптуальна істотна не адрозніваецца. Вырашаюцца такія ж адукацыйныя задачы: зацікавіць замежных навучэнцаў мовай і культурай тытульнай нацыі Беларусі, выбраць найбольш эфектыўныя прыёмы і спосабы разгортвання пазнавальнай дзейнасці, даць магчымасць слухачам цалкам паглыбіцца ў беларускае маўленча-культурнае асяроддзе, удала спалучыўшы маўленчую практыку з актыўным адпачынкам. Па-ранейшаму важна, каб слухачы маглі не толькі хутка авалодаць навыкамі і ўменнямі ў розных відах маўленчай дзейнасці, але і атрымалі задавальненне ад заняткаў, ад інтэлектуальнага і эмацыйнага паглыблення ў беларускую лінгвакультурную прастору, што ў выніку ўмацоўвала б у іх жаданне і надалей займацца беларусістыкай, а тым самым павышала б імідж беларускай мовы і культуры ў свеце.

А вось у самой лінгвадыдактычнай мадэлі навучання з’явілася многа інавацый. Стан-

дартызацыя і дыферэнцыяцыя адукацыйнага працэсу, што набылі статус вызначальных прынцыпаў, укараненне шматкампанентнай кампетэнтнасна-ўзроўневай парадыгмы, сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі і камунікацыйна-кагнітыўныя педагагічныя стратэгіі істотна змянілі адукацыйны ландшафт. Навучанне мове дэкларуецца сёння не толькі як авалоданне прадметнымі ўменнямі і навыкамі (чытаць, пісаць, успрымаць, гаварыць) з улікам сітуацыйнага кантэксту, але і як складнік метапрадметных (агульнакультурных, кагнітыўных) кампетэнцый, як спосаб набыцця полікультурнасці, што патрабуе выхаду на лінгвакультурны і лінгвакагнітыўны ўзровень засваення мовы.

Адпаведна змяніліся патрабаванні да выкладчыка, які павінен валодаць многімі кампетэнцыямі. З улікам антрапалагічнай інтэрпрэтацыі мовы і сучаснай філасофіі адукацыі, акрамя ўласна моўнага матэрыялу, патрабуецца мэтанакіраванае і паслядоўнае планаванне і інтэграванне ў навучальны працэс лінгвакультурнага і міжкультурнага складнікаў. Трымаючы ў полі зроку ўвесь комплекс навучання, і найперш суб’ектаў адукацыйнага працэсу, выкладчык павінен валодаць творчымі і інтэрактыўнымі метадамі навучання, ведаць стратэгіі і тактыкі маўленчых паводзін, структуру лінгвакультурных ведаў і ментальнага лексікону, культурных сэнсаў інфармацыі, актуальнай для кожнага ўзроўню валодання мовай.

Што да арганізацыйнага алгарытму працы Школы, то грунтуецца ён на досведзе, набытым яшчэ ў 1980-я гады падчас узелу ў падобных школах-семінарах у Польшчы, Балгарыі, Славеніі. З асаблівай удзячнасцю ўзгадваецца славенскі вопыт, атрыманы на XIII-м Міжнародным летнім семінары славенскай мовы, літаратуры і культуры, які, па сутнасці, ляжыць у аснове нашага праекта. Менавіта ў Любляне пераканалася, што за два тыдні інтэнсіўных заняткаў, можна узяць добры старт, сапраўды, пачаць гаварыць на мове, абменьвацца інфармацыяй у межах нескладаных сацыябытвых і вучэбных сітуацый. Па прыездзе дадому нават пераклала на беларускую мову славенскія казкі для дзяцей: хапіла ведаў, матывацыі. А матывавалі не толькі добра наладжаная сістэма заняткаў, інтэрактыўныя метады навучання,

Міжнародная летняя школа беларусістыкі...

прывабны і цікавы дыдактычны матэрыял, але і само стаўленне гэтага невялікага (каля 2 млн.) народа да сваёй нацыянальнай традыцыі, тое, як шануе ён гістарычную памяць і ганарыцца сваёй моўна-культурнай самабытнасцю як найвялікшай каштоўнасцю. Гэта не можа не выклікаць у іншаземца павагу і цікавасць да народа і яго мовы.

– Дык колькі ўсяго летніх школ было?

– Калі лічыць ад пачатку, то сёлета – 8-ая Летняя школа беларусістыкі. У Рэспубліканскім інстытуце вышэйшай школы (РІВШ) яна праводзіцца трэці раз.

– Як Вам здаецца, ці цяжка вывучыць беларускую мову?

– Паняціці “лёгкасць – цяжкасць” у дачыненні да вывучэння моў адносных, хоць умоўна вылучаюцца, паводле ступені складанасці, чатыры групы моў: 1-я – італьянская, іспанская; 2-я – англійская, французская, нямецкая, 3-я – славянскія мовы, венгерская, фінская, іўрыт, турэцкая; 4-я – арабская, кітайская, японская, карэйская.

Зразумела, лягчэй вывучаць структурна блізкія мовы. Але мне здаецца, што беларускую, як і любую іншую славянскую (і не славянскую) мову, вывучаць лёгка, калі інфармацыя будзе падавацца лёгка і цікава, калі ёсць моцная матывацыя, калі выразна ўяўляеш, дзеся “чаго”, калі валодаеш кагнітыўнымі стратэгіямі засваення, калі ёсць добрае метадычнае забеспячэнне і таленавіты, прафесійны выкладчык.

Істотна таксама, вывучаеш мову да ўзроўню “выжывання” ці хочаш дасканалы валодаць на ўзроўні адукаванага носьбіта мовы. А калі разглядаць пытанне ў кантэксце сучаснай антрапалагічнай парадыгмы, дзе кожная мова – гэта адмысловы “тып” і “характар”, “ментальнасць” і “культура” народа і ўвесь бясконцы свет носьбітаў мовы, то ўсё не так проста, бо для пазнання гэтага іншага свету няблага б дэшыфраваць моўна-мысленчы і культурны код народа, усвядоміць сябе, хоць бы гіпатэтычна, часткай гэтага свету, “напісаўшы” ў галаве віртуальны падручнік яго мовы. Дарэчы ўзгадаць слушную заўвагу вядомага амерыканскага перакладчыка, знаўцы розных моў Карэла Фікс-

мана: “Замежнай мовай можна авалодаць, але спатыкаешся на культуру”.

– Дзе, акрамя МЛШБ, замежнікі могуць вывучыць беларускую мову?

– У Беларусі – ва ўстановах вышэйшай адукацыі падчас гадавых і семестравых стажыровак на кафедрах беларускай мовы, на розных моўных курсах беларускай мовы пры ўніверсітэтах. У іншых краінах – у цэнтрах беларускай дыяспары, дзе беларуская мова ёсць мовай этнічнай меншасці і вывучаецца ў розных адукацыйных установах (Літва, Польшча, Украіна, Расія, Чэхія, Латвія, Эстонія), а таксама ў краінах, дзе існуюць традыцыі беларусазнаўства і беларуская мова разам з іншымі славянскімі мовамі выкладаецца на славістычных кафедрах.

– Як магчыма яшчэ больш удасканаліць працу Школы і што для гэтага робіцца?

– Навучанне беларускай мове іншаземцаў – адносна малады адукацыйны напрамак, у межах якога, безумоўна, ёсць што і даследаваць, і ўдасканалваць.

Паляпшаць навучальны працэс магчыма і патрэбна найперш праз прафесійную падрыхтоўку кваліфікаваных выкладчыкаў, гатовых на сучасным узроўні забяспечваць міждысцыплінарны характар выкладання беларускай мовы як замежнай з улікам усяго функцыянальнага спектру мовы, псіхалага-фізіялагічных механізмаў яе засваення і асобных характарыстык навучэнцаў. У Беларусі няма кафедры, дзе рыхтаваліся б такія кадры, таму пакуль адчуваецца іх дэфіцыт.

Між тым, паспяховаць навучання залежыць ад стану метадычнага забеспячэння выкладання, ад прывабнасці і навізны вучэбнага матэрыялу, ад нападнення яго пазітыўнай, цікавай інфармацыяй, здольнай актывізаваць кагнітыўную (інтэлектуальную, эмацыйную, эстэтычную) дзейнасць удзельнікаў Школы, што ў выніку можна разглядаць як стымул да самастойнай працы і далейшага паглыбленага вывучэння беларускай мовы.

Істотнае значэнне ў плане аптымізацыі навучання мае характар метадычных прыёмаў,

Лідзія Сямешка

што выкарыстоўвае выкладчык на занятках, яго ўменне падкрэсліць асабістую значнасць і важнасць для навучэнца вучэбнай інфармацыі, уменне стварыць спрыяльную псіхалагічную атмасферу ў групе і знайсці індывідуальны падыход да кожнага з навучэнцаў.

Магчымасці для ўдасканалення працы МЛШБ бачацца таксама ў стварэнні шматмодульных адукацыйных праграм (з улікам прафесійна арыентаваных запатрабаванняў навучэнцаў, узроўню іх камунікатыўнай кампетэнцыі і інш.), у распрацоўцы нарматыўнага і вучэбна-метадычнага комплексу, прызначанага для рэгламентацыі ўзроўневага навучання беларускай мове як замежнай. У межах Праграмы навуковых даследаванняў у РІВШ вядзецца праца ў гэтым кірунку. У гэтай жа адукацыйнай установе рэалізаваны аўтарскія Праграмы павышэння кваліфікацыі для педагогічных работнікаў УВА “Беларуская мова як замежная: актуальныя праблемы апісання і метадыкі навучання (72 гадз.) і “Беларуская мова як замежная ў кантэксце сучаснай адукацыйнай парадыгмы” (36 гадз.). (Аўтар-складальнік Л. Сямешка). Праграмы маюць на мэце павышэнне прафесійнай культуры і метадычнага досведу выкладчыкаў беларускай мовы за кошт актуалізацыі праблемных пытанняў катэгарыяльнага і прагматычнага характару, інавацыйных падыходаў да стварэння вучэбна-метадычнай літаратуры, асэнсавання беларускага культурна-аксіялагічнага складніка ў месце навучання беларускай мове як замежнай у кантэксце сучаснай лінгвакультурнай і міжкультурна арыентаванай кампетэнтнаснай адукацыйнай парадыгмы. Праз рэалізацыю Праграмы ставілася таксама задача выявіць інтэлектуальны рэсурс для кадравага забеспячэння адукацыйнага напрамку “Беларуская мова як замежная”, бо, відавочна, у нашай краіне дастаткова спецыялістаў у галіне беларускай філалогіі, якія валодаюць некалькімі мовамі і маюць навыкі выкладання іншых моў (рускай, польскай, чэшскай і інш.). Менавіта іх мы бачым у якасці патэнцыйных выкладчыкаў беларускай мовы ў замежнай аўдыторыі.

— Вы ўжо столькі год курыруеце гэты праект. Чаму ён Вас не перастае цікавіць?

— Больш за дзесяць гадоў мяне не было ў краіне, таму нічога не курырвала. Ды асабліва праектам ніхто і не займаўся, хоць ён паранейшаму застаецца актуальным, вартым увагі і перспектыўным. Гэта творчая праца ад пачатку і да канца. Ужо распрацоўка самой праграмы патрабуе крэатыўнага падыходу, бо мусіш канструяваць вобраз крыху ідэалізаванага беларуса, каб слухач змог паглядзець на Беларусь яго вачамі і ганарыцца (у ідэале) тым, што вывучае беларускую мову. Важна разумець, што будзе цікава менавіта сёлетняму навучэнцу, якія кампетэнцыі, уяўленні, уражанні ад Летняй школы ў Мінску ён павінен атрымаць. Да таго ж, МЛШБ дае магчымасць апрабоўваць узроўневую мадэль навучання беларускай мове як замежнай (параметры зместу навучання на розных узроўнях, крытэрыі і спосабы ацэнкі вынікаў навучання праз тэставыя тэхналогіі), а таксама новыя педагогічныя стратэгіі і сучасныя лінгвакультурныя метадыкі навучання.

Увогуле МЛШБ – унікальная адукацыйная пляцоўка, дзе пануе беларускае слова, у тым ліку дзякуючы шматлікім валанцёрам – студэнтам са сталічных універсітэтаў, якія дапамагаюць ствараць для слухачоў беларускае маўленчае асяроддзе, і дзе ў нестандартных, займальных формах іншаземцы могуць абмяркоўваць актуальныя пытанні беларусістыкі, слухаць лекцыі вядомых у сваім прафесійным полі навукоўцаў пра гістарычныя шляхі беларускага народа, адмысловасць беларускай мовы і знаёміцца з апошнімі дасягненнямі літаратуразнаўчай і лінгвакультуралагічнай думкі.

Было б няблага, каб кожная Летняя школа, адказваючы (праз навучанне беларускай мове) на пытанні: хто такія беларусы? якім яны бачаць свет? як успрымаюць і ацэньваюць яго?, адкрывала перспектывы для больш глыбокага пазнання беларускага “космасу” і пашырэння беларускай мовы і культуры ў міжнароднай акадэмічнай і культурнай прасторы.

Інтэрв’ю браў Павел Бранавец

Праца з лексікай...

Ларыса Кныш

Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт

e-mail: loriknysh@gmail.com

Праца з лексікай: адбор, спосабы ўвядзення і семантызацыі
(пры навучанні беларускай мове як замежнай)

Рэзюмэ

Пры навучанні мове як замежнай вялікая ўвага надаецца лексіцы, паколькі лексіка з'яўляецца асноўным сродкам моўных зносін. Вывучаючы тую ці іншую замежную мову, навучэнец фарміруе ў сваёй свядомасці новую моўную карціну свету (у першую чаргу праз засваенне лексікі гэтай мовы). Праца з лексікай павінна быць прадуманай і сістэматызаванай. Гэта не механічнае ўвядзенне новых слоў і іх засваенне, а спасціжэнне сэнсавых, граматычных, фанетычных і асацыятыўных сувязяў, паколькі ў мове ўзаемазвязаныя ўсе яе складнікі: фанетыка, лексіка, граматыка і інш. У артыкуле вылучаны асноўныя этапы працы з лексікай (адбор і спосабы сістэматызацыі), акрэсленыя некаторыя крытэрыі адбору лексічных адзінак, адзначаны асноўныя спосабы семантызацыі (дэманстрацыя прадмета, малюнка, фотаздымка, слайда, фільма; разгорнутае апісанне; тлумачэнне слоў паводле слоўніка; семантызацыя праз сінонімы і антонімы).

Abstrakt

*Teaching Belarusian as a Second Foreign Language:
Ways of Vocabulary Selection,
Introduction and Semantization*

Vocabulary is a core part of teaching any language as a second one. Students while learning a foreign language acquire a new language vision of the world (mainly through learning the vocabulary of this language). In this regard teaching vocabulary should be thoroughly planned and systematized. This is far away from mere introduction of new words and their memorizing later on. It is more of learning sensory, grammatical, phonetic and associative links as any language is a mixture of lexis, phonetics, grammar, etc. The article provides the main phases of teaching vocabulary (its selection and systematization), highlights some criteria for vocabulary selection, outlines the main ways of its semantization (showing of a

thing, a picture, an image, a slide; providing a detailed description of a word; explaining its meaning through its definition; semantization through synonyms and antonyms).

Пры навучанні мове як замежнай вялікая ўвага надаецца лексіцы, паколькі лексіка з'яўляецца асноўным сродкам моўных зносін. Вывучаючы тую ці іншую замежную мову, навучэнец фарміруе ў сваёй свядомасці новую моўную карціну свету (у першую чаргу праз засваенне лексікі гэтай мовы). Праца з лексікай павінна быць прадуманай і сістэматызаванай. Гэта не механічнае ўвядзенне новых слоў і іх засваенне, а спасціжэнне сэнсавых, граматычных, фанетычных і асацыятыўных сувязяў, паколькі ў мове ўзаемазвязаныя ўсе яе складнікі: фанетыка, лексіка, граматыка і інш. У артыкуле вылучаны асноўныя этапы працы з лексікай (адбор і спосабы сістэматызацыі), акрэсленыя некаторыя крытэрыі адбору лексічных адзінак, адзначаны асноўныя спосабы семантызацыі (дэманстрацыя прадмета, малюнка, фотаздымка, слайда, фільма; разгорнутае апісанне; тлумачэнне слоў па слоўніку; семантызацыя праз сінонімы і антонімы).

Мова – гэта складаная сістэма, дзе ўзаемадзейнічаюць самыя розныя яе складнікі: фанетыка, лексіка, марфалогія, граматыка, сінтаксіс. Гэтыя складнікі характарызуюцца цесным узаемадзеяннем і цеснымі сувязямі, авалоданне якімі і веданне якіх у канчатковым выніку фарміруе веданне мовы ў цэлым. І тым не менш пры вывучэнні любой замежнай мовы менавіта лексіцы надаецца першаснае значэнне, паколькі менавіта лексіка з'яўляецца важкім сродкам моўных зносін як у вуснай, так і ў пісьмовай формах. Аднак засваенне лексікі – гэта не

Ларыса Кныш

проста механічнае завучванне новых слоў, а засваенне граматычных, фанетычных, сэнсавых і асацыятыўных сувязяў, якія маюцца паміж імі, што яшчэ раз падкрэслівае непарыўную еднасць усіх складнікаў у мове. Гэта думка не раз падкрэслівалася навукоўцамі: “Менавіта слова выражае комплекс значэнняў, якія належаць да розных узроўняў мовы, таму пры засваенні слоўнікавага складу навучэнцы спасцігаюць адначасова арганізаваную сукупнасць гукавых з’яў, сукупнасць марфем, сукупнасць лексічных і граматычных значэнняў” [Крючкова, Мошцінская 2011: 119]. Калі для носьбітаў мовы, як заўважаюць даследчыкі, слова як асноўная адзінка мовы з’яўляецца псіхалінгвістычнай рэальнасцю: носьбіты спантанна, без цяжкасцяў, вылучаюць словы ў маўленчым патоку і ўжываюць іх асобна, то замежныя навучэнцы з першых заняткаў павінны зразумець, што слова:

- гучыць;
- мае план выражэння (графічны);
- валодае значэннем (семантыкай);
- мае розныя граматычныя формы;
- па-рознаму спалучаецца з іншымі словамі ў сказе;
- утварае розныя асацыятыўныя сувязі [Крючкова, Мошцінская 2011: 120].

Замежныя навучэнцы павінны ўмець пісаць і вымаўляць словы, распазнаваць і разумець іх у пісьмовым тэксе і ў вусным маўленні.

Акрамя таго, у залежнасці ад характару маўленчай дзейнасці яны павінны “назапасіць” актыўную і пасіўную лексіку:

- **актыўная лексіка**, ці актыўны слоўніковы запас, – словы, якімі карыстаюцца для выражэння думак у вусным ці пісьмовым маўленні, валодаючы імі прадуктыўна;
- **пасіўная лексіка**, або пасіўны слоўніковы запас, – словы, якія служаць для ўспрымання інфармацыі ў вуснай і пісьмовай формах, валодаючы імі пасіўна.

Актыўнае валоданне лексікай прадугле-

джае сфарміраванасць у навучэнцаў прадуктыўных навыкаў і ўменняў. Для таго каб слова ўвайшло ў актыўны слоўнік, як падкрэсліваецца ў метадыцы рускай мовы як замежнай, слова іншым разам павінна быць прадстаўлена навучэнцу ад 6 – 7 да 40 разоў [Крючкова, Мошцінская 2011: 121].

Аб’ём лексікі і яе засваенне залежыць ад многіх складнікаў: мэты навучання, правільны адбор, спосабы арганізацыі, прыёмы і спосабы ўвядзення і засваення. Арганізаванае і сістэматызаванае прадстаўленне лексікі – асноўнае патрабаванне, якое, як адзначае В.М. Вагнер, дазваляе пры прасунутых метадыках засвоіць на працягу першага года навучання 5000 – 6000 лексічных адзінак, калі звычайна дапускаецца 3000 – 4000 [Вагнер 2009: 59]. Так, Крючкова Л.С. і Мапчынская Н.В. падкрэсліваюць, што “за год навучання замежныя студэнты могуць засвоіць 1500 – 1800 лексічных адзінак актыўна плюс 1000 лексічных адзінак пасіўна, такім чынам, да канца навучання яны могуць выкарыстоўваць пры маўленні і пісьме 1500 – 1800, а разумець пры чытанні і аўдыяванні 2500 – 2800 слоў. На прасунутым этапе навучання актыўны лексічны мінімум павінен уключаць 3500 слоў, а ў пасіўным слоўніку павінна быць яшчэ не менш за 2500 – 3000 слоў [Крючкова, Мошцінская 2011: 121].

Найбольш пашыраны спосаб сістэматызаванага ўвядзення лексікі па тэматычным крытэрыі. Тут вядомыя работы П. Дзянісава, які вылучае 2 вялікія раздзелы: 1. Чалавек (*мова, маўленне, эмоцыі*); 2. Вонкавы свет (*прырода, асяроддзе і інш.*); шырокі спектр тэм падае В. Маркоўкін (*адзенне, дом, мэбля, космас, навука, чалавек, інтэлект і інш.*); больш вузкае разуменне класа слоў, якія аб’яднаныя агульнай тэмай (*транспарт, спорт, магазін, тэатр...*) падаецца ў Л. Васільева; абагульненне метадычных напрацовак у Расіі зроблена ў працах В. Вагнер, якая вылучае тры разрады маўленчых тэм: побытавыя (*сям’я, жыллё, горад, адзенне, спорт, у доктара, фразы...*), грамадска-палітычныя (*адказныя, адпачынак, мастацтва...*); спецыяльныя галіны (*матэматыка, фізіка, хімія, экалогія і г. д.*). Акрамя таго, В. Вагнер прапаноўвае падачу лексікі па наступных крытэрыях: тэматычнага, логіка-семантычнага і структурна-граматычна-

Праца з лексікай...

га, паводле чаго вылучае лексіка-тэматычныя групы, лексіка-семантычныя групы слоў (аб'яднання хоць адной агульнай семай), і групы, арганізаваныя па структурна-граматычным крытэрыі, дзе групуюцца лексічныя адзінкі па іх лексіка-граматычных сувязях, указваючы на іх структурныя характарыстыкі (аднакарэнныя словы, словы з адназначнымі суфіксамі і неадназначнымі прыстаўкамі і інш.) [Вагнер 2009: 61 – 62].

Варта ўлічваць і наступныя крытэрыі адбору лексічных адзінак:

- семантычная каштоўнасць слова і значнасць слова для маўленчых зносін;
- частотнасць ужывання слова;
- сітуацыйна-тэматычная аднесенасць слова;
- здольнасць слова спалучацца з іншымі словамі;
- словаўтваральныя магчымасці слова;
- навучальна-метадычная мэтазгоднасць увядзення таго ці іншага слова;
- прафесійная неабходнасць увядзення слова.

Арганізаваная і сістэматызаваная падача матэрыялу дапамагае навучэнцам спасцігнуць новую мову і сфарміраваць у сваёй свядомасці новую моўную карціну свету.

Пры выкладанні мовы як замежнай, працуючы з лексікай, неабходна ўлічваць некаторыя рэкамендацыі:

1. вялікі аб'ём лексікі навучэнцы, як правіла, не паспяваюць засвоіць;
2. падача лексікі павінна падтрымлівацца практыкаваннямі, дыялогамі, тэкстамі;
3. перыядычная трэніроўка засваення новых слоў: хуткая падача матэрыялу і замена адных слоў іншымі прыводзіць да забывання папярэдніх;
4. словы павінны выкарыстоўвацца не толькі на ўзроўні маўлення на занятках, але і мець месца ў самастойным маўленні навучэнца;

5. выкладчык не павінен тлумачыць усё сама: неабходна прапаноўваць навучэнцу выявіць значэнне слова праз кантэкст, дыялог, маўленчую сітуацыю;
6. пажадана кантраляваць і падтрымліваць самастойную працу навучэнца са слоўнікам, у выніку чаго трэніруецца памяць, спасцігаецца полісемія слова, развіваюцца навыкі працы са словам;
7. лексіка павінна быць сістэматызаваная – гэта асноўнае патрабаванне. Хаатычнае прадстаўленне спісамі пасля тэкстаў, як вядома, не прыводзіць да належных вынікаў [Акішына, Каган 2008: 149 – 150].

Увядзенне лексікі, яе засваенне і запамінанне навучэнцамі залежыць у пэўнай ступені ад таго канкрэтнае гэта паняцце ці абстрактнае, мае слова ў сваім складзе нейкія вядомыя (невядомыя) марфемныя элементы (корань, прэфікс, суфікс) і інш. Лічыцца, што падчас адных заняткаў чалавек можа засвоіць прыкладна 15 слоў. Але пры актыўнай семантызацыі новых паняццяў колькасць слоў можа быць даведзена да 25.

С е м а н т ы з а ц ы я лексікі – гэта тлумачэнне значэння новых, невядомых навучэнцам слоў самымі рознымі спосабамі. Такіх спосабаў існуе некалькі.

1. Дэманстрацыя прадмета. На пачатковым этапе навучання можна дэманстраваць прадметы пры ўвядзенні канкрэтных паняццяў (*стол, кубак, кніга, відэлец, аловак, ручка, расчоска, лютэрка*). Пры гэтым словы даюцца ў адным значэнні. Прапаноўваецца ствараць элементарныя сказы без якіх-небудзь граматычных складанасцяў: *Гэта мой тэлефон. Адам чытае кнігу. У мяне ёсць расчоска. Мой бацька – будаўнік. Дай мне, калі ласка, аловак.*

2. Дэманстрацыя малюнка, фотаздымка, слайда, фільма. Як адзначаюць А.А. Акішына і В.Я. Каган: “Адначасовы ўдзел слыху і зроку пры засваенні новых слоў садзейнічае больш трываламу і бесперакладному засваенню значэння новага слова” [Акішына, Каган 2008: 153]. Пры дапамозе нагляднасці можна патлумачыць значэнне канкрэтных слоў (*мяч, талерка, слоўнік, патэльня, абрус, лыжка*); значэн-

Ларыса Кныш

не прыметнікаў, што абазначаюць форму, колер, памер (*белы, чырвоны, круглы, квадратны, вялікі, малы*); значэнне некаторых прыслоўяў і дзеясловаў (*хутка, павольна, многа, мала, заду, спераду, ісці, маляваць, бегчы, крычаць, будаваць*) і інш. Трэба памятаць, што ў некаторых выпадках трэба прадаманстраваць некалькі варыянтаў (некалькі розных малюнкаў, фотаздымкаў). Так *спадніца* можа быць доўгая, кароткая (*міні, максі*), у складку (*пліс*) і інш. Гэта неабходна для таго, каб у навучэнца не склалася ўяўленне, што спадніца іншага фасону – гэта ўжо іншая рэч.

Але такім чынам не патлумачыш значэнне слоў, напрыклад: *пяшчотны, шчыры, ласка, здольны, хацець*. У такіх выпадках прасцей будзе перакласці на родную мову навучэнца.

3. Тлумачэнне слоў паводле слоўніка і самастойная праца студэнта са слоўнікам, якая кантралюецца выкладчыкам.

4. Разгорнутае апісанне, як правіла, выкарыстоўваецца для раскрыцця больш дэталёвага значэння лексічнай адзінкі. Пры дапамозе разгорнутага апісання можна патлумачыць наступныя групы слоў:

- безэквівалентная лексіка (назвы з’яў, характэрныя беларускай культуры, гісторыі, прадметы побыту і пад.): *анучы, валёнкі, дажынкi, Каляды, драпікі, бабка, слуцкія паясы*;
- фонавая лексіка: ЦЮОГ, ЛіМ, БДУ, МДЛУ, *Дом быта, Дом культуры*.

5. Адзін са спосабаў семантызацыі – падбор родавага паняцця: *памідоры, агуркі, капуста, буракі – агародніна; слоўнік – кніга; клубніцы, суніцы, ажыны, журавіны – ягады; талерка, міска, патэльня – посуд; стол, фатэль, крэсла, канапа – мэбля*.

6. Семны аналіз слова, напрыклад: *ручка* – прадмет, які прызначаны да запісвання чаго-небудзь; *кубак* – прадмет, які прызначаны да піцця кавы, гарбаты, малака.

7. Кантэкст як спосаб семантызацыі – здольнасць навучэнца праз кантэкст зразумець значэнне новага слова з яго атачэння. Такі спосаб шырока выкарыстоўваецца аўтарамі-метадыстамі сучасных падручнікаў. (*Якуб Колас – вядомы беларускі пісьменнік; Аляксандр Пушкін – вя-*

домы рускі паэт; ці Вера ўзяла цукерку, наліла ў кубачак кіпенню, апусціла туды пакецік гарбаты і пачала піць).

8. Сінонімы. Лексічная сістэма беларускай мовы характарызуецца наяўнасцю с і н о н і м а ў – слоў, якія складаюць цэлыя групы на аснове збліжэння па значэнні. Сінонімы ўтвараюць цэлыя сінанімічныя ланцужкі (сінанімічныя рады): *актыўны – дзейны – ініцыятыўны – энергічны; гультай – лодар – абібок – лянівец – лежабок – труцень – лежань – гуляка – гультайна – завала – нядбалец*.

Сінонімы патрабуюць разгорнутага апісання, але пры дапамозе іх можа быць патлумачана значэнне незразумелых слоў (пры ўмове ведання аднаго з іх): (*пахучы і духмяны, крыху і троху, маланка і бліскавіца, многа і шмат*). Пры тлумачэнні неабходна выкарыстоўваць тоесныя словы (*шмат і многа і пад*). Семантычныя і семантыка-стылістычныя сінонімы патрабуюць акрэслівання семы і стылёвай прыналежнасці (*ісці і валачыся ‘ледзь перастаўляючы ногі’, ісці і крочыць ‘рабіць упэўненыя размераныя крокі’, чырвоны, кумачовы, тунсовы (інтэнсіўнасць праяўлення прыкметы: чырвоны, ярка-чырвоны і густа-чырвоны); вялікі і гіганцкі – выражэнне ступені і меры праяўлення прыкметы. Таму праца з сінонімамі патрабуе ад выкладчыка ведання і ахопу ўсяго сінанімічнага рада слоў. Аднак на пачатковым этапе неабходна асцярожнае і паступовае ўвядзенне ў маўленчую практыку тых ці іншых сінанімічных адзінак, улічваючы папярэднія веды навучэнцаў і неабходнасць увядзення новага слова. Так, у сінанімічны ланцужок да слова *казаць / гаварыць* уваходзяць такія словы, як: *казаць, вярзці, размаўляць, мовіць, дакляраваць, прагалашаць, разважаць, буруздзіць, кулдыячыць, кундыячыць, мармытаць, вугнавіць, лямантаваць, дзейкаць, зюкаць і інш.* – розныя па стылёвай афарбоўцы, а таксама тыя, у якіх гэта значэнне з’яўляецца перыферычным і выяўляецца ў пэўных кантэкстах: *кіпяціцца – кіпяціцца Іван, успыліць – успыліла Ганна*. Трэба адзначыць, што праца па вывучэнні сінаніміі прадугледжвае азнаямленне з новымі словамі, пашырэнне лексічнага запаса слоў і разуменне значэння пэўнага слова, аднак не патрабуе актыўнага яго выкарыстання ў маўленні, асабліва на элементарным і базавым узроўнях. Тут*

Праца з лексікай...

праца з сінонімамі павінна быць мінімізаванай: *адзенне* – *вопратка*, *баба* – *бабуля*, *білет* – *квіток*, *крама* – *магазін*, *доктар* – *урач*, *дужы* – *моцны*, *хлопец* – *юнак*, *дзяржава* – *краіна* і інш., аднак на прасунутым узроўні патрабуецца шырокае ўвядзенне і выкарыстанне сінанімічных ланцужкоў, якія робяць маўленне больш гнуткім і вобразным.

9. Антонімы. У беларускай мове на аснове аднаго агульнага значэння існуюць словы – а н т о н і м ы: *сыты* – *галодны*, *добра* – *дрэнна*, *гарачы* – *халодны*, *любіць* – *ненавідзець*, *вясёлы* – *сумны*, *высока* – *нізка*, *уваход* – *выхад*, *адпачываць* – *працаваць*, *рана* – *позна*, *смачны* – *нясмачны*, *вечар* – *раніца*, *цёпла* – *халадна*. Антонімы ўяўляюць пары слоў, у аснове кожнай з якіх ляжыць агульная ацэнка прыметы па якасці дзеяння або прымета па яе наяўнасці / адсутнасці, становячыя ці адмоўныя адносіны да прадмета гаворкі і г. д. У навучальным працэсе словы-антонімы звычайна ўводзяцца парамі адначасова. Гэта дыктуецца часта логікай саміх паняццяў: калі ўводзіцца слова *лёгка*, то трэба даць і *цяжка*, калі ўводзіцца слова *высокі*, то трэба даць і *нізкі*. Пры вывучэнні антонімаў неабходна акрэсліць і такія паняцці, як аднакарэнныя і рознакарэнныя антонімы: *вялікі* – *малы*, *куціць* – *прадаць*, *старэйшы* – *малодшы*, *танны* – *дарэгі*, *хутка* – *павольна* (рознакарэнныя); *праўда* – *няпраўда*, *добра* – *нядобра*, *зачыняць* – *адчыняць* (аднакарэнныя). Неабходна звяртаць увагу і на тое, што большасць мнагазначных слоў можа ўваходзіць у розныя антанімічныя пары. Так, мнагазначны прыметнік *глыбокі* будзе мець антанімічныя пары: *глыбокая* рака – *мелкая* рака; *глыбокія* веды – *павярхоўныя* веды. Ці, напрыклад, *мяккая* вокладка – *цвёрдая* вокладка; *мяккі* батон – *чэрствы* батон, *стары* чалавек – *малады* чалавек, *старое* паліто – *новае* паліто.

Антонімы пры вывучэнні патрабуюць разгорнутага апісання, але і самі яны могуць выступаць як спосаб семантызацыі (*малы* – *вялікі*, *худы* – *тоўсты*) + дэманстрацыя малюнка, слайда, фотаздымка. І пры гэтым, як слухна адзначаюць А.А. Акішына і В.Я. Каган, “сітуацыйна-тэматычная арганізацыя матэрыялу патрабуе ўвядзення аднакарэнных слоў і антонімаў адначасова”. Напрыклад, у тэме “Шпіталь”, “У доктара” неабходна аб’ядноў-

ваць словы: *хворы*, *захварэць*, *хварэць*, *хвароба*: *здаровы*, *выздараўліваць*, *здароўе*: *хворы* – *здоровы*, *хварэць* – *выздараўліваць*, *хвароба* – *здароўе* [Акішына, Каган 2008: 153]. Дарэчы тут будуць таксама і выразы: *Мне баліць (не баліць) нага (галава, рука, сэрца)*, *хварэць на зрып...*, *захварэць на...*, *хворы на...* і інш. У тэме “Партрэт, характар, знешнасць” увядзенне антонімаў абавязкова: *прыгожы* – *непрыгожы*, *малады* – *пажылы*, *поўны* – *худы*, *светлы* – *цёмны*, *малы* – *вялікі*, *разумны* – *дурны*, *актыўны* – *пасіўны* і інш., семантызацыя якіх можа быць як праз дэманстрацыю малюнка, фотаздымка, так і праз кантэкст ...*Васіль быў худы, прыгожы, энергічны*, а *Мікола, наадварот, поўны, брыдкі і непаваротлівы...*

Калі сінонімы і амонімы на пачатковым этапе ўключаюцца ў мінімум досыць абмежавана, то антонімы (у сувязі з дыялогам, маўленнем, працай з тэкстам) пажадана ўключаць актыўна, таму што яны, як паказвае практыка і як адзначаюць даследчыкі “...аблягчаюць засваенне новай лексікі і павышаюць яе камунікатыўную каштоўнасць” [Акішына, Каган 2008: 153].

10. Фразеалагізмы. Яны патрабуюць дакладнага тлумачэння: *у свіньня галасы* (прыйсці позна), *як вадою змыла* (бяследна знікнуць), *вафона загуменная* (нерастаропны, непаваротлівы), *з жабіны прыгажышчы* (вельмі мала), *кату па пяту* (малы, малога росту) і г. д.

Семантызацыя іх можа адбывацца праз родную мову навучэнца, напрыклад, рускую ці інш.: *у свіньня галасы* – *к шапочному разбору*; *як Піліп з канпель* – *как снег на голову*; *абое рабое* – *одним миром мазаны*, *Саўка, ды не ў тых санках* – *Федот, да не тот*; *лынды біць* – *бить баклуши* і інш. Або праз антонімы: *хоць вока выкалі* (цёмна) – *хоць іголки збірай* (відна); *лёгкі на ногі* (хуткі) – *цяжкі на ногі* (непаваротлівы). Выбар фразеалагізмаў і іх увядзенне ў маўленчую практыку навучэнцаў – паступовы і “асцярожны” працэс з улікам кагнітыўна-культуралагічнага падыходу ў навучанні і мэтазгоднасці ўжывання падобных адзінак у той ці іншай маўленчай сітуацыі.

Названыя спосабы семантызацыі прадстаўлены як асноўныя, якімі можна карыстацца ў навучальным працэсе, аднак праца з лексікай – самая складаная праца і яна залежыць ад многіх складнікаў: узровень ведання мовы на-

Ларыса Кныш

вучэнцам (пачатковы, базавы і г. д.); канкрэтныя мэты навучання: побытавае, прафесійнае ці прафесійна-спецыяльнае валоданне мовай; і, безумоўна, ад майстэрства педагога як выкладчыка і метадыста, яго прафесійнага майстэрства, уменняў і вопыту.

Літаратура

- Акишина А., Каган О., 2008, Учимся читать. Для преподавателя русского языка как иностранного, Москва.
- Вагнер В., 2009, Лексика русского языка как иностранного и ее преподавание, Москва.
- Крючкова Л., Мощинская Н., 2011, Практическая методика обучения русскому языку как иностранному, Москва.

Выкарыстанне інтэрнэт-рэсурсаў у выкладанні...

Надзея Старавойтава

Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт

e-mail: izhota@gmail.com

Выкарыстанне інтэрнэт-рэсурсаў у выкладанні
беларускай мовы як замежнай

Рэзюмэ

У артыкуле класіфікуюцца і аналізуюцца розныя формы інтэрнэт-тэхналогій, накіраваных на фарміраванне іншамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі навучэнцаў, што з'яўляецца вельмі актуальным у сучасным адукацыйным працэсе. Вылучаецца пяць відаў навучальных Інтэрнэт-рэсурсаў, прапануюцца беларускія адпаведнікі да такіх замежных тэрмінаў, як *хотліст*, *мультымедыя скрэпбук*, *трэжа хант*, *сабджэкт сэмпла* і *вэбквэст*.

Abstrakt

Internet-Resources in Teaching Belarusian as a Foreign Language

The contribution provides the taxonomy and analysis of various Internet-resources that help students develop their communicative competence, which is a hot topic in today's education. Five educational Internet-resources are outlined as well as the Belarusian variants for such terms as *hotlist*, *multimedia scrapbook*, *treasure hunt*, *subject sampler* and *webquest* are proposed.

У сучасных адукацыйных умовах навучанне агулам і навучанне замежнай мове ў прыватнасці з'яўляецца працэсам шматгранным, што абумоўлена імклівым нарастаннем аб'ёму інфармацыі, калі веды самі сабою ўжо не самамэта, а ўмова будучага поспеху ў прафесійнай дзейнасці. Перавага ўкаранення Інтэрнэт-тэхналогій у працэс навучання замежнай мове ў наш час ужо не выклікае сумненняў і не патрабуе дадатковых доказаў. За апошнія дзесяцігоддзе было напісана нямала прац у замежнай метадыцы, у якіх даследчыкі раскрываюць пазітыўны ўплыў розных формаў Інтэрнэт-камунікацый – электроннай пошты,

чату, форуму, вэб-канферэнцый і вэб-семінараў, накіраваных на фарміраванне іншамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі навучэнцаў. Асноўнымі вартасцямі Інтэрнэту з'яўляюцца апэратыўны доступ да неабмежаванай колькасці свежай інфармацыі і велізарны выбар аўтэнтычных матэрыялаў, напрыклад, навіны, цікавыя факты з жыцця вядомых людзей і аднагодкаў у замежжы, словы сучасных песняў, лісты, рэклама, меню, расклад руху транспарту, шыльды ў краме, аэрапорце, вершы, навучальныя відэаролікі і г. д. [Андреева 2003; Сысоев, Евстигнеев 2008]. Рэсурсы Інтэрнэту можна выкарыстоўваць для развіцця ўсяго спектра камунікатыўна-маўленчых уменняў: як прадуктыўных (гаварэнне і пісьмо), так і рэцэптыўных (слуханне і чытанне) [Сысоев, Пустовалова 2013]. Адным з найбольш перспектыўных напрамкаў у выкарыстанні Інтэрнэту з'яўляецца ўжыванне інтэрактыўных навучальных курсаў, якія прадугледжваюць актыўнае ўзаемадзеянне ўсіх удзельнікаў навучання, наяўнасць ўзаемасувязі паміж выкладчыкам і навучэнцам з дапамогай электроннай пошты, выкарыстанне сеткавых інфармацыйных сістэм. Толькі з ужываннем Інтэрнэту сталася магчымым апэратыўнае дыстанцыйнае навучанне [Фісюк]. Менавіта таму на сучасным этапе навучання беларускай мове як замежнай (далей – БМЗ), калі метадыка яе толькі акрэсліваецца, узнікае вострая неабходнасць у распрацоўцы новых навучальных Інтэрнэт-рэсурсаў.

Як вядома, асабліваю ролю пры фарміраванні камунікатыўнай кампетэнцыі маюць камунікатыўныя заданні. Навучэнцам на аснове падрыхтаваных матэрыялаў курса, а таксама наяўных рэсурсаў Інтэрнэту могуць быць прапанаваныя серыі праблемных заданняў, звязаных з праграмай курса, накіраваных на комплекс-

Надзея Старавойтава

нае фарміраванне і развіццё як камунікатыўна-кагнітыўных (ажыццяўляць пошук і адбор, рабіць абагульненне, класіфікацыю, аналіз і сінтэз атрыманай інфармацыі), так і ўласна камунікатыўных уменняў (прадстаўляць і абмяркоўваць вынікі працы з рэсурсамі Інтэрнэту).

У англамоўнай літаратуры вылучаецца пяць відаў навучальных Інтэрнэт-рэсурсаў [Сысоев, Евстигнеев 2008] (праз працяжнік прапануем беларускія адпаведнікі да замежных тэрмінаў):

1. хотліст (hotlist) – *тэкставік* (літаральна: *спіс па тэме*; уяўляе з сябе спіс тэкставых Інтэрнэт-сайтаў па вывучанай тэме);
2. мультымедыя скрэпбук (multimedia scrapbook) – *мультымедыійнік* (літаральна: *мультымедыійны чарнавік*; своеасаблівая калекцыя мультымедыійных рэсурсаў: фотаздымкі, аўдыяфайлы, відэакліпы і відэастужкі, анімацыйныя віртуальныя туры, а таксама і тэкставыя файлы);
3. трэжа хант (treasure hunt) – *апытанка* (літаральна: *паляванне на скарбы*; першыя два спісы, але з пытаннямі паводле зместу кожнага сайта і мажлівым агульным пытаннем у канцы, што дапамагае навучэнцам “упаляваць” сутнасць);
4. сабджэкт сэмпла (subject sampler) – *спрэчка* (літаральна: *тэматычны ўзор*; трэці спіс, але ён скіраваны не проста на вывучэнне фактычнага матэрыялу, але і на абавязковае абмеркаванне вострых дыскусійных тэм);
5. вэбквэст (webquest) – *даследаванне* (літаральна: *Інтэрнэт-гульня*; сцэнар арганізацыі праектавай дзейнасці навучэнцаў на любую тэму з выкарыстаннем Інтэрнэту, самы складаны тып навучальных Інтэрнэт-рэсурсаў, што змяшчае ў сабе ўсе кампаненты папярэдніх чатырох спісаў і прадагледжвае правядзенне праекта з удзелам навучэнцаў, прыкладам, дыскусіі ў групах з далейшым пераразмеркаваннем ўдзельнікаў, абменам інфармацыяй і выніковым пытаннем) [Сысоев, Пустовалова 2013; Шульгіна 2013].

Відавочна, што кожны з пяці відаў навучальных Інтэрнэт-рэсурсаў выбягае з папярэдняга, паступова ўскладняючы і гэтакім дазваляючы вырашаць больш складаныя навучальныя задачы. *Тэкставік* і *мультымедыійнік* скіраваны на пошук, адбор, класіфікацыю інфармацыі, а *апытанка*, *спрэчка* і *даследаванне* ўжо ўтрымліваюць элементы праблемнага навучання. Выкладчыкі беларускай мовы як замежнай, на жаль, пакуль не могуць яшчэ выкарыстоўваць у сваёй дзейнасці гатовыя Інтэрнэт-рэсурсы паводле вывучаных, да прыкладу, краіназнаўчых тэмаў (па сутнасці, мы робім усё тое самае, але на аматарскім узроўні: рыхтуем толькі пытанні да тэмы і спіс крыніц). Калі ж выкладчыкі жадаюць самі стварыць свае навучальныя Інтэрнэт-рэсурсы, дык яны могуць альбо скарыстацца адмысловай праграмай, дасяжнай у Інтэрнэце (у гэтым выпадку створаныя рэсурсы будуць захоўвацца ў Інтэрнэце і заставацца бачнымі шырокаму колу карыстальнікаў), альбо без адмысловай праграмы стварыць навучальныя Інтэрнэт-рэсурсы ў тэкставым рэдактары [Сысоев, Евстигнеев 2008].

Распрацоўка навучальных Інтэрнэт-рэсурсаў дазволіла цалкам па-іншаму паглядзець на адукацыйныя рэсурсы Інтэрнэту і пачаць успрымаць іх не проста ў якасці дадатковых, а ў якасці аналагавых ці альтэрнатыўных. Іх укараненне ў навучальны працэс будзе спрыяць развіццю камунікатыўна-маўленчых уменняў навучэнцаў. Эфектыўнасць іх выкарыстання ў навучальным працэсе неаспрэчная: Інтэрнэт развівае сацыяльныя і псіхалагічныя якасці навучэнцаў, іх упэўненасць у сабе і здольнасць працаваць як індывідуальна, так і ў калектыве; стварае спрыяльную для навучання атмасферу супрацоўніцтва, выступаючы як сродак інтэрактыўнага падыходу [Андреева 2003]. Інтэрактыўнасць прымушае слухачоў адэкватна рэагаваць на рэальныя жыццёвыя сітуацыі з дапамогай замежнай мовы. Інтэрнэт-рэсурсы дапамагаюць пераадолець моўныя бар'еры, а іх рэгулярнае выкарыстанне на занятках падвышае спазнавальную актыўнасць навучэнцаў і цікавасць да вывучэння беларускай мовы ў цэлым, пашырае межы навучальнага працэсу, робячы яго больш цікавым, эфектыўным і аптымальным.

Выкарыстанне інтэрнэт-рэсурсаў у выкладанні...

Літаратура

Андреева А., 2003, Введение в Интернет-образование, Москва.

Сысоев П., Евстигнеев М., 2008, Использование современных учебных интернет-ресурсов в обучении иностранному языку и культуре // Язык и культура, № 2, с. 100 – 110 [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-sovremennyh-uchebnyh-internet-resursov-v-obuchenii-inostrannomu-yazyku-i-kulture.pdf>. – Дата доступу: адсутнічае.

Сысоев П., Пустовалова О., 2013, Использование сервиса “Твиттер” в развитии умений письменной речи обучающихся // Иностранные языки в школе, № 1, с. 12 – 18.

Фисюк А., Формирование межкультурной компетенции с помощью сети Интернет [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/166397/1/303-306.pdf>. – Дата доступу: адсутнічае.

Шульгина Е., 2013, Алгоритм работы с технологией веб-квест при формировании иноязычной коммуникативной компетенции студентов, Вестник ТГУ. Серия: Гуманитарные науки. Вып. 9 (125), с. 125 – 130.

Радаслаў Калета

Радаслаў Калета

Варшаўскі ўніверсітэт

e-mail: rkaleta@uw.edu.pl

Выбраныя матэрыялы па вывучэнні беларускай мовы як замежнай (1973 – 2017 гг.)¹

Рэзюмэ

Артыкул уяўляе з сябе агляд дапаможнікаў па вывучэнні беларускай мовы як замежнай, выдадзеных у 1973 – 2017 гг. у Беларусі і іншых краінах. Прадстаўленыя розныя крытэрыі класіфікацыі падручнікаў, апісаная структура некаторых кніг, іх перавагі і недахопы, а таксама ўмовы, у якіх з’явіліся гэтыя кнігі. Прапанаваная тыпалогія глотадыдактычных дапаможнікаў шчыльна звязаная з моўнай сітуацыяй у Беларусі і залежыць ад прынятага вызначэння беларускай мовы, якую можна выкладаць у школах як родную мову, замежнікам як замежную, беларусам-суайчыннікам у розных краінах свету, для якіх беларуская мова гэта, па сутнасці, другая мова (успадкаваная), або рускамоўным беларусам, для якіх беларуская мова – гэта адноўленая мова.

Abstract

*Selected Works on Learning Belarusian
as a Foreign Language
(published between 1973 and 2017)*

This article reviews the Belarusian as a foreign language textbooks issued between 1973 and 2017 in Belarus and other countries. Various criteria for the classification of textbooks were presented. The structure of some books, their advantages and disadvantages, and the context in which they were created are analyzed. The proposed typology of glottodidactics aids is closely related to the language environment in Belarus and depends on the accepted definition of the Belarusian language which can function as a mother tongue, a second language (inherited), a recovered language and a foreign language.

¹ Артыкул з’яўляецца часткай навуковых даследаванняў, якія вядуцца ў майстэрні беларусістычнай глотадыдактыкі, што з 1 снежня 2015 г. працуе на кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта. Тэкст у крыху іншай форме друкаваўся на польскай мове [гл. Kaleta 2017]

Глотадыдактычныя матэрыялы, якія ўжываюцца для выкладання і вывучэння замежнай мовы, можна падзяліць на шмат відаў, у залежнасці ад прынятых крытэрыяў. Найпрасцейшае дзяленне – паводле формы падачы зместу матэрыялу, а менавіта на такія традыцыйныя формы як падручнікі, граматыкі, дапаможнікі, самадапаможнікі, зборнікі практыкаванняў, размоўнікі, слоўнікі (аднамоўныя, двухмоўныя, тэматычныя)², граматычныя табліцы, гульні, і г. д., а таксама электронныя формы – інтэрактыўныя Інтэрнэт-старонкі з поўным курсам вывучэння або рознымі матэрыяламі для вывучэння мовы, відэаролікі (напр., на сайце Youtube) і г. д. Колькасць гэтых формаў уражвае і ўразнастайвае выкладанне/вывучэнне мовы. У той жа час, вышэйзгаданыя глотадыдактычныя дапаможнікі могуць быць як падрыхтаванымі на акадэмічным узроўні і далей выкарыстоўвацца на ўніверсітэцкіх занятках (для філолагаў і нефілолагаў), так і з’яўляцца, хутчэй папулярна-навуковымі, скіраванымі (звычайна) да аўдыторыі без лінгвістычнай адукацыі, часта да прадстаўнікоў пэўнай прафесіі (напрыклад, бізнэсоўцаў) – што адпавядае наступнаму крытэрыю падзелу матэрыялаў на тыя, што прадстаўляюць або агульную, або спецыяльную лексіку.

У выпадку з Беларуссю (хаця, напэўна, не толькі тут), можна таксама вылучыць глотадыдактычныя дапаможнікі паводле прынятага разумення вызначэння беларускай мовы, якую можна выкладаць у школах як родную мову, замежнікам як замежную, беларусам-суайчыннікам у розных краінах свету, для якіх беларуская мова гэта, па сутнасці, другая мова (успадкаваная), або рускамоўным беларусам, для якіх

² Больш гл. Kaleta 2013б.

Выбраныя матэрыялы па вывучэнні беларускай мовы...

беларуская мова – гэта адноўленая мова.

Такім чынам, ёсць дапаможнікі па вывучэнні беларускай мовы як роднай (першай, зыходнай) [параўн. Ліпіńska 2003: 19], якія выкарыстоўваюцца на занятках у беларускіх школах (але не з’яўляюцца прадметам гэтага артыкула), дапаможнікі па вывучэнні беларускай мовы як другой (як замежнай мовы, або як роднай мовы, якая вывучаецца на эміграцыі – у якасці мовы нацыянальнай меншасці ці як успадкаванай мовы – нечага паміж роднай і замежнай мовамі [параўн. Ліпіńska 2002; Ліпіńska, Seretny 2011]), якія выкарыстоўваюцца нацыянальнай меншасцю (напрыклад, у пачатковых і сярэдніх школах Падляшша з дадатковым навучаннем беларускай мовы, або сярод беларускіх эмігрантаў Паўночнай Амерыкі [Пашкевіч 1968; V. Pashkevich 1974, 1978]), ці дапаможнікі па вывучэнні беларускай мовы як замежнай, якія ўжываюцца на занятках з замежнымі студэнтамі, якія не звязаныя (напр. беларускімі каранямі) з краінай паходжання мовы (у гэтым выпадку – з Беларуссю).

Акрамя гэтага, у сітуацыі, што склалася ў Беларусі, можна вылучыць яшчэ адну групу дыдактычных дапаможнікаў – для рускамоўных беларусаў, якія жывуць на радзіме і імкнуцца палепшыць свае камунікацыйныя кампетэнцыі ў беларускай мове, якую на практыцы яны ўжываюць значна менш (з розных прычын), а таксама маюць псіхалагічныя ці сацыялінгвістычныя падставы; неўжыванне беларускай мовы беларусамі ў Беларусі агульна акрэслім шырокім працоўным тэрмінам *унутраная моўная эміграцыя*). У гэтым кантэксце для патрэб дадзенага артыкула будзем ужываць працоўны тэрмін адноўленая мова (*беларуская як адноўленая мова*)³. У той жа час трэба адзначыць, што не ўсе аўтары (глота)дыдактычных матэрыялаў падзяляюць ці практыкуюць гэтую класіфікацыю – яна была складзеная, хутчэй, для патрэб дадзенага артыкула. Часта дыдактычныя дапаможнікі, аднесенныя да адной са згаданых вышэй груп, у той ці іншай ступені выкары-

стоўваюцца на занятках з навучэнцамі з іншых вылучаных вышэй груп носьбітаў беларускай мовы і культуры, прыкладам чаго можа служыць падручнік Валянтыны Пашкевіч *Fundamental Byelorussian* [Pashkevich 1974, 1978], які быў напісаны для дзяцей беларускіх эмігрантаў у Таронта [Барысенка 2017: 17], але, праз ужыванне англійскай мовы, можа таксама выкарыстоўвацца і падчас працы з англафонамі – таму сёння ўжо цяжка адзначна ацаніць, ці можна яго залічыць да матэрыялаў да навучання беларускай мове як другой (успадкаванай), ці як замежнай. Імкненні аўтаркі былі зразумелыя, але кніга пачала жыць сваім жыццём: напрыклад, ёй карысталіся славiсты Універсітэта Калумбія ў Нью-Ёрку [Барысенка 2017: 17]. Такіх прыкладаў, вядома, існуе і больш. Выданнямі для вывучэння беларускай мовы як роднай таксама часам карыстаюцца для працы з замежнікамі, напрыклад, славянамі (палякамі, украінцамі, рускімі) – але пытанне ў тым, ці заўсёды гэта слушна з боку метадыкі, ці, хутчэй, вынікае з недахопу тыповых матэрыялаў для замежнікаў.

Варта таксама падкрэсліць той факт, што Аляксандр Лукашанец з Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі выступае супраць выкладання беларускай мовы беларусам як замежнай, і з ім цяжка не пагадзіцца [Лукашанец 2014: 305]. Акрамя вышэй згаданых класіфікацый, глотадыдактычныя дапаможнікі можна таксама падзяліць і паводле іншых крытэрыяў. Паводле месца напісання (выдання) вылучаем падручнікі, напісаныя ў Беларусі (Мінск), Польшчы (Варшава, Беласток, Кракаў), Расійскай Федэрацыі (Масква, Санкт-Пецярбург, а таксама і ў азіяцкай частцы Расіі – Екацярынбург), ва Украіне (Кіеў), у Германіі (Ольдэнбург), Венгрыі (Будапешт), Чэхіі (Прага), ЗША (Мантэрэй і Рочастар), Канадзе (Таронта) і Японіі (Цукуба). Паводле мэтавай аўдыторыі падручнікаў можна адрозніць, напрыклад, падручнікі, напісаныя для рускамоўнай і англамоўнай аўдыторыі, падручнікі, напісаныя для прадстаўнікоў пэўнай нацыянальнасці (для палякаў, рускіх, украінцаў, венграў, чэхаў, немцаў, японцаў), а таксама падручнікі, прызначаныя для замежнікаў розных нацыянальнасцяў (а не адной пэўна абранай). Паводле паходжання аўтара вылучаюцца падручнікі, напісаныя носьбітамі мовы (беларусамі), або замежнікамі

³ Як вынікае з апытанкі ў Фэйсбуку, якую правяла І. Уладыка, у беларускай мове сустракаюцца яшчэ наступныя варыянты перакладу гэтага тэрміна: *адноўленая мова*, *мова родная адноўленая*, *мова родная ў стане аднаўлення*, *адшуканая мова*, *рэінтрадукаваная мова*, *вернутая мова*, *вернутая ва ўжытак мова*, *наноў вывучаная мова*.

Радаслаў Калета

(палякамі, рускімі, украінцамі), або парамі аўтараў: носьбітам мовы і замежнікам (напр., пары беларуска-нямецкіх, беларуска-японскіх, беларуска-венгерскіх суаўтараў). Паводле ўжытага правапісу вылучаюцца дыдактычныя матэрыялы з класічным правапісам, з афіцыйным правапісам і адначасова з выкарыстаннем і класічнага, і афіцыйнага правапісаў. Паводле метадыкі працы з падручнікам вылучаюць самадапаможнікі, кнігі для працы з настаўнікам, матэрыялы, якія можна выкарыстоўваць і ў якасці самадапаможніка, і для працы на моўных курсах (напр., размоўнікі, тэматычныя слоўнікі). Паводле асноўнай мовы вылучаюць падручнікі, напісаныя цалкам па-беларуску, разам з парадамі, каментарамі і граматычнымі тлумачэннямі, і падручнікі, дзе парады, каментары і тлумачэнні напісаныя на мове адрасата (напр., па-польску, па-англійску, па-венгерску і г. д.).

А. Міхоньска-Стаднік піша пра яшчэ адну тыпалогію падручнікаў [Michońska-Stadnik 1993: 40 – 41]. Так, можна вылучыць падручнікі граматычныя, збудаваныя вакол граматычных пытанняў, і падручнікі функцыянальныя, дзе на першым месцы стаіць не граматыка, а камунікацыйныя структуры. Паводле гэтай тыпалогіі, функцыянальных падручнікаў абсалютна бракуе, калі гаварыць пра беларускую мову як замежную. Варта таксама вылучыць асобную групу падручнікаў, збудаваных на падкрэсленых сувязях паміж мовай і культурай, дзе акцэнт робіцца на беларускай культуры. Згаданыя вышэй крытэрыі можна ўжыць і да выданняў, прааналізаваных у гэтым артыкуле. Кожны з іх можна залічыць да пэўнай катэгорыі (часам да некалькіх адразу), вылучанай паводле такога крытэрыю. У пададзеным ніжэй аглядзе глотадыдактычных дапаможнікаў намі разглядаліся, у асноўным, падручнікі, размоўнікі і тэматычныя слоўнікі, як тыя матэрыялы, якія, на наш погляд, найчасцей выкарыстоўваюцца на занятках беларускай мовы як замежнай (не ўлічваючы граматык [напр., Rott-Żebrowski 1991, 1992], анлайн-курсаў і г. д.). Узгаданыя тут глотадыдактычныя дапаможнікі ўпарадкаваныя паводле двух асноўных крытэрыяў: 1) храналагічнага, які, хутчэй, выкарыстаны тут з мэтай упарадкавання, паколькі дыяхранічны аспект пытання [параўн. Барысенка 2017] не

з'яўляецца тэмай гэтага артыкула; 2) крытэрыі мэтавай аўдыторыі, які вынікае з прынятага разумення вызначэння беларускай мовы, якую можна выкладаць у школах як родную мову, замежнікам як замежную, беларусам-суайчынікам у розных краінах свету, для якіх беларуская мова гэта, па сутнасці, другая мова (успадкаваная), або рускамоўным беларусам, для якіх беларуская мова – гэта адноўленая мова. Будуць паказаныя тыя матэрыялы, якія можна выкарыстоўваць для навучання беларускай мове як замежнай, хаця, відавочна, што таксама ў пэўнай ступені і для навучання беларускай мове як другой (успадкаванай), бо некаторыя аўтары адрасуюць свае публікацыі не толькі да замежнікаў, але таксама (адначасова) і да рускамоўных беларусаў [Кривицкий, Михневич, Поддужный 2008: 8] (пытанне толькі ў тым, ці з'яўляецца жаданне аўтараў універсальнага выдання метадычна абгрунтаваным).

**Агляд выбраных матэрыялаў па БМЗ
1973**

Кривицкий А. А., Михневич А. Е., Поддужный А. И., 1973, *Белорусский язык для не-белоруссов*, Минск.

Гэтая кніга была выдадзеная на рускай мове для рускіх навукоўцаў і, між іншым, утрымлівае граматычнае апісанне беларускай мовы, звесткі пра гісторыю беларускай мовы і невялікі дыферэнцыяваны руска-беларускі слоўнік. Паколькі навучанне камунікацыйным навыкам не было мэтай выдання, яго цяжка назваць тыповым падручнікам да вывучэння беларускай мовы як замежнай [Баршчэўская 2006; Барысенка 2017: 18 – 19]. Гэтая кніга, перапрацаваная і дапоўненая аўтарамі, была перавыдадзеная пад крыху змененымі назвамі (1990 і 1994 гг.)

1974

Pashkevich V., *Fundamental Byelorussian = Беларускае мова, Book 1*, edited by A. Adamovich, Toronto 1974.

Як згадвалася вышэй, першапачаткова гэтая кніга была прызначаная для дзяцей бела-

Выбраныя матэрыялы па вывучэнні беларускай мовы...

рускіх эмігрантаў, але неўзабаве яе пачалі выкарыстоўваць для навучання беларускай мове як замежнай. Гэтую кнігу можна спампаваць на Інтэрнэт-старонцы беларускай электроннай бібліятэкі *Беларуская палічка*⁴. Відочны ўплыў на падручнік граматыкі Браніслава Тарашкевіча. Выкарыстанне класічнага правапісу не спрыяе выкарыстанню прапанаваных матэрыялаў на занятках з замежнікамі-пачаткоўцамі, якія навучаюцца беларускай мове ў межах афіцыйнага правапісу, каб пазбегнуць інтэрферэнцыі правапісаў. Аднак, відавочнай вартасцю кнігі, між іншага, з'яўляецца выключная паслядоўнасць у выкладанні граматычнага матэрыялу.

1978

Pashkievich V., *Fundamental Byelorussian = Беларуская мова, Book 2*, edited by A. Adamovich, Toronto 1978.

1981

Jasińska-Socha T., *Skrypt do zajęć praktycznych z języka białoruskiego (dla studentów I i II roku)*, Warszawa 1981⁵.

1984

Jasińska-Socha T., *Skrypt do zajęć praktycznych z języka białoruskiego. Leksyka i leksykologia*, Warszawa 1984.

1985

Bagrowska A., *Wybór tekstów do zajęć praktycznych z języka białoruskiego*, Warszawa 1985.

Głuszkowska-Babicka J., Jasińska-Socha T., *Skrypt do zajęć praktycznych z języka białoruskiego. Wybór zagadnień morfologiczno-składniowych*, Warszawa 1985.

1990

Szadyko S., Wójcik A., *Mini-rozmówki białoruskie*, Warszawa 1990.

Кривицкий А.А., Михневич А.Е., Подлужный А.И., *Белорусский язык для говорящих по-русски*, Минск 1990.

⁴ Гл. http://knihi.com/Valancina_Paskievic/Fundamental_Byelorussian_-_Bielaruskaja_mova_Book_1.html#1 [доступ: 16.06.2017].

⁵ Матэрыялы, выдадзеныя ў Польшчы, шырэй характарызуюцца ў іншым месцы [гл. Kaleta 2015a, 2016; Goral (у друку)].

1991

Михневич А.Е., *Русско-белорусский разговорник*, Минск 1991.

У гэтым размоўніку на прыкладзе тыповых камунікацыйных сітуацый закранаюцца тэмы паўсядзённага жыцця, якія ўключаюць у сябе жывую лексіку, змешчаную ў мэтах палепшэння навыкаў маўлення. У кнізе таксама пададзеныя прымаўкі і прыказкі, тэксты для самастойнага чытання з граматычнымі каментарамі, якія, як сцвярджае аўтар, мусяць дапамагчы пераадолець папулярны, але памылковы стэрэатып, нібыта паміж беларускай і рускай мовамі не існуе ніякай асаблівай розніцы.

1992

Клышпа А., *Беларуска-польскі размоўнік*, Мінск 1992.

1993

Вешторт Г.Ф., Кузьменкова Т.В., Кунцевич Л.П., *Русско-белорусский разговорник. Культура Беларуси*, Минск 1993.

У гэтым выданні, акрамя такіх звыклых тэм як школа, бібліятэка і г. д., таксама пададзеныя інфармацыя пра адукацыю і культуру Беларусі (музеі, выставы, творы народнага і прафесійнага мастацтва). Мова выступае тут не толькі як сродак камунікацыі, але і як найважнейшая частка народнай культуры, якая, як сцвярджаюць аўтары, будзе развівацца, калі будзе клопат пра беларускую мову [Вешторт, Кузьменкова, Кунцевич 1993: 5]. Таксама асаблівая ўвага надаецца факту, што беларуская і руская мовы, з аднаго боку, блізкія, а іншага боку, кожная з іх характарызуецца сваёй спецыфікай і функцыянуе самастойна, што можа выклікаць шмат цяжкасцяў праз уяўнае падабенства на розных узроўнях мовы.

1994

Кожина А.А., Руденко Е.Н., Тарасевич Е.Г., *Белорусский язык для русскоязычных. Учебное пособие*, редкаллегія: А.Е. Михневич, Д.Г. Богушевич, З.А. Харитончик, Минск 1994.

Кривицкий А.А., Подлужный А.И., *Учебник белорусского языка для самообразования*, Минск 1994.

Выданне складаецца, з аднаго боку, з раздзелаў, прысвечаных фанетыцы, арфаграфіі, марфалогіі ці сінтаксісу, а з другога – гэта практыкаванні, тэксты, і – што вельмі важна – узоры беларускіх афіцыйных дакументаў (акты, даверанасці, пасведчанні, пастановы, службовыя загады і г. д.), прыказкі і прымаўкі, а таксама тэматычны руска-беларускі слоўнік.

1995

Belarusian basic course, Defense Language Institute Foreign Language Center, Monterey 1995⁶.

1997

Півторак Г.П., *Білоруська мова. Падручник*, Київ 1997.

Гэта падручнік граматыкі (яго структура збудаваная вакол граматыкі), які таксама ўтрымлівае тэксты на беларускай мове для самастойнага чытання. Толькі ўводная частка (графіка, фанетыка, арфаэпія і арфаграфія) напісаная па-ўкраінску, асноўная частка падручніка – беларускамоўная.

1999

Сямешка А.І., Бадзевіч З.І., Белакурская Ж.А., *Гаворым па-беларуску. Вучэбны дапаможнік па беларускай мове для замежных навучэнцаў*, пад рэдакцыяй А.І. Сямешкі, Мінск 1999.

Гэты падручнік напісаны цалкам па-беларуску і прызначаны для працы з настаўнікам, быў падрыхтаваны калектывам аўтараў пад рэдакцыяй А. Сямешкі, выбітнага лінгвіста і знаўцы праблематыкі беларускай мовы як замежнай, адной з арганізатараў летніх школ беларусістыкі для замежнікаў [больш: Барысенка 2017: 19].

2000

Sajewicz N., *Materiały do praktycznej nauki języka białoruskiego*, Lublin 2000.

Аляксандраў С., Мыщык Г., *Говори со мной по-белорусски Базовый курс классического белорусского языка*, Менск 2000.

⁶ Гл. <https://jlu.wbtrain.com/sumtotal/language/DLI%20basic%20courses/Belarusian/Books/Transcription%20Textbook%20Units%2001-07.pdf> [доступ: 16.06.2017].

2001

Stankevich G., *Conversational Belarusian for English-speaking students*, Prague 2001⁷.

Гэта падручнік для пачаткоўцаў, дзе ў словах пазначаны націск, што не так часта сустракаецца ў падручніках.

Гуртыг К., *Кароткая граматыка беларускай мовы ў табліцах. Для нямецкамоўных навучэнцаў*, Мінск 2001.

2003

Hurtig C., Ramza T., *Belarussische Grammatik in Tabellen und Übungen = Граматыка беларускай мовы ў табліцах і практыкаваннях*, München 2003.

Важнік С.А., Савіцкая І.І., *Гісторыя і культура беларусаў. Вучэбны дапаможнік па практыцы беларускага маўлення для замежных студэнтаў*, Мінск 2003.

У гэтым падручніку спалучаюцца моўныя і культурныя звесткі, падкрэсліваецца капітоўнасць беларускай народнай культуры.

2004

Marchant C., *Fundamentals of Modern Belarusian*, 2004.

Гэтая кніга напісаная амерыканцам, членам Царквы Ісуса Хрыста Святых Апошніх Дзён (мармонаў), які вывучаў беларускую мову у Віцебску, дзе знаходзіўся дзевяць месяцаў у якасці місіянера. Гэты падручнік знаходзіцца ў вольным доступе ў Інтэрнэце, і распаўядае толькі пра граматычную розніцу паміж беларускай, рускай і ўкраінскай мовамі.

2006

Лазарева Е.А., *Русско-белорусский разговорник. Расійска-беларускі размоўнік*, Москва 2006.

Адзін з шэрагу матэрыялаў, выдадзеных на тэрыторыі Расійскай Федэрацыі.

Станкевіч А., Каткіч Ж., *Дваццаць сустрэч з Беларуссю. Падручнік па беларускай мове для пачаткоўцаў*, пад агульнай рэдакцыяй Андрэа Золтана, Будапешт 2006.

⁷ Гл. <http://www.belarus-misc.org/download/book01-rev2.pdf> [доступ: 16.06.2017].

Выбраныя матэрыялы па вывучэнні беларускай мовы...

Усе заданні ў кнізе напісаныя па-венгерску, што ўскладняе яе выкарыстанне на занятках з замежнымі студэнтамі з іншых краін.

2007

Сегень Л., Беларуская мова. *Данаможнік для студэнтаў беларускай філалогіі. Курс 1*, Беласток 2007.

Філіновіч А., Беларуская мова. *Данаможнік для студэнтаў беларускай філалогіі. Курс 2*, Беласток 2007.

2008

Аляксандраў С., Мыцьк Г., *Гавары са мной па-беларуску. Гутарковая мова ў штодзённым ужыванні = Говори со мной по-белорусски. Живой разговор каждый день*, Масква 2008.

Гэтая кніга для тых, хто цікавіцца беларускай мовай і хоча яе вывучаць самастойна. Падручнік складаецца з 17-ці заняткаў, у кожным з якіх таксама пададзеныя і размоўныя канструкцыі. Уся ўвага аўтараў скіроўваецца да навучання камунікацыйным навыкам.

Ждановіч В., 2008, *Слоўнік для дзяцей беларуска-польскі, польска-беларускі = Słownik dla dzieci białorusko-polski, polsko-białoruski*, Мінск.

Гэты слоўнік складаецца з лексічных і сінтаксічных параўнанняў беларускай і польскай мовы. Таксама даецца такая важная інфармацыя, як польска-беларускія амонімы, але беларускія прыклады запісаныя толькі класічнай (а не афіцыйнай) арфаграфіяй.

Кривицкий А.А., Михневич А.Е., Подлужный А.И., *Белорусский язык. Для говорящих по-русски*, Мінск 2008.

У гэтым падручніку даецца ўвага фанетыцы, арфаграфіі, марфалогіі, сінтаксісу і стылістыцы беларускай мовы, а таксама разыходжанню паміж беларускай і рускай мовамі. Варта падкрэсліць, што гэтае выданне прызначаецца як замежнікам, так і беларусам, на што ўказваюць і самі аўтары: “Не зря говорят, что язык – душа народа. Чем больше познаешь язык, тем глубже понимаешь своеобразие создавшего его народа. Поэтому знакомство с основами белорусского языка полезно не только

для людей иной национальности, но и для белорусов, которые в силу тех или иных причин перешли на близкородственный русский язык и начали забывать родной” [Кривицкий, Михневич, Подлужный 2008: 3].

Смольская Т.М., Вэй Вэй, Малевич И.А., *Китайско-русско-белорусский разговорник*, Мінск 2008.

Беларуска-рускую частку кнігі таксама можна выкарыстоўваць на занятках беларускай мовы як замежнай.

Беларусь. Лингвокультурологический комплекс: пособие для иностранных студентов, сост.: Л.Н. Чумак (и др.), Мінск 2008.

У кнізе, як вынікае з яе назвы, робіцца акцэнт на культуралагічным аспекце навучання замежных студэнтаў. Звесткі пададзеныя як на беларускай, так і на рускай мовах.

2010

Kliabanau D., *Krok po kroku poznajemy Białoruś: język, kultura, krajoznawstwo = Крок да кроку знаёмімся з Беларуссю: мова, культура, краязнаўства*, Кракów 2010.

У падручніку робіцца акцэнт на народнай культуры беларусаў, вакол якой арганізаваны ўвесь моўны матэрыял [гл. больш: Kaleta 2013a; Барысенка 2017: 19 – 21].

Рамза Т.Р., *Беларуская мова? З задавальненнем!*, Мінск 2010.

Гэты падручнік, як сцвярджае сама аўтарка, прызначаны галоўным чынам для нямецкамоўнай аўдыторыі [Рамза 2010: 5], што азначае, што тыя моўныя аспекты, якія будуць праблематычнымі для немцаў (ці шырэй – для не-славян), для палякаў (ці шырэй – для славян) могуць падацца ўвогуле простымі і наогул не ўяўляць ніякай праблемы.

2011

Ramza T., Tesch S., *Weißrussische Sprache in 20 Lektionen. Intensivkurs*, Oldenburg 2011.

Баршчэўскі Л., *Беларуска-польскі размоўнік-даведнік*, Мінск 2011 [гл. больш: Kaleta 2012].

2012

Łoginow J., *Jezyk bialoruski. Podrecznik dla Polaków zainteresowanych Białorusią i Ukrainą*, 2012⁸

Кніга складаецца з лексічных і сінтаксічных параўнанняў беларускай і польскай мовы, але мае ідэалагічны і палітычны падтэкст [гл. больш: Kaleta 2015a: 71 – 72].

Баршчэўскі А., *Польска-беларускі тэматычны слоўнік для школьнікаў і студэнтаў = Polsko-Białoruski słownik tematyczny dla uczniów i studentów: больше за 17,5 тысяч слоўнікавых артыкулаў*, Мінск 2012 [гл. яшчэ: Kaleta 2013в].

Грэсь А., *Беларуская мова. Дапаможнік па беларускай мове для студэнтаў рускай філалогіі*, Беласток 2012 [гл. больш: Kaleta 2014].

Павловская Н.Ю., Борисенко О.В., Васюченко П.В., Кныш А.С., Семенькевіч О.В., Чеховский Г.К., *Белорусский язык для стран СНГ: учебник*, Москва 2012 [гл. больш: Kaleta 2015б; Барысенка 2017: 21-22].

2013

Калечыц А., Корына Н., 2013, *Марфалогія беларускай мовы: вучэбна-метадычны дапаможнік для славацкіх студэнтаў*, Нітра.

Суша Т.М., Таболіч А.У., Шчука А.К., Ігнатава С.А., Мэі П.Дж., Брэй-во Н.Г., Вікторка Л.В., Шаўлова А.М., Кардубан Ю.М., Семянькевіч А.В., *Англійска-беларускі слоўнік = English-Belarusian Dictionary*, Мінск 2013.

Харламова В.Н., *Белорусский язык. Тематический словарь. 2000 слов и предложений. С транскрипцией белорусских слов. С русскими и белорусскими указателями*, под ред. А.А. Сомина, Москва 2013.

Гэты слоўнік утрымлівае надзвычай каштоўныя прыклады ўжывання слоў у сказах.

2014

Баршчэўскі А., *Беларуска-польскі тэматычна-тэрміналагічны слоўнік = Białorusko-polski słownik tematyczno-terminologiczny*, Мінск 2014.

Барысенка В.У., Басава Г.І., Сінькова Л.Д., *Слова – мова – камунікацыя. Вучэбны дапаможнік па лінгвакультуралогіі*, Мінск 2014.

Гэты падручнік адрасаваны беларусам і замежным студэнтам як для самастойнай працы, так і для заняткаў пад кіраўніцтвам настаўніка.

Куликович В.И., *Русско-белорусский разговорник. Русско-беларускі размоўнік*, Санкт-Петербург 2014.

Гэты размоўнік (выдадзены беларускім аўтарам у Расіі) утрымлівае разнастайную інфармацыю пра Беларусь, тлумачыць розніцу паміж назвай дзяржавы *Рэспубліка Беларусь* (у афіцыйных дакументах) і *Белоруссия* (дапускаецца ў нефармальнай камунікацыі) [Куликович 2014: 8], а таксама некаторую лексіка-граматычную розніцу паміж беларускай і рускай мовамі. У беларускіх прыкладах расставлення націскі – тое рэдка сустракаецца ў выданнях для рускамоўнай аўдыторыі, бо звычайна лічыцца (на наш погляд, не вельмі слушна), што ў рускага чытача не будзе праблем з расстаноўкай націскаў у беларускіх словах.

2015

Блешчык А., *Беларуская мова для рускамоўных: практыкум*, Екацярынбург 2015.

Мыцьк Г., *По-белорусски? Пожалуйста! Па-беларуску? Калі ласка!*, Мінск 2015.

У кнізе пароўну пададзены як беларускамоўныя, так і рускамоўныя тэксты, пры гэтым у беларускіх тэкстах пазначаны націск у словах. Гэты самадапаможнік прызначаны (пры падтрымцы Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь) студэнтам, міністрам, бізнэсоўцам і ўсіх ахвочым вывучыць беларускую мову. Першая частка падручніка прысвечаная граматычнаму аспекту, другая – дыялогам і тэкстам, пасля якіх даецца невялікі слоўнік.

Чаракова М., Чарнова М., *Гэта Беларусь, дзетка!*, пад рэд. Э. Браўна і А. Ліс, Мінск 2015.

2016

Böhm A., Rakhlei M., *Weissrussland*, Berlin 2016.

⁸ Гл. <http://wydaje.pl/e/jezyk-bialoruski-podrecznik-dla-polakow-zainteresowanych-bialorusia-i-ukraina> [доступ: 16.06.2017]

Выбраныя матэрыялы па вывучэнні беларускай мовы...

Michalska U., *Rozmówki polsko-białoruskie*, Warszawa 2016.

Кніга выдадзена каляровым друкам, ахоплівае шырокае кола тэм, цікавая. На жаль, у пададзеных фразях сустракаюцца памылкі і паланізмы.

Таранов А.М., *Словарь тематический русско-белорусский. Для активного изучения слов и закрепления словарного запаса. 9000 слов*, T&P Books Publishing 2016.

У гэтым слоўніку кожная мова мае свой колер для абазначэння прыкладаў: беларускія лексемы вылучаныя блакітным, а рускія – чырвоным колерам.

2017

Jasińska-Socha T. (przy współpracy T. Chylak-Schroeder i J. Głuszkowskiej-Babickiej), *Język białoruski (poziom podstawowy i średnio zaawansowany)*, pod red. R. Kalety, Warszawa 2017.

Падручнік складаецца больш як з 400 старонак. Тэмы цікавыя і разнастайныя. Кніга складаецца з граматычнай часткі, тэкстаў і практыкаванняў.

Сомин А.А., *Белорусский язык. Самоучитель*, Москва 2017.

Варта адзначыць, што ў гэтым дапаможніку першы раз выкарыстоўваюцца абодва варыянты арфаграфіі (афіцыйны і класічны правапіс) [гл. Сомин 2016].

Барысенка В.У., Васючэнка П.В., Казакевіч Т.Г., Кныш Л.С., Семянькевіч А.В., *Беларуская мова для пачаткоўцаў*, Мінск 2017.

Гэта новы дапаможнік для студэнтаў-пачаткоўцаў, якія размаўляюць па-руску. У значнай ступені, як згадваецца ў прадмове, у падручніку выкарыстаныя ідэя і тэксты да чытання з падручніка *Белорусский язык для стран СНГ: учебник* (Масква 2012).

Такім чынам, паказаныя ў гэтым аглядзе глатадыдактычныя матэрыялы з’яўляюцца доказам таго, што насуперак укаранёным стэрэатыпам пра беларускую мову, існуе цікаўнасць да яе вывучэння, а значыць, ёсць патрэба у падрыхтоўцы новых матэрыялаў да вывучэння

беларускай мовы як замежнай – як у Беларусі, так і за мяжой.

З польскай пераклала Іаанна Уладыка

Літаратура

Баршчэўская Н., 2006, Выдавецкая дзейнасць у Беларусі – 3, 27.04.2006, <http://www2.polskieradio.pl/eo/print.aspx?id=35938> [доступ: 12.06.2017].

Барысенка В.У., 2017, Вучэбна-метадычныя дапаможнікі па беларускай мове як замежнай. Дыхранічны аспект, “Беларуская мова як замежная”, № 1, с. 16 – 23.

Вешпорт Г.Ф., Кузьменкова Т.В., Кунцевич Л.П., 1993, Русско-белорусский разговорник. Культура Беларуси, Минск.

Кривицкий А.А., Михневич А.Е., Подлужный А.И., 2008, Белорусский язык. Для говорящих по-русски, Минск.

Куликович В.И., 2014, Русско-белорусский разговорник. Русско-белорускі размоўнік, Санкт-Петербург.

Лукашанец А.А., 2014, Беларуская мова ў XXI стагоддзі: развіццё сістэмы і праблемы функцыянавання, Мінск.

Пашкевіч В., 1968, Першая чытанка пасля лемантара для беларускіх дапаўняльных школаў, Кліўленд.

Рамза Т.Р., 2010, Беларуская мова? З задавальненнем!, Мінск.

Сомин А.А., 2016, Новы падручнік “Белорусский язык. Самоучитель”: праблемы і рашэнні, [у:] Мова – Літаратура – Культура. Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна), Мінск, 15 – 16 верасня 2016 г. У дзвюх частках, частка 1, у аўтарскай рэдакцыі, Мінск, с. 189 – 192.

Goral A., (у друку), *Polskie podręczniki do nauki języka białoruskiego dla studentów kierunków filologicznych – analiza porównawcza*.

Kaleta R., 2012, Л.П. Баршчэўскі, Беларуско-польскі размоўнік-даведнік, (Серыя: Беларускія ЕўраРазмоўнікі) Радывёла-плюс, Мінск 2011, 180 с., “Acta Albaruthenica”, т. 12, с. 265 – 267.

Kaleta R., 2013a, Dymitry Kliabanau, Krok po kroku poznajemy Białoruś. Język. Kultura. Krajoznawstwo = Крок да кроку знаёмімся з Беларуссю. Мова, Культура, Краязнаўства, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, 198 s., “Acta Albaruthenica”, т. 13, с. 366 – 368.

Kaleta R., 2013b, O projekcie słownika białorusko-polskich fałszywych przyjaciół tłumacza na tle dorobku leksykografii polsko-białoruskiej, “Studia Slavica”, т. XVII / с. 83 – 85, гл. <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/3385>

Радаслаў Калета

[Доступ: 16.06.2017].

Kaleta R., 2013в, Польска-беларускі тэматычны слоўнік для школьнікаў і студэнтаў = Polsko-Białoruski słownik tematyczny dla uczniów i studentów: больш за 17,5 тысяч слоўнікавых артыкулаў, укладанне Лявон Барпчэўскі, выдавец Зміцер Колас, Мінск 2012, 274 s., "Linguodidactica" 2013, т. 17, с. 259 – 261.

Kaleta R., 2014, Анна Грэсь, Беларусая мова. Дапаможнік па беларускай мове для студэнтаў рускай філалогіі, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Беласток 2012, 210 s., "Acta Albaruthenica", № 14, с. 373 – 375.

Kaleta R., 2015а, Kilka uwag o nauczaniu Polaków języka białoruskiego jako obcego, [y:] Беларуская-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі. Зборнік артыкулаў, Беларусіка=Albaruthenica 36, пад рэдакцыяй І.Э. Багдановіч, Мінск 2015, с. 69 – 72, гл. <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/6189> [Доступ: 16.06.2017].

Kaleta R., 2015б, Н.Ю. Павловская, О.В. Борисенко, П.В. Васюченко, А.С. Кныш, О.В. Семенькевич, Г.К. Чеховский, Беларускі язык для стран СНГ: учебник, Москва 2012, ss. 452, "Studia Wschodnioslowiańskie" 2015, т. 15, с. 637 – 641.

Kaleta R., 2016, Tematyka chrześcijańska na lektoratach języka polskiego i języka białoruskiego jako języków obcych, "Studia Slavica", № XX/2, с. 97 – 110.

Kaleta R., 2017, Przegląd pomocy glottodydaktycznych do nauki języka białoruskiego jako obcego wydanych w latach 1973 – 2017, [y:] "Зь зычлівості ку моєй отчизне": Том раниатковы дедыкованы Професору-ві Міколаюві Тімосзукowi, red. N. Barszczewska, M. Chaustowicz, Warszawa, с. 181 – 191, гл. <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/13235> [Доступ: 16.12.2017].

Lipińska E., 2002, Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego w chicagowskiej diaspory polonijnej, Kraków.

Lipińska E., 2003, Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności, Kraków.

Lipińska E., Seretny A., 2011, Doświadczenia nauczania w skupiskach polonijnych. Raport przygotowany na III Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie, <http://www.swp.krakow.pl/panel/spaw2/uploads/files/seretny.pdf>, rozdział 4.1. "Heritage language", czyli język pokolenia emigracyjnego.

Michońska-Stadnik A., 1993, Jak nauczyć się języka, Wrocław.

Pashkevich V., 1974, Fundamental Byelorussian = Беларуская мова, edited by A. Adamovich, Book 1, Toronto.

Pashkevich V., 1978, Fundamental Byelorussian = Беларуская мова, edited by A. Adamovich, Book 2, Toronto.

Rott-Żebrowski T., 1991, Gramatyka języka białoruskiego: minimum gramatyczne. Cz. 1, Lublin.

Rott-Żebrowski T., 1992, Gramatyka języka białoruskiego: minimum gramatyczne. Cz. 2, Lublin.

Песня як тэкст для аўдыявання на занятках...

Вольга Барысенка

Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт

e-mail: olga.volha1964@gmail.com

Песня як тэкст для аўдыявання на занятках
па беларускай мове як замежнай

Рэзюмэ

Праца з песнямі на занятках накіраваная на развіццё навыкаў аўдыявання і гаварэння, дае веды пра беларускую культуру і нацыянальныя асаблівасці. Песня з'яўляецца эфектыўным сродкам фарміравання моўнай і маўленчай кампетэнцыі. У артыкуле разглядаецца глотадыдактычны патэнцыял беларускай песеннай творчасці (народнай і аўтарскай). Падаюцца перадтэкставыя і паслятэкставыя заданні пры працы з песнямі "Касіў Ясь канюшыну", "Такога няма нідзе" (словы Л. Пугача, музыка Л. Вольскага).

Abstrakt

Song as a Text for Listening Comprehension to Teach Belarusian as a Foreign Language

Work with lyrics in class is aimed at developing listening and speaking skills, sharing knowledge on Belarusian culture and national identity. Songs are effective in teaching language structure, in developing speaking skills and language competence. The article considers the glotto-didactic value of Belarusian songs (both folk and author's songs). The contribution contains pre-text and post-text exercises for songs "Kasiu Yash Kanushynu" and "Takogo niamy nidez" (lyrics by L. Pugach, music by I. Volsky).

Песня – гэта арыгінальны неадаптаваны тэкст, які можа быць прапанаваны навучэнцам на самых ранніх этапах навучання БМЗ. Песня – гэта факт беларускай культуры і ўзор вуснага маўлення. У песні яднаецца тэкст і музыка, што дае магчымасць дабратворна ўздзейнічаць на пачуцці і эмоцыі студэнтаў. Калі іншыя аўдыяматэрыялы студэнты слухаюць максімум тры разы, то песні спяваюць хорам, завучваюць на памяць. У вучэбных мэтах могуць выкарыстоўвацца розныя жанры песень як народных, так і аўтарскіх. Разам з гэтым пры

выбары песень выкладчыку вельмі важна ўлічваць узроставыя, гендарныя, нацыянальныя этнапсіхалагічныя асаблівасці навучэнцаў. Праца з песняй накіраваная на выпрацоўку навыкаў аўдыявання і гаварэння, а таксама на ўзбагачэнне ведаў навучэнцаў пра беларускую культуру, нацыянальны характар. Песні маюць вялікі патэнцыял і для навучання моўнай сістэме, для фарміравання навыкаў маўленчай дзейнасці, развіцця камунікатыўнай кампетэнцыі студэнтаў. Працуючы з песенным тэкстам на занятках, студэнт мае магчымасць пазнаёміцца з рознымі тыпамі (апавяданне, апісанне, разважанне), стылямі маўлення (гутарковы, мастацкі, публіцыстычны). У песні можа быць простая і ўскосная мова.

Выкладчыкі замежных моў даўно выкарыстоўваюць песню на занятках. Маюцца нават вучэбныя песні, адмыслова напісаныя для падручнікаў. Гэта спецыфічныя практыкаванні, у якіх адпрацоўваецца пэўны лексічны ці граматычны матэрыял. Напрыклад, у Бельгіі выдадзены вучэбны комплекс "Eventail" па французскай мове як замежнай з такім аўдыядадаткам. Ёсць дапаможнікі з песеннымі аўдыядадаткамі, у якіх падаюцца спецыяльна падобраныя аўтэнтчныя песні, тэксты якіх могуць быць выкарыстаныя ў вучэбных мэтах.

На жаль, па беларускай мове як замежнай не створана яшчэ такіх вучэбна-метадычных комплексаў, і таму выкладчыку самому прыходзіцца распрацоўваць дыдактычныя заданні да заняткаў, у тым ліку і падбіраць песні да пэўных момантаў працы ці над граматыкай, ці над лексікай. Ужо на пачатковым этапе можна выкарыстоўваць песні для замацавання вымаўлення і інтанацыі. Студэнты засвойваюць пэўныя беларускія моўныя клішэ без граматычнага ці структурнага аналізу фразы. Песня паўстае

Вольга Барысенка

аўтэнтчным маўленчым узорам. Метадысты рускай мовы як замежнай Т. Саўчанка і К. Какорына лічаць, што песня з’яўляецца “вяршыняй, на якой сумуюцца ўсе атрыманыя моўныя веды, навыкі, уменні, і асноўнай адзінкай навучання выступае тэкст (...), а музыка – адзін з найбольш эфектыўных спосабаў уздзеяння на пачуцці і эмоцыі навучэнцаў” [Какорина 2009: 46]. Песня адначасова адкрывае некалькі каналаў успрымання, што павышае эфектыўнасць заняткаў, ствараючы спрыяльны псіхалагічны клімат, зніжаючы псіхалагічную нагрузку. Гэта актывізуе моўную дзейнасць, павышае эмацыйны тонус, падтрымлівае цікавасць да вывучэння мовы.

Мэта артыкула – прадеманстраваць эфектыўнасць навучання БМЗ пры рэгулярным звароце да беларускага песеннага матэрыялу, разгледзець некаторыя прынцыпы працы з песняй на прыкладах папулярных твораў, якія выкарыстоўваліся на занятках у Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце, а таксама ў Міжнароднай летняй школе беларусістыкі (Мінск, РІВШ). На розных этапах вывучэння БМЗ і з навучэнцамі розных узроўняў валодання былі выкарыстаныя песні: “Касіў Ясь канюшыну”, “Такога няма нідзе” (словы Л. Пугача, музыка Л. Вольскага).

Пры ўсёй разнапланавасці гэтых кампазіцый, можна адзначыць агульнае – песні падабаюцца студэнтам: мелодыя выклікае цікавасць да вывучэння тэксту; і словы, і музыка лёгка запамінаюцца; названыя песні дастаткова папулярныя – студэнты могуць пачуць іх і паза заняткамі. Разуменне прычын папулярнасці музычных кампазіцый садзейнічае разуменню замежнікам беларускага менталітэту, нормаў паводзінаў.

Як правіла, праслухоўванню песні папярэднічаюць перадтэкставыя практыкаванні, накіраваныя на развіццё лінгвістычнай задагакі, папаўненне лексікону, тлумачэнне пэўных выказаў. Лінгвістычная праца вядзецца на краянаўчым і культурознаўчым інфармацыйным фоне. На наступным этапе перад непасрэдным праслухоўваннем песні перад студэнтамі ставяцца задачы на агульнае разуменне тэксту. Далейшыя паслятэкставыя заданні залежаць ад узроўню валодання беларускай мовай на-

вучэнцамі. На самым пачатковым этапе гэта можа быць сумеснае чытанне тэксту песні з пастаноўкай гукаў і інтанацыі ды абмеркаванне зместу. На больш прасунутым ужо варта прапанаваць рэцэптыўныя, рэканструктыўныя, рэпрадуктыўныя і творчыя практыкаванні. Рэцэптыўныя заданні – гэта ідэнтыфікацыя пэўных лексічных адзінак ці граматычных формаў падчас аўдыявання. Рэканструктыўныя заданні накіраваныя на ўзнаўленне элементаў тэксту (прапушчаных слоў, літар, граматычных формаў). Узнаўленне можа быць і культуралагічным: запіс уласных імёнаў, географічных назваў. У якасці паслятэкставых рэпрадуктыўных заданняў могуць быць прапанаваныя трансфармацыі на ўзроўні слоў і фраз, канструяванні на ўзроўні словазлучэнняў і фраз. І нарэшце, творчыя заданні, якія фарміруюць камунікатыўныя навыкі студэнтаў.

Народная песня “Касіў Ясь канюшыну” прапануецца студэнтам-пачаткоўцам. Натуральна, варта выкарыстоўваць не толькі аўдыяматэрыял, але і відэаряд, які адразу дапамагае вырашыць лексічныя праблемы.

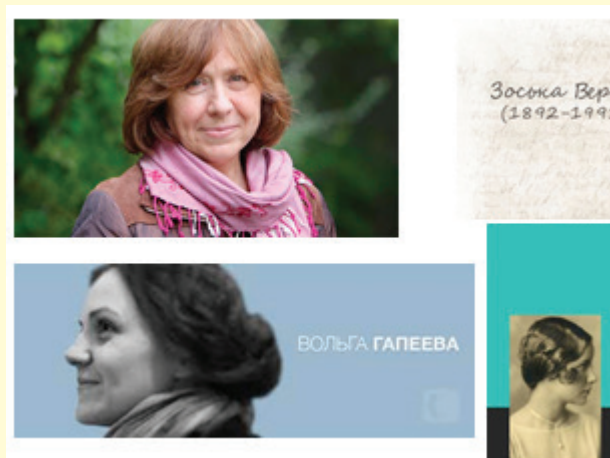
Перад праслухоўваннем варта ўспомніць поры году і назвы (этымалогію назваў) месяцаў – што можна рабіць у тую ці іншую пару года.

Песня як тэкст для аўдыявання на занятках...

Студэнты першы раз слухаюць песню і адказваць, у якую пару года адбываюцца падзеі, як зваць герояў.

Імёны герояў (Ясь, Яніна, Станіслава) даюць магчымасць даць культуразнаўчы фон да заняткаў: прадэманстраваць беларускія трансфармацыі класічных імёнаў, а таксама ўзгадаць беларускіх дзеячоў культуры і мастацтва.

Студэнтам прапануецца да запаўнення табліца некаторых мужчынскіх і жаночых імёнаў (кананічная, традыцыйная і памяншальная формы).

Кананічнае імя	Традыцыйная беларуская форма	Памяншальная беларуская форма
Аляксандр		
	Антось	
	Мікола	
		Ясь, Янка
	Паўлюк	Паўлючок
	Зміцер	Змітрок
Сяргей		
	Андрусь	
Васіль	Васіль	
Міхаіл		
	Язэп	Юзік
	Алеся	
Анастасія		
Вольга		
		Ганулька, Гануся
	Марыля	Марыся
		Адарка
Соф'я		

Вольга Барысенка

Песня дае магчымасць пагаварыць пра сямейныя адносіны, успомніць беларускія намінацыі гэтых адносінаў. Студэнтам прапануецца сказаць, кім яны з’яўляюцца ў сваёй сям’і. Напрыклад, можна адначасова быць сынам, братам, стрыечным братам, дзядзькам, пляменнікам, унукам.

Сумеснае чытанне тэксту песні дае магчымасць адпрацаваць правілы чыгання, калі вымаўленне часціцы “не” не супадае з напісаннем:

Каб я жоначку меў, // Я б не [н’а] піў і не [н’а] еў. Параўнаем, Станіславу не [н’э] хачу, // Бо на лаву не [н’э] ўсаджу.

З моўных практыкаванняў можна выканаць рэцэптыўныя і рэканструктыўныя заданні на формы дзеяслова “мець”, на адрозненне семантыкі дзеясловаў “любіць”, “кахаць” і “падабацца”.

У песні дэманструюцца стэрэатыпныя беларускія народныя ўяўленні пра станоўчыя якасці жанчыны. Спачатку ўгадваем іх, а потым папыраем сінанімічны рад да прыметнікаў “працавітая”, “лянівая”, і, нарэшце, праводзім дыскусію пра станоўчыя і адмоўныя мужчынскія і жаночыя якасці характару з пазіцыі ўжо нацыянальных уяўленняў студэнтаў. Не лішнім

будзе ўспомніць лексіку апісання знешнасці і апісаць знешнасць тыповай беларускі і тыповага беларуса, а потым мужчынскі і жаночы тыпаж радзімы навучэнцаў.

Народную песню “Касіў Ясь канюшыну” для практыкі аўдыявання можна рэкамендаваць на пачатковым этапе вывучэння БМЗ. Твор мае ярка выражаны рытм, але не вельмі хуткі тэмп, нескладаную лексіку. Як паказала практыка, песня лёгка была засвоеная студэнтамі, яны з задавальненнем спявалі яе на занятках і па-за вучэбнай аўдыторыяй.

Музычная кампазіцыя “Такога няма нідзе” (словы Л. Пугача, музыка Л. Вольскага) можа быць выкарыстаная на больш прасунутым узроўні вывучэння БМЗ, на ўзроўні В па міжнароднай класіфікацыі. Найперш твор цікавы сваім культуралагічным фонам: вада – нацыянальнае багацце Беларусі. Працуючы з лінгвістычным матэрыялам, студэнты адначасова атрымліваюць краязнаўчыя веды. Вельмі добра, каб пры праслухоўванні песні была магчымасць бачыць карту Беларусі, знайсці там Нёман, Дняпро, Сож, Ясельду, Буг, Піну, Прыпяць і Свіслач, Нарач і Свіцязь.

Песня як тэкст для аўдыявання на занятках...

На Нёмане плёс, над Нараччу лес,
 Над Свіцяззю шэпт бяроз.
 Чаўны на Дняпры, над Сожам бары,
 Над Ясельдай камары.
 Тут нашае ўсё, вада як жыццё.
 І сонца ў гэтай вадзе,
 Тут можна ўлетку пачуць, як русалкі
 пяюць.

Такога няма нідзе
 Сядзі на беразе, глядзі на ветразі
 І зразумееш тое, што не разумеў.
 Сядзі пад соснамі, начамі познімі
 І слухай ветру ці русалак ціхі спеў.
 Над Бугам пасты, шлагбаўмы, масты,
 Над Прыпяццю дом пусты.
 У Здрусці вугры, на Піне бабры,
 Над Свіслаччу літары.
 А колькі яшчэ плаве і цячэ,
 Струменіць і хвалі нясе.
 Таму на гэтай зямлі заўжды русалкі жылі.
 Такога няма нідзе.

Тэкст песні ў вельмі лаканічнай форме падае краявіды Беларусі. Гэта і бор, і бярозавы гай, і чаўны на паўнаводным Дняпры, і чарнобыльская зона на Прыпяці, і дзяржаўная мяжа ля Брэста.

Студэнты з цікавасцю ўспрымаюць дакладную геаграфічную інфармацыю. “У Беларусі 20,8 тысяч рэк агульнай даўжынёй 90,6 тысяч км. Па тэрыторыі краіны працякаюць 7 буйных рэк даўжынёй больш за 500 км: Заходняя Дзвіна, Нёман, Вілія, Дняпро, Бярэзіна, Сож і Прыпяць. 6 з іх (акрамя Бярэзіны) з’яўляюцца трансгранічнымі. Агульны аб’ём воднага сцёку рэк – 57,9 мільярдаў куб. м у сярэднім на год. У Беларусі знаходзіцца каля 11 тысяч азёр, 75% з іх – малыя (плошча люстэрка да 0,1 кв. км). Самае вялікае возера – Нарач (плошча

– 79,6 кв. км), самае глыбокае возера – Доўгае (53,6 м). Агульны аб’ём вады ў азёрах складае 6 – 7 мільярдаў куб. м. Найбольшы аб’ём вады ў азёрах басейнаў рэк Заходняя Дзвіна (72% усіх запасаў) і Нёман (20%)” [Брылеўскі 2012: 73].

Навучэнцы з задавальненнем выконваюць лексіка-граматычныя практыкаванні, краязнаўчай скіраванасці.

1. *Запішыце гарады, назвы якіх паходзяць ад назваў рэк.*

Віцьба – _____

Менка – _____

Піна – _____

Кобрынка – _____

Палата – _____

2. *Запоўніце крывяванку:*

Па гарызанталі:

1. Адна з рэк, якая злучала два моры на гандлёвым шляху “з варагаў у грэкі”.

4. Адзін з беларускіх гарадоў, які знаходзіўся на шляху “з варагаў у грэкі”.

5. Рака, на якой пабудаваны горад Гродна.

6. Возера, з блакітных хваляў, якога ў даўніну, згодна з паданнем, чуўся людскі плач.

7. Імя славутага паэта, які нарадзіўся на Наваградчыне.

Па вертыкалі:

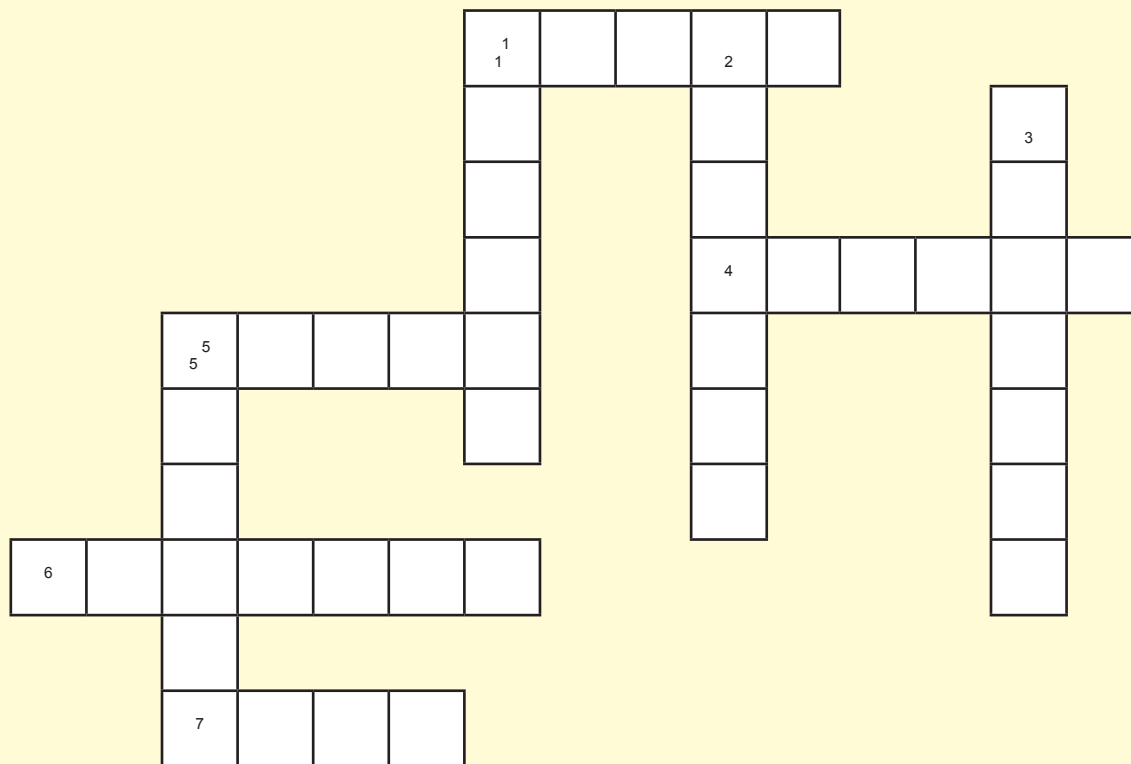
1. Адна з галоўных рэк Беларусі, першая частка назвы якой – Заходняя.

2. Рака, на якой пабудаваны горад Тураў.

3. Адзін з беларускіх гарадоў, які знаходзіўся на шляху “з варагаў у грэкі”.

5. Рака-вуліца ў старажытным Мінску.

Вольга Барысенка

Адказы:

Па гарызанталі:

1. Днепр
4. Полацк
5. Нёман
6. Свіцязь
7. Адам

Па вертыкалі:

1. Дзвіна
2. Прыпяць
3. Віцебск
5. Няміга

У музычнай кампазіцыі ёсць інфармацыя па міфалогіі Беларусі. “Тут можна ўлетку па-чуць, // як русалкі пяюць. // Такого няма нідзе”.

“Беларускія русалкі зусім не хвастатыя. Вяскоўцы ўяўляюць іх прыгожымі маладымі дзяўчатамі, часам апранутымі толькі ў кашулі, а часам і без кашуль... Затое валасы доўгія. Паводле павер’яў, у русалак ператвараюцца маладыя тапельніцы і мёртванароджаныя дзеці. Жывуць беларускія русалкі пад вадой, аднак, у адрозненне ад сваіх сёстраў з іншых краін, хваста не маюць. Выйсці на сушу русалцы можна зусім ненадоўга, пакуль не абсохнуць яе валасы. Гуляць па зямлі дазваляецца толькі адзін тыдзень на год. Гэты тыдзень так і завецца – русальны, а яшчэ “граны”, наступае пасля Сёмухі – хрысціянскага свята Тройцы. Напрыканцы тыдня вяскоўцы ўрачыста праводзяць Русалку (на яе

ролю абіраюць звычайна маладую дзяўчыну), але не заўсёды да вадаёму, а “да бору”, у жыта ці нават на могілкі. Русалку ўсю “аправаюць” у зеляніну (кажуць, раней нічога, акрамя зеляніны, на ёй магло і не быць), вядуць па вёсцы з песнямі. Пяюць “правяду русалачку да бору”, але ідуць на поле. Этнавандроўнік можа ўзяць узел у агульным пляценні вяноў, прайсціся з русалчыным “эскортам”, дапамагчы зрываць з Русалкі зеляніну і нават пагуляць у даганялкі: Русалка бяжыць з жыта за тымі, хто яе праводзіў. Не марудзьце: зеляніна “з русалкі” лічыцца магічнай, ахоўвае ад усяго, дае ўраджай і добрае здароўе, таму парушцеся ўхайніць хоць галінку, хоць лісточак, а можа і вяночак [Ляшкewіч 2015].

Песня цікавая з вучэбна-метадычнага пункту гледжання тым, што дае магчымасць паўта-

Песня як тэкст для аўдыявання на занятках...

рыць граматыку, у прыватнасці творны (*над Нараччу, над Свіцяззю, над Ясельдай, над Бугам, над Прыпяццю, над Свіслаччу*), і месны (*на Нёмане, на Дняпры, на Піне*) склон назоўнікаў.

Натуральна, што вывучыць мову толькі па песнях нельга, але пры гэтым яны робяць заняткі больш эмацыйнымі і цікавымі, а значыць, эфектыўнымі, з'яўляюцца сродкам фарміравання культуралагічнай кампетэнцыі студэнтаў.

Літаратура

Брылеўскі М., 2012, Геаграфія Беларусі: Вучэб. дапам. для 10 кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. мовай навучання, Мінск.

Какорина Е., 2009, О базовых принципах и методах преподавания РКИ в школе. [у:] Т. Савченко (ред.), Методика и технологии обучения русскому языку как иностранному (РКИ) детей младшего школьного возраста: материалы науч.-практ. конференции, Москва, с. 46 – 55.

Ляшкewiч А., 2015, Цікавыя маршруты на этнавыходных: з далікатнымі русалкамі або мужнымі ўланами [Электронны рэсурс]. Рэжым доступу : <http://generation.by/news6990.html> – Дата доступу: 10.02.2018.

http://www.svgimnazia1.grodno.by/books/Maya_Radzima_Belarus_4/files/6/kr6.htm

Алена Калечыц

Алена Калечыц

Універсітэт імя Канстанціна Філософа ў Нітры

e-mail: kalechytsalena@gmail.com

З досведу выкладання беларускай мовы як замежнай (ва ўмовах падрыхтоўкі спецыялістаў па праграме “Усходнеславянскія мовы і культуры” ва Універсітэце імя Канстанціна Філософа ў Нітры (Славакія))

Рэзюмэ

У артыкуле гаворыцца пра нюансы выкладання беларускай мовы як замежнай у славацкім моўным асяроддзі. Апісваецца праца са студэнтамі на занятках па разнастайных прадметах з цыклу беларусістыкі. Даюцца рэкамендацыі па выкарыстанні вучэбна-метадычных дапаможнікаў і падручнікаў у канкрэтных умовах падрыхтоўкі спецыялістаў. Прыводзіцца прыкладны тэматычны план факультатывных заняткаў па беларусазнаўстве, разлічаны на цэлы навукальны год (2 аўдыторныя гадзіны на тыдзень).

Abstrakt

My Experience of Teaching Belarusian as a Foreign Language (within the Program East Slavic Languages and Cultures at Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia)

The study addresses problems related to teaching Belarusian as a foreign language in the Slovak language context. Work with students in different classes within the Belarusian section of the program is described. Recommendations on how to use teaching aids and students' books within the mentioned program are given. A sample thematic plan for the whole academic year (2 x 45-minute sessions) containing optional subjects from the field of Belarusian studies is also provided.

Падрыхтоўка студэнтаў па спецыяльнасці “Усходнеславянскія мовы і культуры” ва Універсітэце Канстанціна Філософа ў Нітры ажыццяўляецца з 2010 – 2011 навукальнага года. Па вышэйназванай праграме яны атрым-

ліваюць ступень бакалаўра. Беларуская мова тут вывучаецца як трэцяя замежная мова. У выніку мяркуецца, што выпускнікі будуць ведаць беларускую мову на перадпараговым узроўні – А2, гэта значыць узроўні мінімальнай камунікатыўнай дастатковасці, або агульнага валодання мовай.

Так, у межах цыклу прадметаў па беларусістыцы славацкія студэнты знаёміліся з культурай Беларусі, яе рэаліямі і гісторыяй, літаратурай ад старажытнага перыяду да сучасных дзён, а таксама з сучаснай беларускай мовай, пачынаючы з уводна-фанетычнага курса, затым заняткаў размоўнай практыкі па асноўных, базавых тэмах, а пасля практычных заняткаў па беларускай мове, куды звычайна ўключаюцца некаторыя пытанні з раздзелаў лексікалогіі і граматыкі. Трэба яшчэ падкрэсліць, што зацікаўленыя студэнты вывучалі беларускія дысцыпліны з другога семестра першага года навучання, а канкрэтна – з лекцыйнага курса “Гісторыя і рэаліі Беларусі”. І толькі на другім годзе наведвання ўніверсітэта ажыццяўлялася непасрэднае знаёмства з уласна беларускай мовай, яе моўнымі асаблівасцямі.

Неабходна сказаць, што адразу славацкія студэнты сустракаліся з пэўнымі цяжкасцямі, якія звязаныя ў першую чаргу з блізкасцю славацкай мовы з усходнеславянскімі мовамі, а таксама з іх падабенствам у фанетычным, графічным, лексічным і граматычным ладзе. З аднаго боку, гэта аблягчала працэс паразумення выкладчыка – носьбіта мовы – са студэнтамі, а з другога боку – безумоўна, ускладняла, паколькі адбывалася змешванне моў, іх

З досведу выкладання беларускай мовы як замежнай...

інтэрферэнцыя. Хутчэй за ўсё, на пачатку ў студэнтаў і выкладчыка ўзнікала несапраўднае адчуванне паразумення. Таму, каб яго пазбегнуць і разам з тым “прывучыць да чужой мовы”, выкарыстоўваўся сінтэз разнастайных метадаў навучання. Напрыклад, прамы і камунікатыўны метады навучання змешваліся і спалучаліся са свядома практычным. Гэта праяўлялася ў чытанні лекцый па-беларуску, а прэзентацый да іх з разнастайнымі каментарыямі (асноўнымі, ключавымі звесткамі), прапаноўваліся студэнтам на роднай мове. Вопыт паказаў, што гэты прыём з’яўляецца даволі эфектыўным, паколькі напачатку студэнты слухаюць аповед выкладчыка, размеркаваны па невялікіх блоках, потым чытаюць і разглядаюць прэзентацыйны матэрыял, прадстаўлены на славацкай мове, робяць яго канспект сабе ў спыткі, які потым выкарыстоўваюць падчас паўтарэння вывучанай тэмы дома. Такі выбар метадаў выкладання быў абумоўлены яшчэ і адсутнасцю спецыяльных вучэбна-метадычных дапаможнікаў па вышэйназваных прадметах і, зразумела, няведаннем славацкай мовы самім выкладчыкам. Толькі праз некалькі гадоў у славацкіх студэнтаў з’явілася магчымасць некаторага звесткі з беларускай гісторыі і культуры атрымаць з дапаможніка, напісанага ў 2014 годзе Соняй Своракавай, пад назвай “Усходнеславянскія культурныя штудыі” (*Východoeurópske kultúrne štúdiá*) [Svoraková 2014]. Наколькі нам вядома, ён карыстаўся вялікім пошптам сярод студэнтаў і аўтарка нават планавала дапрацоўку і перавыданне дадзенай працы.

Акрамя таго, часта на лекцыйных занятках практыкавалася праца з аўтэнтчнымі тэкстамі, да якіх распрацоўваліся беларуска-славацкія слоўнікі, дадаваліся кароценькія каментарыі на славацкай мове. Дзякуючы таму, што з кірылічнай графікай студэнты знаёміліся значна раней на занятках па рускай і ўкраінскай мовах, пачатковыя (першыя) звесткі па беларускім алфавіце яны атрымлівалі адразу, калі ўпершыню прыходзілі на заняткі з беларускага цыклу прадметаў. Асаблівасці беларускай графікі выяўляліся, як правіла, у параўнанні са славацкай мовай і іншымі ўсходнеславянскімі мовамі, пераважна з рускай. Таму перад праслухоўваннем лекцый часта праводзілася падрыхтоўчая работа: прапаноўваліся ўвазе студэнтаў разнастай-

ныя лінгвістычныя каментарыі, накіраваныя на аблягчэнне працэсу паразумення запланаванага матэрыялу. Адпаведна, забягаючы наперад, з першых заняткаў звярталася ўвага студэнтаў і на некаторыя адметнасці ў фанетычным ладзе беларускай мовы. Без гэтага яны б не змаглі правільна прачытаць надрукаваныя тэксты на замежнай мове. Такім чынам, славацкія студэнты адразу пачыналі слухаць беларускае маўленне, знаёміцца з лексічным ладам беларускай мовы, з яе фанетычнай і графічнай сістэмамі і чытаць невялікія тэксты па-беларуску. Аднак на вусныя пытанні або пісьмовыя тэсты-заданні студэнты на пачатку адказвалі па-славацку. Як відаць, мова пры такім падыходзе да выкладання робіцца не толькі сродкам далучэння да іншай культуры, але і прадметам і аб’ектам вывучэння на кожных занятках беларускамоўнага цыклу.

На занятках па культуры Беларусі выкарыстоўвалася падобная метадыка, толькі часцей мы ўжо працавалі з наглядным матэрыялам і відэазапісамі. Адначасова ў межах названай дысцыпліны студэнты вучыліся пісаць па-беларуску. Адсутнасць вучэбна-метадычных дапаможнікаў мы стараліся кампенсавать найбольш прыдатнымі для выкарыстання ў нашых умовах працамі, якія ўжо існуюць у навукова-метадычнай базе па беларускай гісторыі, мове, культуры і грамадазнаўстве. Так, на занятках па культуры Беларусі студэнты разглядалі, чыталі і запяўнялі асобныя раздзелы з рабочага спыткі, дадатку да падручніка “Чалавек і свет. Мая Радзіма – Беларусь”, з якім нашыя беларускія школьнікі працуюць у чацвёртым класе агульнаадукацыйнай школы. Паколькі да гэтага часу метадысты не склалі нічога падобнага для замежных студэнтаў, таму, зразумела, што трэба было набываць у беларускай кнігарні для кожнага студэнта названыя дапаможнікі. На наш погляд, найбольш удалым і прымальным для навучання ў дадзенай сітуацыі было вучэбнае выданне з тэматычнымі наклейкамі (4-е выданне, 2012 г.) [Дуда 2012]. Дысцыпліну “Культура Беларусі” замежныя студэнты вывучалі на другім годзе бакалаўрыяту, паралельна выкладаўся раздзел фанетыкі беларускай мовы. Як было адзначана вышэй, студэнты адначасова авалодвалі і навыкамі пісьмовага маўлення. Кантроль атрыманых ведаў ажыццяўляўся ў вы-

Алена Калечыц

глядзе тэстаў, куды была ўключаная серыя фотаздымкаў (або карцінак) на пэўную тэму, якія студэнты павінны былі падпісаць. Напрыклад, у шэраг ілюстрацый уключаліся выявы знакамітых дзеячаў беларускай культуры, помнікі архітэктуры і мастацтва, дзяржаўнай сімволікі і т. п. Як паказала практыка, гэта даволі складанае заданне для выканання, але вельмі, на нашу думку, эфектыўнае. Так, студэнты запаміналі помнікі архітэктуры і побыту, называлі асноўныя напрамкі, стылі, віды і жанры культуры, у тым ліку і традыцыйнага мастацтва беларусаў, іх асноўных дзеячаў, знакамітых асоб. Паглядзеўшы на карцінку, яны маглі яшчэ вызначыць час стварэння культурнай каштоўнасці, перыяд жыццядзейнасці выбітнага чалавека, назваць асноўныя, найцікавейшыя звесткі з яго біяграфіі, распавесці легенду пра стварэнне, напрыклад, Мінска, Брэста, Магілёва і іншых беларускіх гарадоў, мястэчак, асобных замкаў і паркаў і т. п.

Уводна-фанетычны курс, практычныя заняткі па развіцці вуснага і пісьмовага маўлення грунтаваліся на аснове вядомых вучэбна-метадычных дапаможнікаў Т. Р. Рамзы, Л. І. Сямешкі, а таксама прац Н. Б. Кісялёвай (цяпер Корунай). У якасці рабочых спыткаў, з якімі славацкія студэнты працавалі як на занятках, так і дома, самастойна, прапаноўваліся матэрыялы, выдадзеныя для беларускіх школьнікаў: “Беларуская мова. Спыткаў для замацавання ведаў. 1 клас” і “Беларуская мова. Спыткаў для замацавання ведаў. 2 клас” [Раманенка 2011, 2013]. У гэтых дапаможніках вучэбны матэрыял размешчаны тэматычна, падабраная лексіка, зразумела, найбольш часта ўжывальная. Наглядны ілюстрацыйны матэрыял спрыяў бесперакладной працы на занятках. Выкарыстанне такіх рабочых спыткаў дазваляла зацікавіць студэнтаў, разнастаіць, а таксама абагульніць, сістэматызаваць і замацаваць працу на занятках. Удасканаліць арфаэпічныя навывкі ў студэнтаў нам дапамагала развучванне беларускіх народных і аўтарскіх песень, напісаных на словы вядомых беларускіх пісьменнікаў. Мы іх спявалі на розных занятках. Гэтая праца, відаць па ўсім, таксама стымулявала і падтрымлівала зацікаўленасць маладых людзей у вывучэнні беларускай мовы. З мэтай паглыблення ведаў па марфалагічнай сістэме беларускай мовы ў 2013

годзе ў выдавецтве Універсітэта Канстанціна Філасафа ў Нітры выйшаў з друку вучэбна-метадычны дапаможнік для славацкіх студэнтаў “Марфалогія беларускай мовы” [Калечыц, Коруна 2013]. У якасці ілюстрацыйнага матэрыялу для практыкаванняў там выкарыстаныя сказы з твораў мастацкай літаратуры, пераклад незразумелых слоў пададзены або непасрэдна пасля адпаведных лексем ці ўстойлівых выразаў у заданнях або пасля тэкстаў. Тэарэтычны матэрыял, як правіла, размешчаны ў табліцах. У якасці праверкі і кантролю ведаў з 2014 года на трэцім годзе навучання мы паспрабавалі выканаць тэсты па беларускай мове як замежнай, складзеныя аўтарскім калектывам выкладчыкаў беларускіх ВНУ. Зборнік тэстаў для ацэнкі ведаў пачатковага ўзроўню (агульнага валодання мовай) мае 5 субтэстаў па лексіцы і граматыцы, чытанні, пісьмовым маўленні, аўдыяванні і вусным маўленні. Трэба сказаць, што большасць студэнтаў справілася з прапанаванымі заданнямі. Аднак пры гэтым, зразумела, выявіліся недахопы і слабыя месцы ў навучанні. Думаецца, што з’яўленне новых вучэбна-метадычных дапаможнікаў па беларускай мове як замежнай дапаможа павысіць якасць навучання будучых студэнтаў.

Заняткі па беларускай літаратуры пачыналіся ў другім семестры другога курса і заканчваліся здачай экзамену па прадмеце ў зімовым семестры трэцяга года навучання. Мы са студэнтамі паспявалі разгледзець усе асноўныя перыяды з развіцця беларускай літаратуры, у тым ліку закраналі і праблемы сучаснай літаратуры (звярталіся да жанраў паэзіі, прозы і драматургіі), чыталі і слухалі класічныя творы, зразумела, невялікія па аб’ёме або ў скарачаным варыянце, у рэжыме анлайн глядзелі ўрыўкі са спектакляў, пастаўленых па творах беларускіх аўтараў. У якасці аб’екта даследавання некаторыя творы беларускай літаратуры былі ўзятыя для напісання бакалаўрскіх прац. Напрыклад, аналізаваліся студэнтамі нарыс У. Караткевіча “Зямля пад белымі крыламі”, апавесць “Чазенія”, мініяцюры Янкі Брыля, апавесць С. Алексіевіч “У вайны не жаночы твар”, беларуская народная казка “Піліпка” і некаторыя іншыя. Як відаць, практычна кожны год нехта са студэнтаў выбіраў для сваёй выпускной працы беларускамоўны матэрыял.

З досведу выкладання беларускай мовы як замежнай...

У канцы навучання студэнты павінны былі здаць дзяржаўны экзамен па беларускай мове, які складаўся з вуснай і пісьмовай частак. Пісьмовая частка ўключала ў сябе тэст па розных пытаннях з прадметаў: беларуская літаратура, культура Беларусі, гісторыя і рэаліі Беларусі, а таксама пераклад дзесяці асобных сказаў з беларускай мовы на славацкую (родную) мову. Вусная частка ўяўляла з сябе чытанне урывку з пэўнага тэксту, пасля якога былі сфармуляваныя пытанні, на якія студэнты павінны былі адказаць або спісла перадаць змест тэксту. У выніку выстаўлялася адна агульная адзнака.

Той студэнт, які працягваў навучанне ў магістратуры (сярод прапанаваных спецыяльнасцяў няма праграмы “Усходнеславянскія мовы і культуры”), мог сабе выбраць з шэрагу прадметаў з катэгорыі “на выбар” факультатыву па беларускай мове, куды звычайна запісваліся студэнты, якія закончылі вышэйназваны курс. Аднак у лік зацікаўленых трапляліся студэнты з іншых спецыяльнасцяў, для якіх беларуская мова была невядомая. Так, на факультатывных занятках мы, у першую чаргу, стараліся паглыбіць і пашырыць веды студэнтаў з гісторыі і рэалій, культуры, а часам і беларускай літаратуры (па просьбах студэнтаў). Такім чынам, план факультатывных заняткаў выглядаў, прыкладна, так:

Беларуская мова (факультатыву)

Тэматычны план заняткаў

для студэнтаў-магістрантаў

на 2014 – 2015 навучальны год

1. Прырода Беларусі.
2. Народнае мастацтва Беларусі.
3. Славутыя людзі Беларусі.
4. Асаблівасці беларускіх казак.
5. Нацыянальная кухня беларусаў.
6. Беларускія вёска і горад.
7. Моладзевыя групы і субкультуры.
8. Музыка беларускіх кампазітараў і сучасных фолк-груп.

9. Сучасныя турыстычныя аб’екты Беларусі.
10. Спорт у Беларусі.
11. Сучасны беларускі тэатр.
12. Праклёны як этналінгвістычны феномен.
13. Маральныя каштоўнасці беларусаў.
14. Раство і Новы год у Беларусі. Каляды і калядныя песні.
15. Масленіца. Святкаванне Масленіцы ў Беларусі.
16. Значэнне посту ў жыцці беларусаў. Понныя беларускія стравы.
17. Сучаснае жыццё беларусаў: клопаты, праблемы, перспектывы.
18. Творцаць Алеся Камоцкага. Беларускія пераспевы.
19. Развіццё і станаўленне беларускіх “Харошак”.
20. Праваслаўная Пасха.
21. Радаўніца і Дзяды ў Беларусі.
22. Сучасны адукацыйны працэс у Беларусі: стан, праблемы, перспектывы.
23. Вывучэнне беларускай мовы як замежнай.
24. Незнаёмыя турыстычныя аб’екты Беларусі.
25. Традыцыі святкавання Купалля ў Беларусі.

Варта сказаць, што тыя студэнты, якія толькі пачыналі знаёміцца з беларускай мовай і яе культурай, да канца першага семестра фактычна ўсё разумелі, пра што гаварылася на занятках, маглі чытаць па-беларуску і даць кароткі адказ на якое-небудзь нескладанае пытанне. Такім чынам, навучальныя заняткі будаваліся так, што мы паспявалі на іх выканаць практыкаванні на ўсе віды маўленчай дзейнасці: аўдыяванне, чытанне, гаварэнне і пісьмо.

Сённяшнія студэнты займаюцца па змененай праграме. У яе не ўключаныя асобныя заняткі па літаратуры. З мінулага навучальнага года адмененыя і дзяржаўныя экзамены за курс бакалаўрыяту. Нашы будучыя выпускнікі павінны толькі напісаць і абараніць выпускную пра-

Алена Калечыц

цу. Мяркую, што такія змены не паспрыяюць ні павышэнню якасці адукацыі, ні паліпшэнню становішча ў атрыманні кваліфікаваных спецыялістаў.

Літаратура

Дуда М., 2012, Чалавек і свет. Мая Радзіма – Беларусь, 4 клас. Рабочы спытак: дапаможнік для вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання, Мінск.

Калечыц А., Корына Н., 2013, Марфалогія беларускай мовы: вучэбна-метадычны дапаможнік для славацкіх студэнтаў, Нітра.

Раманенка В., 2011, Беларуская мова: спытак для замацавання ведаў: 1 клас, Мінск.

Раманенка В., 2013, Беларуская мова: спытак для замацавання ведаў: 2 клас, Мінск.

Svoraková S., 2014, Východoeurópske kultúrne štúdiá: vybrane kapitoly z dejín a kultúry Bieloruska a Ukrajiny, Banská Bystrica.

Гісторыя і практыка арганізацыі размоўных клубаў...

Надзея Старавойтава

Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт

e-mail: izhota@gmail.com

Арцём Тэадаровіч

Нацыянальны ўніверсітэт «Кіева-Магілянская акадэмія»

e-mail: atedorovich@ukr.net

**Гісторыя і практыка арганізацыі размоўных клубаў
(на матэрыяле працы Беларускага размоўнага клуба ў Кіеве)**

Рэзюмэ

У артыкуле разглядаецца сусветная практыка арганізацыі размоўных клубаў (Movie Club), даследуецца гісторыя “клубных сустрэчаў” як з’явы: ад клубнай культуры віктарыянскай Англіі і дарэвалюцыйнай Расеі. Мадыфікацыяй такіх джэнтльмэнскіх клубаў, сутнасцю якіх было атмасфернае яднанне людзей дзеля адпачынку і дыскусіі, сталіся сучасныя размоўныя клубы, у якіх людзі яднаюцца з мэтай – скасаваць моўныя бар’еры і вольна авалодаць размоўным стылем якой-небудзь замежнай мовы. Аўтарамі з Беларусі і Украіны прыводзяцца галоўныя ўмовы паспяховага існавання такіх клубаў, стыль і метады іх дзейнасці, інтэрактыўныя падыходы ў працэсе навучання. У якасці ўзору апісваецца дзейнасць Беларускага размоўнага клуба ў Кіеве.

Abstrakt

History and Practice of Organizing Speaking Clubs

(Based on the Experience of the Speaking Club of the Belarusian Language in Kyiv)

The article analyzes the world’s history and practice of organizing speaking clubs starting from the Victorian era and pre-revolutionary Russia. These gentlemen’s clubs, where people gathered for rest and discussion, developed into modern speaking clubs to help people bridge the communication gap and learn a new foreign language. The authors from Belarus and Ukraine outline the main conditions for the speaking clubs to keep on living, the style and methods

of their work as well as interactive approaches to teaching a foreign language. The Belarusian Speaking Club in Kyiv is taken as an example.

Арганізацыя размоўных клубаў (Speaking Club) – вельмі пашыраная з’ява ў свеце, паколькі валоданне замежнымі мовамі і развіццё навываў маўлення разам з працэсам сацыялізацыі моладзі набываюць ў наш час асаблівую актуальнасць. Агульнавядома, што моўныя бар’еры, як і жыццёвыя, пераадоўваюцца з практыкай. Часам, здаецца, і граматыку ведаеш, і слоўнікавы запас прыстойны – а разумець носьбіта мовы і размаўляць з ім, вырашаць надзённыя камунікацыйныя задачы чалавек не можа. Акрамя таго, навык маўлення хутка губляецца, калі няма камунікацыйнай падтрымкі. На пераадоленне акрэсленых праблем і скіраваныя *размоўныя клубы*, першыя з якіх пачалі з’яўляцца яшчэ ў 70-80-я гады ХХ ст. у замежжы, а іхні бум на постсавецкай прасторы – перадусім англійскіх размоўных клубаў – прыпаў на пачатак 2000-х гадоў [История... 2015]. Акрамя дзейнасці англійскіх клубаў практыкавалася, відавочна, і стварэнне французскіх, нямецкіх ды іншых размоўных клубаў. Найперш грамадства прываблівалі больш папулярныя еўрапейскія мовы, мовы міжнацыянальных зносінаў, а ў наш час да іх далучыліся і некаторыя славянскія мовы, перадусім – у Амерыцы ды ў Еўропе, у тым ліку – і ва Украіне.

Надзея Старавойтава, Арцём Тэадаровіч

Цікавы той факт, што сутнасца гісторыя так званых “клубных сустрэчаў”, верагодна, сягае каранямі аж у давіктарыянскую Англію. Яшчэ ў XVII ст. адзін студэнт на імя Крэтон быў выключаны з Оксфардскага ўніверсітэта, мажліва, менавіта за тое, што спажываў і спрабаваў вырошчваць забароненую тады каву. Гэты гурток і называлі “club” (дубінка), што падкрэслівала маналітнасць сяброўны. Пазней, калі забарона напойю была знятая, супольнае спажыванне кавы пачалі называць клубам, а яго ўдзельнікаў – клубмэнамі. Гэта было штосьці большае, чымся проста сяброўскія бяседы [Традиционный...]. Да пачатку XVIII ст. клубы робяцца моднымі ва ўсёй Англіі. Клубная культура Англіі была вельмі актуальная і разнастайная: ад закрытых арыстакратычных джэнтльмэнскіх клубаў (у адных забаранялася абмяркоўваць надзённыя праблемы – толькі адпачынак і забавы, а ў іншых, як правіла, клубах палітычных партый – нават вырашаліся лёсы краіны) да сацыяльных клубаў па зацікаўленнях (клуб хлусаў Гары Бланта (аб’ядноўваў аматараў фантастычных гісторый, такіх сабе “шляхціцаў Завальняў”, 1669 г.), клуб бязносых Крамплтана (аб’ядноўваў пранцаваных калег, XIX ст.) ці знакаміты “Клуб рудых” з апавядання Конан Дойла). Тыя клубы, як правіла, былі закрытыя, мелі вельмі жорсткія статуты што да новых удзельнікаў (праз абмежаваную колькасць месцаў і прэстыжнасць арганізацыі), абавязковымі былі сяброўскія ўнёскі, дрэскод, этыкет і забарона для жанчын [Традиционный...]. Першыя расейскія джэнтльмэнскія клубы з’явіліся ў Санкт-Пецярбургу за Кацярынай II з ініцыятывы замежных гандляроў – яны не мелі агульнагістарычнага характару; а вось маскоўскія англійскія клубы, з’явіўшыся ў 1772 г., былі цэнтрамі грамадскага і палітычнага жыцця (хоць і славіліся таксама сваімі абедамі і картачнымі гульнямі). Старшынскія журналы маскоўскага англійскага клуба першпачаткова вяліся на больш папулярнай у тагачасным расейскім грамадстве нямецкай мове, а расейская мова сталася там афіцыйнай толькі з 1817 г. Былі свае англійскія клубы і ва Украіне, прыкладам, у Адэсе (заснаваны ў 1831 г.). Як бачым, сутнасцю існавання падобных клубаў было атмасфернае яднанне людзей дзеля адпачынку і дыскусіі. Не апошняя роля ў такіх аб’яднаннях належала і МОВЕ як такой.

Мадыфікацыяй тых клубаў, на нашу думку, і сталіся сучасныя размоўныя клубы, у якіх людзі яднаюцца з мэтай – скасаваць моўныя бар’еры і вольна авалодаць размоўным стылем якой-небудзь замежнай мовы. У цяперашні час размоўныя клубы падзяляюцца на самастойныя і арганізаваныя пры лінгвістычных школах. Прычыны, што прыводзяць людзей у размоўныя клубы, а не на курсы, таксама розныя: разгаварыцца перад замежнай вандроўкай ці проста падтрымліваць “сваю замежную мову” ў тонусе. Адрозніваюцца і стылі правядзення сустрэчаў: у адных клубах размаўляюць на адвольныя тэмы, а ў іншых – удзельнікі атрымліваюць папярэднія тэматычныя матэрыялы з ключавымі словамі і пытаннямі, а сталыя наведвальнікі – нават хатняе заданне. Некаторыя клубы ладзяць розныя супольныя настолкі кшталту “Мафіі”, але адаптуюцца іх пад патрэбы “сваёй мовы”, праводзяць вэб-квэсты ці ладзяць флэшмобы, а часам і ажыццяўляюць розныя тэатральныя і грамадскія праекты. Галоўнымі ўмовамі існавання ўсіх размоўных клубаў ёсць: 1) абавязак усіх удзельнікаў размаўляць выключна на практыкаванай замежнай мове; 2) наяўнасць кваліфікаванага выкладчыка і носьбіта мовы, якія адказваюць за правільнасць маўлення; 3) наяўнасць мадэратара, які сочыць за тым, каб у гутарцы ўдзельнічалі ўсе сябры. Калі мадэратар з’яўляецца адмыслоўцам і носьбітам мовы – ён палкам адказвае за ўвесь працэс камунікацыі. Датрыманне ўсіх гэтых умоваў вельмі важнае для эфектыўнага функцыянавання размоўных клубаў, якія дбаюць пра свой прэстыж і якасць працы (без гэтага ў клуба ёсць небяспека паціху “з’ехаць” на ўзровень “bla-bla” ці, па-беларуску кажучы, “зюку-зюку”).

Удзельнікі ж могуць самі падзяляцца на групы паводле сваіх зацікаўленняў, абмяркоўваць цікавыя тэмы, падчас чаго можна пераходзіць з аднае моўнае групы ў іншую. Некаторыя клубы ладзяцца ў кавярнях ці антыкавярнях, дзе ўдзельнікам прапануецца кава і да кавы. Істотнай рысай размоўных клубаў ёсць разуменне таго, што замежную мову можна вывучыць і без падручніка, седзячы за сталом, а ў гульнёвай форме – стыль акрэсліваецца ўжо паводле патрэбаў канкрэтных удзельнікаў (за кавай-гарбатай ці нават за падрыхтоўкай да публічнай прамовы ці дыскусіі паводле ўсіх канонаў ры-

Гісторыя і практыка арганізацыі размоўных клубаў...

тарычнага майстэрства). Досьць высокім узроўнем для размоўных клубаў ёсць квэсты ці “гульні-занурэнні”: чалавек цэлы дзень застаецца ў пракце і вырашае бягучыя задачы выключна на практыкаванай замежнай мове. Гульні праводзяць сталыя ўдзельнікі, дапамагаючы неафітам уключыцца ў працэс моўнае камунікацыі [Хохлова]. Часам падобныя дыскусіі могуць крыжавацца з такімі праектамі як “Жывая бібліятэка” (Human Library), дзе замест звыклых нам “кніг” выступаюць жывыя людзі са сваімі гісторыямі, якія гатовыя адказаць на любыя пытанні. “Кніга” ў дадзеным выпадку – гэта жывы чалавек, які мае пэўную ідэнтычнасць, рэдкую прафесію, унікальны досвед, нязвыклы для “большасці” лад жыцця альбо светапогляды. З такімі незвычайнымі “кнігамі” ўдзельнікі праекта могуць абмеркаваць стэрэатыпы і пазбавіцца ад забабонаў у адносінах да іншых людзей (мадэратарам такога праекта ў Беларусі з’яўляецца Марына Штрахава і “Беларускі журнал”). Гэткая камунікацыя таксама можа адбывацца ў практыкаванай замежнай мове. Акрамя магчымасці практыкаваць мову ў нязмушаных варунках, у размоўных клубах заўжды можна сустрэць адзінадумцаў і засумаваных па роднай мове эмігрантаў, гатовых размаўляць на сваёй роднай мове (замежнай для ўдзельнікаў) зусім бясплатна. Варта адзначыць, што размоўныя клубы ёсць як платныя (часцей за ўсё адпаведную аплату ўсталёўваюць клубы заходнееўрапейскіх моваў), так і бясплатныя (у такім выпадку мадэратар можа арганізаваць сяброўскія ўнёскі на агульныя патрэбы, прыкладам, на каву) [Хохлова].

З 2009 года ў Кіеве актыўна дзейнічае адзіны ва Украіне Беларускі размоўны клуб (далей – БРК), заснавальнікам і мадэратарам якога з’яўляецца ўкраінскі інжынер Андрій Бугай [Наливайко 2013]. Магістральныя прынцыпы працы БРК у асноўным адпавядаюць агульнапрынятым стандартам. Рэгулярнасць сустрэчаў – аўторак праз аўторак, то бок, раз на два тыдні. Добразычлівасць і шчырасць мадэратара і сталых удзельнікаў абумоўлівае адпаведнае стаўленне як да пачаткоўцаў, так і да гасцей – носьбітаў мовы і не толькі. Пэўны ўнёсак у паспяховасць сустрэчаў робіць і чыннік *genius loci* – сапраўднае месца іх правядзення – антыкаварня ля Кіева-Магілянскай Акадэміі, якая, як

вядома, з’яўлялася *alma mater* для шматлікіх беларускіх дзеячоў навукі і культуры [Ждановіч 2015]. Першы год свайго існавання сустрэчы БРК адбываліся на базе Цэнтра беларускай мовы і культуры Інстытута філалогіі Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі (цяпер Цэнтр носіць імя класіка беларускай літаратуры – Уладзіміра Караткевіча). Акрамя згаданых агульных відаў дзейнасці на сустрэчах БРК – тэматычныя дыскусіі, прагляд беларускіх і дубляваных на беларускую мову стужак, гульні ў беларускія настолкі (да прыкладу, у “Паўстанцы”), квэсты і г. д. – аматары вывучэння беларускай мовы, сярод якіх ёсць і філалогі, падтрымліваюць сувязі з калегамі з Беларусі. Разам з імі сябры БРК удзельнічалі ў навуковай этнаграфічнай экспедыцыі, зладжанай гомельскай «Талакой» [Дяшкевіч 2014], а таксама ў Міжнароднай летняй школе беларусістыкі, арганізаванай Рэспубліканскім інстытутам вышэйшай школы і Беларускім дзяржаўным універсітэтам [Куліков 2017]. 2017 год – 100-я гадавіна падзей, што сталіся вырашальнымі для станаўлення як украінскай, так і беларускай дзяржаваў. З гэтай нагоды ўдзельнікі Клуба прэзентавалі ў музеі Олэся Ганчара ў Кіеве літаратурна-музычную кампазіцыю *У гэтай краіне...* – паэтычную рэтраспектыву гісторыі Беларусі з яе вельмі падобнай да ўкраінскай гісторыі дынамікай. Аўтар ідэі дырэжысёр пастановы – прафесар Вадзім Васюцінскі, музычны кіраўнік – Таццяна Будзень. Пра арыгінальнасць ды аўтэнтычнасць імпрэзы сведчыць характарыстыка БРК як “Беларускага зямляцтва ў Кіеве”, якую далі арганізатарам падзеі ўкраінскія медыя [Лук’ячук 2017].

Такім чынам, Беларускі размоўны клуб, як і іншыя размоўныя клубы, мае выразныя прынцыпы і стыль працы. Асноўнай мэтай тэматычных сустрэчаў з’яўляецца лучнасць (камунікацыя) шчырых аматараў беларушчыны, у асноўным – украінцаў, а таксама і гасцей Кіева. Носьбіт беларускай мовы, выкладчык ці мадэратар у нязмушанай тэматычнай ці вольнай гутарцы адпрацоўвае са слухачамі карысныя словы і словазлучэнні (лексічны падыход), маўленчыя звароты і граматычныя канструкцыі. Практыкуецца ўменне вядзення дыскусіі і дыялогу, у выніку чаго скасоўваюцца моўныя бар’еры, развіваюцца і падтрымліваюцца раз-

Надзея Старавойтава, Арцём Тэадаровіч

моўныя навукі (занурэнне ў моўнае асяроддзе), слухачы-небеларусы атрымліваюць каштоўныя веды з гісторыі і культуры суседняй краіны – Беларусі, самай надзейнай суседкі Украіны як у даўнія часы, так і ў сучаснасці.

Літаратура

- Ждановіч І., 2015, Заняткі Міжнароднай школы беларусістыкі сабралі ў Мінску студэнтаў і аспірантаў з розных краін // Голас Радзімы, № 38 (3446), 8 кастрычніка [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://belsmi.by/archive/article/26609>. – Дата доступу: 8.10.2015.
- История разговорных клубов английского языка, 2015 // Английский просто [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://elc.moscow/stati/istoriya-razgovornykh-klubov-angliyskogo-yazyka>. – Дата доступу: 13.08.2015.
- Куликов А., 2017, Клуб білоруськоі мовы в Києві дапамагае зразуміць схожа і відмінне між двома народамі // Громадське радіо, 4 траўня [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://hromadskeradio.org/programs/kyiv-donbas/klub-biloruskoyi-movy-v-kyuevi-dopomagaye-zrozumity-shozhe-i-vidminne-mizh-dvoma-narodamy>. – Дата доступу: 4.05.2017.
- Лук'янчук Г., 2017, У Києві підтримали білоруську опозицію // Нація і держава, № 3 (646), с. 15.
- Ляшкewіч А., 2014, Экспедыцыя Гомельскай краязнаўчай арганізацыі “Талака” ў Лоеўскі раён // Kli4nik.info, 24 ліпеня [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://kli4nik.info/archives/11475>. – Дата доступу: 24.07.2014.
- Наливайко С., 2013, Кожен український націоналіст є трошки націоналістом і білоруським // Країна, № 17 (170), 3 травня, с. 47 [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://joinfo.ua/catalog/mediaview/ZHurnal-Krayina-030513-17_560.html#page/46. – Дата доступу: 3.05.2013.
- Традиционный джентльменский клуб: только для своих // Albione menswear [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://shop.albione.ru/blog/gentlemens-club/>. – Дата доступу: адсутнічае.
- Хохлова Е., Разговорный клуб изнутри: интервью с основателем проекта English Friends Ксенией Скоковой // Enguide [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://enguide.ru/magazine/razgovornyy-klub-iznutri-interview>. – Дата доступу: адсутнічае.

Лагер смерці Трасцянец...

Сяргей Новікаў

Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт

e-mail: novikau@tut.by

Лагер смерці Трасцянец у еўрапейскай культуры памяці

Рэзюмэ

Артыкул раскрывае праблему вяртання гісторыі аднаго з найбуйнейшых аб'ектаў нацысцкіх злачынстваў на тэрыторыі Беларусі ў гады Другой сусветнай вайны – лагера смерці Трасцянец – у кантэкст агульнаеўрапейскай культуры памяці. Вызначаюцца праблемныя палі ў цяперашняй навуковай рэканструкцыі гістарычных падзей, аснову якіх складаюць факты, імёны і біяграфіі людзей рознага паходжання, у тым ліку яўрэяў з Беларусі, Аўстрыі, Германіі і Чэхіі. Даследаванне грунтуецца на новых дакументальных крыніцах і гістарыяграфічных фактах з выкарыстаннем метаду кампаратывіўнага аналізу.

Abstrakt

Death Camp Trostenets in European Cultural Memory

The article highlights the methodological aspects of the historical study of Trostenets, one of the largest Nazi death camps on the Belarusian territory during the Second World War. The research challenges in recent pan-European scientific, museum, tourist and informational reconstruction of historical events are revealed and the issue of including the place of tragedy in cultural memory is raised. The study is based on new documentary sources and historiographical facts in a comparative aspect.

Тры чвэрці стагоддзя мінула з той пары, калі ў раёне вёсак Вялікі і Малы Трасцянец амаль адначасова са стварэннем працоўнага лагера для прымусовага ўтрымання грамадзянскага насельніцтва пачаўся адлік ахвяраў у трагічным спісе масавага знішчэння людзей, сярод якіх – яўрэяў Беларусі, Аўстрыі, Германіі і Чэхаславакіі, удзельнікаў партызанскай і падпольнай барацьбы, савецкіх ваеннапалонных. Аднак да гэтага часу ўсебаковае вивучэнне маштабнай трагедыі, звязанай з гібеллю 206,5

тысяч чалавек, не стала аб'ектам спецыяльнага даследавання ў беларускай гістарычнай навуцы. Нашай мэтай з'яўляецца спроба рэканструкцыі гістарычных падзей не толькі на падставе новых дакументальных крыніц і малавядомых фактаў, але і ў выніку выкарыстання сучасных метадалагічных напрацовак, перш-наперш – метаду крыніцазнаўчай і гістарыяграфічнай кампаратывістыкі.

У айчынным гістарычнай навуцы замацавана абагульняльная назва “Трасцянец” датычна трагічных падзей, якія адбыліся пад Мінскам каля вёсак Малы і Вялікі Трасцянец у гады германскай акупацыі Беларусі. Уведзенае ў канцы 1980-х гадоў у шырокі ўжытак беларускім гісторыкам Ф.П. Раманоўскім навуковае паняцце “Трасцянецкі лагер смерці” [Раманоўскі 1990: 590] застаецца па цяперашні час вызначальным пры характарыстыцы таго, што ў ім адбывалася ў гады Другой сусветнай вайны, але пакідае адкрытым важнае пытанне пра навуковую класіфікацыю гэтага месца масавай трагедыі грамадзянскага насельніцтва з Беларусі і іншых еўрапейскіх краін. Мае сэнс заўважыць, што ў сваёй доктарскай дысертацыі, паспяхова абароненай у 1974 г., але не апублікаванай у якасці асобнага навуковага выдання, Ф.П. Раманоўскі ўжывае ў дачыненні да гэтай тэрыторыі зусім іншую назву – “канцлагер смерці Трасцянец” [Романовский 1974: 92]. Беларускі даследчык не дае патрэбнай у гэтай сувязі навуковай класіфікацыі месца, на той час ужо добра вядомага пасля адкрыцця мемарыяльнага комплексу “Хатынь”, дзе ў адной з мемарыяльных ніш у “Сцяне жалобы” згадваўся Трасцянец з агульнай лічбай ахвяраў колькасцю ў 206,5 тысяч чалавек. Апроч таго, пакідае без аналізу важны на той час дакумент – “Акт мінскай абласной камісіі” ад 13 жніўня 1944 г., уведзены ў навуковы зварот у сярэдзіне 1960-х гадоў [Акт

Сяргей Новікаў

1965: 224 – 226], але пакінуты без крытычнага аналізу прафесійнымі гісторыкамі.

Цяперашняму беларускаму чытачу варта нагадаць асноўныя палажэнні, замацаваныя ў айчыннай літаратуры адносна “лагера смерці Трасцянец”, які на той час, паводле В.П. Раманоўскага, знаходзіўся на 11-м кіламетры шляху Мінск – Магілёў. Лагер быў створаны ў лістападзе 1941 г. каля вёскі Трасцянец Мінскага раёна для масавага знішчэння савецкіх грамадзян і ваеннапалонных, палітычных вязняў з еўрапейскіх турмаў і лагераў Аўстрыі, Германіі, Польшчы, Францыі і Чэхаславакіі [Раманоўскі 1990: 590]. Масавае расстрэлы праводзіліся ва ўрочышчы Благаўшчына (да кастрычніка 1943 г. загублена каля 150 тыс. чалавек), затым ва ўрочышчы Шашкоўка (знішчана больш за 50 тыс. чалавек), дзе была створана спецыяльная яма-печ. Дастаўленыя ў канцы чэрвеня 1944 г. ахвяры з мінскіх турмаў і лагераў (каля 6,5 тыс. чалавек) былі спаленыя ў калгаснай адрыне в. Малы Трасцянец і на штабелі дроў побач з ёй. Усяго ў Трасцянецкім лагера смерці, які колькасцю ахвяраў стаіць на 4-м месцы пасля Асвенціма, Майданека і Трэблінкі, знішчана 206,5 тыс. чалавек [Раманоўскі 1990: 590].

У навукова-папулярным выданні “Экскурсія ў Трасцянец”, аўтарам якога з’яўлялася супрацоўніца Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны А. Г. Ванькевіч, прыводзілася лічба ахвяраў колькасцю ў 206 500 чалавек, а месца маштабнай трагедыі называлася ў два спосабы: як “фашысцкі лагер смерці Малы Трасцянец” і як “найбуйнейшы гітлераўскі канцэнтрацыйны лагер смерці – Малы Трасцянец” [Іоффе 2000: 7].

Такім чынам, базавым палажэннем, замацаваным у беларускай савецкай і захаваным у

сучаснай айчыннай гістарыяграфіі, з’яўляецца тэзіс пра масавае знішчэнне ў Трасцянецкім лагера смерці савецкіх грамадзян, удзельнікаў антыфашысцкай барацьбы і савецкіх ваеннапалонных, а таксама замежных грамадзян агульнай колькасцю 206,5 тыс. чалавек.

У пачатку 2000-х гадоў беларускія гісторыкі прапанавалі новыя падыходы ў дачыненні да вызначэння сутнасці лагера смерці Трасцянец. Так, Э.Р. Іоффе, даследуючы пытанне пра лёс замежных яўрэяў у Трасцянецкім лагера смерці, звяртае ўвагу на неабходнасць аналізу максімальна поўнай базы дакументальных крыніц, якія могуць сведчыць пра сапраўдныя маштабы трагедыі замежных і беларускіх яўрэяў у Трасцянеці. На яго думку, там варта ўзвесці міжнародны мемарыял ахвярам нацызму і фашызму [Лагерь... 2003: 17].

У невялікім навукова-папулярным выданні “Трасцянец” (2003) С.У. Жумар і Р.А. Чарнаглазава ўводзяць абагульняльную назву “тэрыторыя смерці”, якая стала самым буйным ва Усходняй Еўропе цэнтрам масавай загібы ваеннапалонных, яўрэяў, удзельнікаў руху Супраціўлення, вязняў турмаў і канцэнтрацыйных лагераў, закладнікаў з ліку грамадзянскага насельніцтва, выпадковых сведак злачынстваў нацыстаў і іх памагатых [Тростенец 2003: 3]. На думку аўтараў выдання, архітэктоніку якога складаюць 27 дакументаў і 49 наглядных матэрыялаў, за 1941 – 1944 гады ва ўрочышчах Благаўшчына і Шашкоўка, а таксама ў самім лагера каля Малога Трасцянца было забіта прыблізна 206 500 чалавек [Тростенец 2003: 6].

У 2003 г. таксама пабачыў свет зборнік дакументаў і матэрыялаў “Лагер смерці Трасцянец” [Лагерь... 2003], падрыхтаваны спецыялістамі Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь пад навуковым кіраўніцтвам Г. Д. Кнацько. Заслугай аўтараў-укладальнікаў з’яўляецца тое, што імі былі апублікаваны 117 дакументаў, выяўленых у беларускіх архіўных фондах, з якіх 107 дакументаў упершыню ўводзіліся ў навуковы зварот. Аналіз дакументальнай часткі дазваляе ўбачыць ход падрыхтоўкі матэрыялаў мінскай абласной камісіяй адразу пасля вызвалення, калі на працягу трох тыдняў з канца ліпеня да сярэдзіны жніўня 1944 г. лічбы трагедыі ў раёне Трасцянца прынцыпова

Лагер смерці Трасцянец...

змяняліся ў бок значнага памяншэння, пачынаючы ад 546 тысяч, потым да 250 тысяч і ўрэшце да 206,5 тысяч чалавек [Лагерь... 2003: 8]. Апроч дакументальнай часткі ў зборніку прыведзены ўступны гістарычны нарыс, з якога чытач можа атрымаць ўяўленне пра характар падзей, што мелі месца ў Трасцянец. Як адзначаюць аўтары, гэта назва аб'ядноўвае некалькі месцаў масавага знішчэння – урочышчы Благаўшчына і Шашкоўка, а таксама лагер побач з вёскай Малы Трасцянец. Аўтары спрабуюць даць навуковую класіфікацыю лагера смерці Трасцянец, які быў тыповой праявай нацысцкай сістэмы знішчэння. Паводле іх пераканання, у адным месцы тут пераплялося ўсё тое, што адбывалася ў розных кропках акупаванай Еўропы: знішчэнні грамадзянскага насельніцтва і ваеннапалонных, загадзя спланаванае забойства і непрадказальныя экзекуцыі людзей розных нацыянальнасцяў і веравызнання [Лагерь... 2003: 8]. Асабліва важным нам бачыцца сцвярджэнне, што ва ўрочышчы Благаўшчына асобная каманда СД раскапала і спаліла ў лістападзе – снежні 1943 г. (насамрэч з 27.10 да 15.12.1943 г. – С.Н.) рэшткі каля ста тысяч чалавек [Лагерь... 2003: 4].

Такім чынам, у пачатку 2000-х гадоў беларускія гісторыкі ўпершыню ўвялі ў шырокі зварот унікальную базу дакументальных крыніц, якая на цяперашні час застаецца па-за межамі спецыяльнага навуковага даследавання пра Трасцянец як месца прымусовага ўтрымання і масавага знішчэння насельніцтва з Беларусі і іншых краін Еўропы.

Своеасаблівае бачанне месца знішчэння “з міжнароднымі функцыямі” ў раёне Малога Трасцянца прапанавала беларуская даследчыца Т. Р. Вяршыцкая ў артыкуле для энцыклапедыі “Холокост на территории СССР” [Вершицкая 2009: 987]. Факт стварэння Трасцянецкага лагера смерці яна адлічвае не з восні 1941 г., як гэта прапануе В.П. Раманоўскі, а з мая 1942 г., калі ў раёне Трасцянца быў упершыню цалкам знішчаны транспарт з еўрапейскімі яўрэямі. На яе думку, да канца вайны два ўрочышчы – Благаўшчына і Шашкоўка – з’яўляліся месцамі “систематического уничтожения гражданского населения, в том числе белорусских евреев, плененных из Минска и окрестностей, а также за-

ключенных и евреев из стран Западной Европы – Австрии, Германии, Польши, Румынии, Чехословакии, Франции” [Вершицкая 2009: 987]. Т. Р. Вяршыцкая падзяляе тэзу нямецкага гісторыка К. Герлаха пра тое, што ў Трасцянец высветліць дакладныя даныя пра колькасць ахвяраў немагчыма, паколькі з кастрычніка 1943 г. зондэркаманда 1005 праводзіла эксгумацыю трупаў з магіл масавага пахавання ва ўрочышчы Благаўшчына і потым спальвала іх. Паводле даных НДЗК, прыведзеных у артыкуле Т. Р. Вяршыцкай, усяго ў 34 ямах было пахавана 150 тысяч чалавек [Вершицкая 2009: 987].

Працяг навуковага даследавання гісторыі ўрочышча Благаўшчына можна ўбачыць таксама ў артыкуле аўтара гэтых радкоў [Новікаў 2013: 21 – 27]. У аснову даследчыцкага пошуку пакладзеная думка пра неабходнасць новага асэнсавання тых падзей паводле малавядомых дакументаў. Да іх могуць належаць паказанні на пасляваенным судовым працэсе намесніка камандзіра зондэркаманды 1005, оберлейтэнанта Ота Гольдапа – афіцэра ведамства паліцыі бяспекі і службы бяспекі (СД) у Мінску, які на працягу ўсяго тэрміну дзейнасці зондэркаманды з 27 кастрычніка па 15 снежня 1943 г. адказваў за правядзенне работ па эксгумацыі і спальванні целаў забітых. На думку аўтара, акурат матэрыялы судавага працэсу над О. Гольдапам асвятляюць агульную лічбу ахвяраў колькасцю да 100 тысяч чалавек, эксгумаваных і спаленых ва ўрочышчы Благаўшчына.

Не ўнеслі прынцыпова важных зменаў у навуковую (размова не ідзе пра ўнікальныя планы мемарыялізацыі. – С.Н.) распрацоўку гісторыі ўвогуле і асобныя старонкі маштабнай трагедыі ў Трасцянец ў прыватнасці і матэрыялы міжнароднай канферэнцыі “Лагер смерці «Трасцянец» у еўрапейскай памяці” [Гро-стенец... 2016], якая ўвесну 2013 г. адбылася ў Мінску з удзелам даследчыкаў з Аўстрыі, Беларусі, Германіі, Чэхіі і прадстаўнічай міжнароднай грамадскасці. Падчас выступленняў былі ўпершыню агучаны лічбы накіонт катэгорыі ахвяраў, знішчаных ва ўрочышчы Благаўшчына. Паводле звестак, прыведзеных беларускім гісторыкам К.І. Козакам, але пры гэтым не пацверджаных ні адной дакументальнай крыніцай, там былі забіты: звыш 20 тысяч дэпарта-

Сяргей Новікаў

ваных яўрэяў з Аўстрыі, Германіі і Чэхаславакіі, каля 60 тысяч савецкіх ваеннапалонных, звыш 50 тысяч яўрэяў з Мінскага гета, каля 15 тысяч вязняў з лагера СД на вуліцы Шырокай і звыш 3 тысяч яўрэяў з іншых куткоў Беларусі [Der Vernichtungsort... 2013: 15].

Новым словам у айчыннай гістарычнай навуцы ў дачыненні да Трасцянецкага лагера смерці можна лічыць нарыс, падрыхтаваны да зборніка дакументаў і матэрыялаў “Тростенец: трагедия народов Европы, память в Беларуси” [Тростенец... 2016]. У ім беларускія гісторыкі А.Я. Далгоўскі і Н.А. Яцкевіч упершыню прыходзяць да важнай навуковай высновы пра тое, што ў Трасцянец была створана і дзейнічала “сістэма масавага знішчэння”, у якую ўваходзілі два ўрочышчы – Благаўшчына і Шашкоўка, былая калгасная адрына як галоўныя месцы масавага знішчэння людзей, а таксама працоўны лагер і ахоўны гарнізон [Тростенец... 2016: 9 – 11].

У дачыненні да Благаўшчыны аўтары прытрымліваюцца агульнага падыходу, адзначаючы пры гэтым, што з вясны 1942 г. яна стала месцам масавага знішчэння дэпартаваных з краін Еўропы яўрэяў, яўрэяў мінскага гета, а таксама пагібелі большасці ўдзельнікаў Мінскага антыфашысцкага падполля, іх сем’яў, партызанскіх сувязных, раскрытых і арыштаваных СД, а таксама закладнікаў [Тростенец... 2016: 9]. Датчына ўрочышча Шашкоўка, дзе з канца 1943 г. пачаў дзейнічаць прымітыўны крэматырый (яма-печ), пабудаваны на манер кіеўскага, аўтары нарыса прыходзяць да важнай высновы пра тое, што “дадзеная прымітыўная печ стваралася ў канцы 1943 г. як замена месцу масавага знішчэння ў Благаўшчыне”. У сувязі

з тым, што абсалютная большасць дэпартаваных яўрэяў з Заходняй Еўропы былі знішчаны ўлетку 1942 г., а Мінскае гета перастала існаваць у кастрычніку 1943 г., урочышча Шашкоўка было месцам знішчэння галоўным чынам беларускага насельніцтва. У нарысе адзначаецца, што там загінула 50 тысяч грамадзян [Тростенец... 2016: 13]. Адным з элементаў “фабрыкі смерці Трасцянца” з’яўляўся калгасны хлеў, дзе “29 чэрвеня 1944 г. за тры дні да вызвалення Мінска Чырвонай Арміяй на загад намесніка каманданта лагера Рыдэра было расстраляна, а потым спалена 6,5 тысяч чалавек” [Тростенец... 2016: 11].

У выніку чытачу прапануецца наступная выснова: лагер Трасцянец – спараджэнне нацысцкай сістэмы эксплуатацыі і знішчэння вялікіх мас людзей розных нацыянальнасцяў і веравызнанняў, камбінаваны варыянт месца масавага знішчэння і працоўнага лагера. Тут адбываліся спантанныя і спланаваныя забойствы людзей, а таксама працоўная эксплуатацыя вязняў [Тростенец... 2016: 7]. Важнай з’яўляецца таксама думка аўтараў пра тое, што “праца мінскай абласной камісіі садзейнічання НДзК СССР у значнай ступені вызначыла разуменне Трасцянца ў савецкі час і працягвае з’яўляцца вызначальнай ў гады незалежнасці Беларусі” для рэканструкцыі драматычных падзей каля Малога Трасцянца ў 1942 – 1944 гадах [Тростенец... 2016: 14].

Такім чынам, толькі з пачаткам XXI ст. беларускія даследчыкі трымаюць у фокусе сваіх навуковых пошукаў гістарычныя падзеі 1942 – 1944 гадоў у раёне Трасцянца, у выніку чаго ў айчыннай гістарыяграфіі былі замацаваныя асноўныя палажэнні пра яго як месца прымусовага ўтрымання і масавага знішчэння агульнай колькасцю ў 206,5 тысяч чалавек германскімі акупантамі і іх памагатымі.

У германскай гістарыяграфіі тэма Трасцянца з’явілася толькі больш за чвэрць стагоддзя таму, калі берлінскі даследчык П. Коль выдаў працу пра злачынныя наступствы дзейнасці вермахта, германскіх службаў паліцыі і СД, спецыяльныя падраздзяленні СС на цэнтральным напрамку наступлення групы армій “Цэнтр”, пабудаваную на малавядомых нямецкіх дакументах, успамінах савецкіх відавочцаў

Лагер смерці Трасцянец...

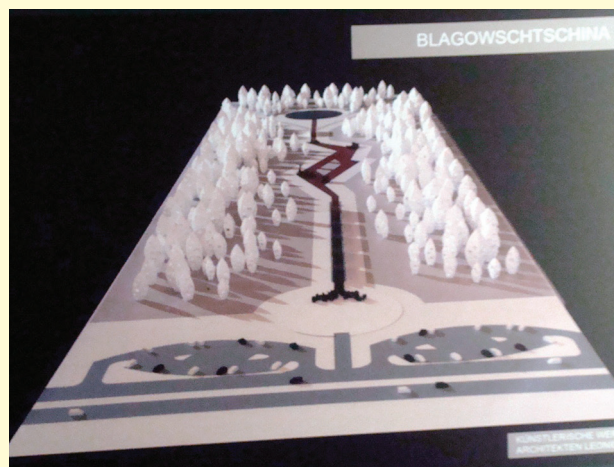
і матэрыялах пасляваенных судовых працэсаў над нацысцкімі злачынцамі [Kohl 1990, 2003]. Важным для айчыннага чытача можна лічыць тое, што ў дачыненні да Трасцянца нямецкі даследчык праз назву “беларускі Асвенцім” [Kohl 1990: 91] упершыню ўключае месца масавага знішчэння не толькі ў пералік малавядомых тэм навуковага пошуку, але і ставіць яго побач з іншымі месцамі масавых забойстваў у агульнаеўрапейскі пантэон памяці.

Другі нямецкі гісторык К. Герлах, аўтар фундаментальнага даследавання пра германскую акупацыйную палітыку і палітыку знішчэння ў Беларусі 1941 – 1944 гадоў [Gerlach 1999: 13], аб’ядноўвае месцы масавага знішчэння ў раёне Трасцянца і выкарыстоўвае ў якасці назвы тэрмін “лагер смерці” (Todeslager). Агульная лічба ахвяраў, у тым ліку дэпартаваных яўрэяў з Аўстрыі, Германіі і Чэхаславакіі, пахаваных ва ўрочышчы Благаўшчына, складала ад 40 да 50 тысяч чалавек. Заўважым, што нямецкі даследчык пагаджаецца з лічбай ахвяраў, знішчаных у калгаснай адрыве ў канцы чэрвеня 1944 г., але агульнай называе лічбу ахвяраў колькасцю “каля 60 тысяч чалавек”, выкарыстоўваючы пры гэтым агаворку “паводле грубых падлікаў” [Gerlach: 1999: 770]. Тры гады пасля П. Коль у спецыяльным даследаванні “Лагер смерці Трасцянец: сведчанні відэафрамаў і дакументы” не пагаджаецца з гэтай лічбай, пакідаючы пры гэтым агульнапрыня-

тую колькасць ахвяраў у 206,5 тысяч чалавек і адзначаючы факт таго, што “лагер смерці Трасцянец з’яўляўся самым вялікім месцам масавых забойстваў на тэрыторыі Беларусі ў гады германскай акупацыі 1941 – 1944 гады” [Gerlach 1999: 21].

Важны ўклад у сучасную германскую гістарыяграфію па даследаванні гісторыі Трасцянца ўносіць нямецкі гісторык П. Рэнтрап, якая ў другой палове нулявых гадоў даследавала гісторыю нацысцкіх злачынстваў у Беларусі, абраўшы ў якасці тэмы доктарскай дысертацыі Мінскае гета і Малы Трасцянец [Rentrop 2009, 2011]. У навуковым артыкуле “Малы Трасцянец” яна сцвярджае, што толькі з вясны 1942 г. камандзір мінскай службы бяспекі Э. Штраўх пачаў стварэнне новага цэнтра масавага знішчэння, якім з прычыны адступлення вермахта на цэнтральным фронце замест Магілёва на Дняпры становіцца Малы Трасцянец пад Мінскам [Rentrop 2009: 574]. Да восні 1943 г. цэнтральным месцам нацысцкіх забойстваў, як адзначае даследчыца, з’яўлялася ўрочышча Благаўшчына, дзе было знішчана ад 40 да 55 тысяч ахвяраў. На яе думку, афіцыйная лічба, якая выкарыстоўваецца ў сучаснай беларускай гістарыяграфіі ў дачыненні да агульнай колькасці ахвяраў у гэтым урочышчы, значна завышана [Rentrop 2009: 578].

У сваёй манаграфіі, якая пабачыла свет у 2011 г., аўтар не выкарыстоўвае абагульненую назву Трасцянец, а згадвае канкрэтныя месцы трагедыі – працоўны лагер Малы Трасцянец і месцы масавага знішчэння Благаўшчыну, Шашкоўку, адрыву на ўскрайку вёскі. Даследчыца ставіць пад сумненне факт правядзення ў

Сяргей Новікаў

Благаўшчыне расстрэлаў неярэйскага насельніцтва і савецкіх ваеннапалонных, пачынаючы ўжо з восені 1941 г. Са спасылкай на дакументальныя крыніцы яна паказвае, што для стварэння і функцыянавання такога месца, а таксама правядзення маштабных расстрэлаў за горадам пачынаючы з восені 1941 г. неабходна было поўнае ўкамплектаванне штатам сіл мінскай паліцыі бяспекі і службы бяспекі (СД). Працоўны лагер быў створаны на ўскрайку вёскі Малы Трасцянец (на тэрыторыі былога калгаса імя Карла Маркса) у канцы красавіка 1942 г. Падчас першага расстрэлу ў Благаўшчыне, які адбыўся 11 мая, было знішчана каля 1 тысячы яўрэяў з Вены (Аўстрыя). Новай нам бачыцца думка даследчыцы пра тое, што аднаўленне дэпартацыі сўрапейскіх яўрэяў у напрамку Мінска з’яўлялася вызначальнай умовай для стварэння месца знішчэння ў Благаўшчыне. 3 мая па кастрычнік 1942 г. у Мінск і Малы Трасцянец (праз станцыю Калодзішчы. – С.Н.) прыбылі 16 эшалонаў з дэпартаванымі яўрэямі з Вены, Тэрэзіенштата, Кёнігсберга і Кёльна [Rentrop 2011: 203]. З амаль 23 тысяч дэпартаваных у Мінск і Малы Трасцянец удалося застацца ў жывых толькі 75 чалавекам. П. Рэнтрап прыходзіць да высновы, што агульная колькасць людзей, знішчаных у раёне Малога Трасцянца, складае значна менш за 60 тысяч чалавек, з якіх у Благаўшчыне было забіта больш за 30 тысяч яўрэяў [Rentrop 2009: 211]. Пры гэтым аўтар адзначае, што К. Герлах бяздоказна прымае афіцыйную лічбу ў 6 500 ахвяраў, знішчаных у адрыве на ўскрайку вёскі ў чэрвені 1944 г. На перакананне Рэнтрап, лічба гэта павінна быць меншая. Аднак дакладныя даныя атрымаць немагчыма [Gerlach 1999: 227]. Асабліва важнай у працы П. Рэнтрап з’яўляецца класіфікацыя гэтага месца нацысцкіх злачынстваў: Малы Трасцянец займаў прамежкавае становішча паміж месцам масавага знішчэння і лагерам смерці.

У гэтай сувязі важна звярнуцца да навуковых крытэрыяў, на аснове якіх беларускія і нямецкія даследчыкі робяць спробы навуковай класіфікацыі нацысцкіх месцаў тэрору ўвогуле і месцаў масавага знішчэння людзей у раёне вёсак Малы і Вялікі Трасцянец у прыватнасці. Паводле айчыннай навуковай класіфікацыі месцаў прымусовага ўтрымання грамадзянскага насельніцтва на акупаванай тэрыторыі Бела-

русі ў 1941 – 1944 гадах [Справочник 2001], да іх асноўных тыпаў належаць: канцэнтрацыйныя лагеры, лагеры знішчэння, выпраўленча-працоўныя лагеры, гета, турмы, лагеры каля пярэдняга краю нямецкай абароны, працоўныя (рабочыя) лагеры, перасыльныя лагеры, лагеры грамадзянскага насельніцтва, рабочыя калоны (батальёны, роты, каманды) [Справочник 2001: 6 – 7]. Зварот да нямецкай навуковай класіфікацыі вызначае такія месцы прымусовага ўтрымання грамадзян і іх масавага знішчэння, як канцэнтрацыйныя лагеры, выхаваўчыя працоўныя лагеры, рабочыя лагеры, турмы, лагеры для ваеннапалонных, гета, працоўныя лагеры для яўрэяў, лагеры смерці, лагеры для цыганоў. На думку кіраўніка Цэнтра па даследаванні антысемітызму пры Берлінскім тэхнічным універсітэце прафесара Вольфганга Бенца, “у Беларусі лагер Малы Трасцянец, створаны ў пачатку 1942 г. камандзірам паліцыі бяспекі і СД Мінска, прайшоў шлях ад рабочага лагера да цэнтральнага месца знішчэння, у якім да лета 1944 г. было забіта не менш за 60 тысяч чалавек, у тым ліку немцы, чэхі і аўстрыйцы, а таксама савецкія ваеннапалонныя і ўдзельнікі супраціўлення” [Benz 2006: 24].

Вынікае, што Трасцянец падпадае пад крытэрыі айчыннай і нямецкай класіфікацыі ў дачыненні да рабочага лагера як месца прымусовага ўтрымання грамадзянскага насельніцтва. Гэта адзначае, што ў апошнія гады беларускія і нямецкія гісторыкі вялі пошук новых падыходаў у дачыненні да вызначэння навуковага характару месцаў масавага генацыду ў раёне Трасцянца, спрабуючы зрабіць гэта на новай дакументальнай базе, выявіць сапраўдны характар тых гістарычных падзей у кантэксце стварэння Мемарыяльнага комплексу “Трасцянец” – сучаснага помніка агульнаеўрапейскага значэння [Vernichtungsort... 2016].

Такім чынам, аўтар гэтых радкоў прапаноўвае выходзіць з таго гістарычнага факта, што мемарыяльны комплекс “Трасцянец” – гэта месца ўшанавання памяці не толькі яўрэяў з Мінскага гета і краін Цэнтральнай і Заходняй Еўропы, але тысяч беларускіх партызан і падпольшчыкаў, савецкіх ваеннапалонных, грамадзян з розных куткоў Беларусі. На нашу думку, найбольш адэкватнай у дачыненні

Лагер смерці Трасцянец...

да працоўнага лагера і трох месцаў масавага знішчэння грамадзян рознага паходжання з Беларусі і іншых краін Еўропы ў раёне вёсак Вялікі і Малы Трасцянец з'яўляецца абагульненая назва лагера смерці Трасцянец. Гэта актуалізуе ў сучаснай беларускай гістарыяграфіі задачу правядзення ахайчыннымі навукоўцамі спецыяльнага даследавання з мэтай вывучэння гэтай тэмы з улікам дасягненняў найноўшай тэорыі і метадалогіі, асабліва кампаратывнага аналізу ахайчынных і замежных дакументальных крыніц.

Літаратура

Акт мінскай абласной камісіі о массовом истреблении советских граждан на территории гор. Минска и его окрестностей немецко-фашистскими захватчиками в 1941 – 1944 гг. от 13 августа 1944 г., 1965, Преступления немецко-фашистских захватчиков в Белоруссии. 1941 – 1944 гг. , Минск, с. 222 – 227.

Ванькевич А., 1986, Экскурсия в Тростенец, Минск.

Вершицкая Т., 2009, Тростенец, Холокост на территории СССР: Энциклопедия, Москва, с. 987.

Иоффе Э., 2000, Иностранцы евреи в Тростенском лагере смерти, Минск.

Лагерь смерти Тростенец. Документы и материалы, 2003, Минск.

Новікаў С., 2013, Урочышча Благаўшчына – месца масавага знішчэння людзей на тэрыторыі Беларусі, “Беларускі гістарычны часопіс”, № 10, с. 21 – 27.

Раманоўскі В., 1990, Трасцянецкі лагер смерці, Беларусь у Вялікай Ахайчыннай вайне, 1941 – 1945, Мінск.

Романовский В., 1974, Немецко-фашистская оккупационная политика и ее крах в Белоруссии (1941 – 1944 гг.): дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.02, Минск.

Справочник о местах принудительного содержания гражданского населения на оккупированной территории Беларуси 1941 – 1944, 2001, Минск.

Тростенец, 2003, Минск.

Тростенец: трагедия народов Европы, память в Беларуси: документы и материалы, 2016, Минск.

Benz W., 2006, Nationalsozialistische Zwangslager. Ein Überblick // Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager: in 9 B-de. Die Organisation des Terrors. – 2. Aufl., München, Bd. I.

Der Vernichtungsort Trostenez in der europäischen Erinnerung. Materialien zur Internationalen Konferenz vom 21. – 24. März 2013 in Minsk, 2013, Dortmund.

Gerlach Ch., 1999, Kalkulierte Morde. Die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weissrussland 1941 bis 1944, Hamburg.

Kohl P., 1990, “Ich wundre mich, dass ich noch lebe”. Sowjetische Augenzeugen berichten, Guetersloh.

Kohl P., 2003, Das Vernichtungslager Trostenez: Augenzeugenberichte und Dokumente, Dortmund.

Rentrop P., 2009, Maly Trostinez // Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager: in 9 B-de. Die Organisation des Terrors, 2. Aufl., München, Bd. 9, S. 573 – 587.

Rentrop P., 2011, Tatorte der “Endlösung”. Das Ghetto Minsk und die Vernichtungsstätte von Maly Trostinez, Berlin.

Vernichtungsort Malyj Trostenez. Geschichte und Erinnerung. Katalog der deutsch-belarussischen Wanderausstellung, 2016, Dortmund, Minsk.

Віктар Корбут

Віктар Корбут

Варшаўскі ўніверсітэт

e-mail: v.korbut@uw.edu.pl

Мінск. Спадчына сталіцы Беларусі

Рэзюмэ

У 2017 годзе адзначалася 950-годдзе першай згадкі пра Мінск у пісьмовых крыніцах. У 2018 годзе спаўняецца стагоддзе абвяшчэння горада сталіцай Беларусі. У артыкуле змешчаныя звесткі пра некаторыя будынкі, звязаныя з узнікненнем беларускай дзяржаўнасці ў 1918 годзе. Разглядаецца паходжанне назвы Мінска. Значная ўвага надаецца архітэктурнай спадчыне – ад старажытнасці да нашых дзён. Цытуюцца ўрывкі з успамінаў вядомых жыхароў Мінска.

Abstrakt

Minsk. The Heritage of the Belarusian Capital

The year of 2017 marked the 950th anniversary of the first mention of Minsk in written sources. The year of 2018 celebrates the centenary of Minsk as the capital of Belarus. The article gives a few facts on some of the buildings associated with the emergence of the Belarusian statehood in 1918. The etymology of Minsk is analyzed. Much attention is paid to the city's architectural heritage – from ancient times to the present. Some passages from Minsk famous residents' memoirs are quoted.

Толькі тым, маўляў, людзі злыя грэшуць,
Што на Мінск наш вельмі брэшуць.
Няма як Мінск наш! – дзетачкі міленькі!
Прыгожы, відны, кругом весяленькі;
Ні адной мізэрнай не сустрэнеш хаты,
Вот, маўляў снег белы, каменны палаты;
Пасярэдзіне ўсца круглай стружкай
Свіслач-рака – зялёнай устужкай;
Вот не урокам – горад хоць куды!
І цару тут не было б нуды!

Вінцэнт Душын-Марцінкевіч, “Вечарніцы” (1855 г.) [Душын-Марцінкевіч 2007: 415]

З 1991 года Мінск – сталіца незалежнай Рэспублікі Беларусь. Сталічны статус горад набыў сто гадоў таму – пасля абвяшчэння ў ім Беларускай Народнай Рэспублікі ў 1918-м, Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусі ў 1919 і 1920 гадах.

Найстаражытнейшая з вядомых назваў горада – *Менск*. Пазней тапонім трансфармаваўся ў *Менск*. І толькі ў XVI стагоддзі з’яўляецца форма *Minsk* – у крыніцах на лацінскай, а пазней – на польскай мове (*Mińsk*, *Mińsk Litewski* – прыдомак з’явіўся, каб адрозніваць літоўскі (беларускі) населены пункт ад польскага (мазавецкага) *Mińsk Mazowiecki*).

Калі Менск быў далучаны да Расійскай імперыі (1793 год), з польскай мовы ў рускую перайшоў і найпазнейшы варыянт назвы горада – *Минскь*. Вельмі важнае сведчанне пакінуў публіцыст сярэдзіны XIX стагоддзя Павел Шпілеўскі: “Простанароддзе Мінскай губерні да гэтай пары называе Мінск Менскам” [Памяць... 2001: 459].

Назва *Менск* была афіцыйнай у 1919 – 1939 гадах. У “Большой советской энциклопедии” ў 1938 годзе ўдакладнялася: “Минск (по-белорусски Менск)” [Шмидт 1938: 466]. 29 ліпеня 1939 на другой сесіі Вярхоўнага Савета БССР было прынята рашэнне аб змене назвы сталіцы рэспублікі – на *Мінск*.

Упершыню пра Менск (*Менескь*, ва ўскосных склонах – *Меньска*, *ко Меньску*) і яго жыхароў мянян (*меняне*) засведчыў старажытнарускі летапіс “Аповесць мінулых гадоў” пад 1067 годам. Паводле дэндрахраналагічнага аналізу гадавых кольцаў дрэў, узятых з землянога вала, што атачаў Замчышча, град быў закладзены ў 1063 годзе. Як мяркуе археолаг Эдуард Загарульскі, Менеск узнік як горад-крэпасць на

Мінск. Спадчына сталіцы Беларусі

мяжы ўладанняў Полацкай і Кіеўскай зямель [Загорульскі 1982: 293, 302 – 303]. Ёсць меркаванне, што Менск мог узнікнуць і як цэнтр збору даніны з суседняй Літвы [Темушев 2012: 20 – 50].

Пасля 1161 года Менск знікае са старонак пісьмовых крыніц і з’яўляецца зноў толькі ў 1325-м, калі ў Наўгародскім першым летапісе называецца “Василий, меньский князь”, які ў той час у складзе літоўскага пасольства знаходзіўся ў Ноўгарадзе. Пра акалічнасці далучэння Менска да Літвы мы нічога не ведаем. У часы кіравання “рускай стараной” Вялікага Княства Літоўскага Альгердам Менск належаў гэтаму ўладару. У 1387 годзе кароль польскі і найвышэйшы князь літоўскі Ягайла аддаў Менск свайму брату і намесніку Скіргайлу, а з 1413 года горад увайшоў у Віленскае ваяводства [Гісторыя Мінска... 2006: 92].

У 1499 годзе Менск атрымаў ад вялікага князя літоўскага Аляксандра прывілей на самакіраванне паводле магдэбургскага (нямецкага) права. У 1566 годзе Менск стаў цэнтрам ваяводства. У 1581 годзе ў ВКЛ быў утвораны Галоўны літоўскі трыбунал – найвышэйшы апеляцыйны суд дзяржавы, пасяджэнні якога з 1582 года адбываліся ў Вільні, Троках, Наваградку і Менску, а ў 1588 – 1755 гадах штогод у Вільні і праз год па чарзе ў Наваградку і Менску [Гісторыя Мінска... 2006: 98].

З 1793 года Мінск – цэнтр губерні Расійскай імперыі.

Да XVI стагоддзя адміністрацыйным, культурным, гаспадарчым цэнтрам Менска было Замчышча, а таксама, магчыма, Траецкая гара. Роля цэнтра горада затым перайшла да сучаснай плошчы Свабоды. Новы пляц у XVII стагоддзі называўся як *Новым Рынкам*, гэтак і проста *Рынкам*, у XVIII – *Высокім Рынкам*, у XIX – *Высокім Рынкам*, *Высокім пляцам*. Адсюль і сучасная назва гэтага раёна – *Верхні горад*. У цэнтры Высокага Рынка стаяла ратуша. У 1830-я гады ў ёй размяшчалася музычная школа, у якой вучыўся будучы польскі кампазітар Станіслаў Манюшка (побач знаходзіцца будынкі гімназіі, у якой вучыўся С. Манюшка, дома, у якім ён жыў). У 1858 годзе ратуша была знесена (у 2002 – 2004 гадах будынак адноўле-

ны ў тым выглядзе, які меў на пачатку XIX стагоддзя). Не пазней як з 1866 года Высокі Рынак называўся *Соборнай плошчадзю*, з 1917 года – *плошчадзю Свабоды*, а па-беларуску ў 1920 – 1940-я гады – *пляцам Волі* [Корбут, Ласько 2016: 43, 52 – 53].

Былы Высокі Рынак – Плошча Свабоды. Фота Дзмітрыя Ласько

12 студзеня 1591 года кароль польскі і вялікі князь літоўскі Жыгімонт IV Ваза пацвердзіў прывілей Менску на магдэбургскае права і надаў месту “гербъ до печати месьтской на ратушъ фигуру Внебовзятъя Паньны Марыи”. Сучасны герб Мінска быў зацверджаны рашэннем Мінскага гарадскога Савета дэпутатаў 27 сакавіка 2001 года: у блакітным полі барочнага пчыта Узнясенне (Успенне) Багародзіцы [Шаланда 2012: 559].

У горадзе з пачатку XVI стагоддзя захоўваецца абраз Маці Божай Менскай. Гістарычныя крыніцы сведчаць, што вялікая княгіня літоўская Алена ўвосень 1502 года навідала Менск і, магчыма, тады падарыла замкаваму сабору гэтую ікону. З 1945 года яна знаходзіцца ў Свята-Духавым кафедральным саборы [Мікульскі 2014: 59 – 96].

Самыя старажытныя з храмаў Мінска, якія захаваліся да нашых дзён: Свята-Петрапаўлаўскі сабор, цэрквы Святой Роўнаапостальнай Марыі Магдаліны, Святога Дабравернага князя Аляксандра Неўскага, архікафедральны касцёл Імя Найсвяцейшай Панны Марыі, касцёлы Узвышэння Святога Крыжа на Кальварыі, Найсвяцейшай Тройцы на Залатой Горцы, Святых Сымона і Алены, былыя касцёлы Святога Юзафа Абранніка Найсвяцейшай Панны Марыі, Нараджэння

Віктар Корбут

Найсвяцейшай Панны Марыі (цяпер праваслаўны Свята-Духаў кафедральны сабор), руіны былой капліцы Найсвяцейшай Панны Марыі ў Лошпыцы. Захаваліся будынкі колішніх манастыроў і кляштароў: бернардынцаў, бернардынак, базыльян, базыльянак (на Высокім Рынку і на Траецкай гары), былыя сінagogі – кітаеўская, харальная, Зальцмана. Ацалелі былыя палатцы Пшаздзецкіх, Ваньковічаў (на Высокім Рынку і ў былой вёсцы Вялікая Сляпянка), Прушынскіх і Любанскіх у Лошпыцы. Найдаўнейшыя могілкі горада – каталіцкія Кальварыйскія (з XVII стагоддзя), Залатагорскія (з 1793 года), праваслаўныя Вайсковыя (з 1840-х гадоў) [Корбут, Ласько 2016: 59 – 206].

Пра тое, як выглядаў Мінск у XIX стагоддзі ў параўнанні з пачаткам XX-га, пакінула ўспаміны яго жыхарка Зоф’я Кавалеўская: “Mińsk też dzisiejszy i ówczesny, to dwa miasta odmiennego typu i charakteru. Obecny dziś porostem pokryte miasto, już innym nasiąkłe jest duchem. Element polski ginie tu niemal wśród innych narodowości. Rozrosli i z bogaceni żydzi, szwargocząc skazoną mową rosyjską, zalewają miasto, kłaniając się nowym, silniejszym bogom. Dawne stare świątynie znikły z horyzontu. W kościele i klasztorze Dominikańskim mieszczą się koszary, u Bernardynów – archiwa i remizy straży ogniowej, u Benedyktyniek – zakonnice prawosławne i cerkiew w miejscu kościoła. Nazwy ulic zupełnie też uległy zmianie. [...] Ulica Franciszkańska, pryncypalna w owych czasach, biorąc swą nazwę od kościoła, dawno już nieistniejącego, Franciszkanów, w dolnej części miasta, ku Niemizie, – od 1864 r. zowie się ulicą Gubernatorską. Ulica Zborowa, bieżąca od placu Katedralnego ku więzieniu miastowemu, tak zwana od Kalwińskiego Zboru, który tam istniał w XVII stuleciu, – dziś się nazywa Preobrażeńską. Przeciwległa zaś tej, wiodąca od tegoż placu w dół, ku Świsłoczy, dawna ulica Wołoska, – obecnie mianuje się Kreszczeńską” [Kowalewska 1912: 127].

Былая езуіцкая школа, затым Дом губернатара, на сучаснай плошчы Свабоды, 7 звязаны з гісторыяй узнікнення беларускай дзяржаўнасці. 19 лютага 1918 года, напярэдадні заняцця Менска немцамі, горад быў узяты пад кантроль беларускімі і польскімі вайскоўцамі. У былы Дом губернатара пераехаў Выканаўчы камітэт Рады Усебеларускага з’езда. 21 лютага

на балконе будынка быў вывешаны беларускі сцяг. 21 лютага Менск занялі немцы. У той жа дзень Выканкам выдаў Першую Устаўную граматы да народаў Беларусі, у якой абвясціў сябе часовай уладай і заявіў пра стварэнне часовага ўрада – Народнага Сакратарыята Беларусі. 25 лютага немцы раззброілі беларускія атрады і выдалілі Выканкам з будынка, скінулі на зямлю беларускі сцяг. На пачатку студзеня 1919 года ў доме размясціўся Часовы рабоча-сялянскі саветкі ўрад Беларусі. На вуліцы Валадарскага, 9 захаваўся будынак, у якім уначы з 24 на 25 сакавіка 1918 года была абвешчана незалежнасць Беларускай Народнай Рэспублікі [Корбут, Ласько 2016: 134 – 136, 266].

Дом, дзе 19 – 25.02.1918 г. засядаў Выканаўчы камітэт Рады Усебеларускага з’езда (“Варта”, № 1, 1918 г.)

А вось так выглядала панарама Менска на пачатку 1930-х гадоў паводле Аляксея Зарыцкага, якому горад з Траецкай гары паказваў Кузьма Чорны, які тут жыў: “Вунь, – Кузьма ўскідае руку на поўдзень, – там Ляхаўка, а там, на паўночным захадзе, далёка за Чырвоным каспёлам, што мой зямляк пан Вайніловіч збудаваў як помнік сваім памерлым малалеткам – дачцэ і сыну, – Кальварыя, а вунь, – Чорны павярнуўся тварам да паўночнага ўсходу, – Камароўка, а лявей – Старажоўка... [...]”

Палюбаваўшыся ўдасць горадам і ягоным наваколлем, мы пайшлі на Людамант – так называлася тады тая ўскраіна горада, якая пачыналася за татарскімі агародамі, прыблізна там, дзе да вайны была мячэць, а цяпер узвышаецца гасцініца “Юбілейная”. [...]”

І я падумаў, што Мінск фактычна невялікі востраў, забудаваны невысокімі камяніцамі і драўлянымі домікамі, акружаны з усіх бакоў сялянскім

Мінск. Спадчына сталіцы Беларусі

морам” [Шаблінская 2016: 162, 166 – 167].

Від Мінска з Траецкай гары.
Малюнак пачатку XIX ст.

Мінск на працягу сваёй гісторыі не толькі назапашваў помнікі гісторыі і культуры, але і страчваў. У нарысе, апублікаваным 31 снежня 1937 года, Кузьма Чорны пісаў: “Улетку 1936 года былі ўзарваны і звезены два няўкладныя помнікі эпохі царызму: праваслаўны сабор на пляцы Волі, царква каля Заходняга чыгуначнага моста, на тым месцы цэнтральнай магістралі Мінска, адкуль пачынаецца Савецкая вуліца. Стылёвыя асаблівасці гэтых будынкаў рэзалі вока нават тады, калі Мінск не меў яшчэ такіх, як цяпер, сталічных рыс. Ад знішчэння гэтых дзвюх былых цвярдзін імперскага праваслаўя пачалося ажыццяўленне вялікага плана перабудовы горада” [Чорны 1975: 258].

Савецкі перыяд гісторыі Мінска пакінуў багатую спадчыну. Захавалася шмат будынкаў другой паловы 1920-х – 1941 гадоў. 7 лістапада 1933 года адбылося ўрачыстае адкрыццё Дома Урада, пляц перад якім назвалі імем Леніна (з 1991 года плошча Незалежнасці).

Дом Урада Рэспублікі Беларусь.
Фота Дзмітрыя Ласько

Былая Дзяржаўная бібліятэка БССР імя У. І. Леніна – цяпер Савет Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь (у снежні 1943 – чэрвені 1944 года будынак займала Беларуска-цэнтральная рада).

Сярод помнікаў даваеннай архітэктуры Мінска вылучаюцца таксама Дом Чырвонай Арміі, Дом ЦК КП(б)Б, Палац піянераў і акцябратаў, тэатр оперы і балета, геофізічная абсерваторыя, Белкамунбанк, гасцініца “Беларусь”, фабрыка-кухня, штаб ваенна-паветраных сіл Беларускай (Заходняй) асобай ваеннай акругі, Інстытут фізічнай культуры, Універсітэцкі гарадок, політэхнічны інстытут, аўтадарожны тэхнікум. Захавалася шмат будынкаў шкول, дзіцячых садкоў, жылых дамоў, казармаў Рабоча-Сялянскай Чырвонай Арміі, бальнічных будынкаў, прадпрыемстваў [Корбут, Ласько 2017: 72 – 243].

З раніцы 24 чэрвеня 1941 года Мінск стаў аб’ектам масіраваных налётаў нямецкай авіяцыі. Нямецкія рэгулярныя войскі ўвайшлі ў сталіцу Беларусі ў другой палове 28 чэрвеня. Савецкая авіяцыя бамбіла Мінск са студзеня 1942 года. 28 чэрвеня 1944 года пачалася эвакуацыя немцаў з горада. 1 ліпеня, у апошні дзень эвакуацыі, спецыяльныя каманды пачалі ўзрываць будынкі, але не паспелі ажыццявіць задуманае ў поўным аб’ёме. 3 ліпеня 1944 года Чырвоная Армія вызваліла Мінск ад акупантаў. Але яшчэ 23 ліпеня на горад быў зроблены апошні нямецкі налёт – на раён чыгуначнага вузла [Корбут, Ласько 2017: 15].

8 кастрычніка 1944 года адбыўся першы масавы выхад жыхароў Мінска (33 тысячы чалавек) на аднаўленне горада. Першым будынкам, які паставілі пасля вайны, стала Міністэрства дзяржаўнай бяспекі БССР на сучасным праспекце Незалежнасці, закладзіны якога адбыліся 15 мая 1946 года. Праспект Незалежнасці даўжынёй больш за 11 км – асноўная магістраль Мінска. Пачаў фарміравацца ў XIX стагоддзі як *улица Захарьевская*. Да 1951 года называўся вуліцай Савецкай, затым праспектам імя Сталіна, з 1961 года – Ленінскім, з 1990 – Францыска Скарыны, з 2005 – Незалежнасці. На праспекце сярод выдатных твораў архітэктуры канца 1940-х – 1950-х гадоў вылучаюцца паштамт, Беларускае аддзяленне Дзяржаўнага

Віктар Корбут

банка СССР, ГУМ, Рэспубліканскі палац культуры прафсаюзаў, Беларускі дзяржаўны цырк [Корбут, Ласько 2017: 16, 18, 244 – 337].

У 1977 годзе пачалося будаўніцтва Мінскага метрапалітэна. Першая лінія адкрылася ў 1984 годзе. Цяпер метрапалітэн складаецца з 29 станцый агульнай працягласцю 37,2 км на дзвюх лініях. Працягваецца будаўніцтва трэцяй лініі.

З пачатку 1980-х гадоў вядзецца аднаўленне гістарычнага цэнтра Мінска. Адбудаваныя такія знакавыя аб'екты, як ратуша, царква Святога Духа, гасцініца “Еўропа”. Да 2013 года рэканструяваны першапачатковы выгляд будынка Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. У канцы XX стагоддзя аднавілася будаўніцтва храмаў розных канфесій.

У чэрвені 2006 года на праспекце Незалежнасці адкрыўся новы будынак Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. У ліпені 2013 года Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка адкрыў плошчу Дзяржаўнага сцяга.

Адзін з сімвалаў горада – абеліск на гонар Перамогі савецкага народа над фашысцкай Германіяй і на ўшанаванне памяці Савецкай Арміі і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, пастаўлены ў 1954 годзе. У Мінску ўсталяваныя помнікі Кірылу Тураўскаму, Сымону Буднаму і Васілю Цяцінскаму, Міколу Гусоўскаму, Адаму Міцкевічу, Валенцію Ваньковічу, Станіславу Манюшку і Вінцэнтэ Дуніну-Марцінкевічу, Максіму Гарэцкаму, Язэпу Драздовічу, Янку Купалу, Якубу Коласу, Уладзіміру Мулявіну, па два помнікі Еўфрасінні Полацкай, Францыску Скарыну, Максіму Багдановічу. Увекавечаныя месцы згубы людзей ва ўрочышчы Курапаты (1937 – 1941), на тэрыторыі былога канцлагера ля вёскі Малы Трасцянец (1941 – 1944), Менскага гета (1941 – 1943).

На 1 студзеня 2017 года насельніцтва Мінска складала 1974,8 тысяч чалавек.

Літаратура

- Абламыскі В., Чарняўскі І., Барысюк Ю., 2009, Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь, Мінск.
- “Варта”, 1918, N 1.
- Воронкова І., 2014, Мінск: лето 1941, лето 1944, Мінск.
- Гісторыя Мінска. Істория Минска, 2006, Мінск.
- Денисов В., 1985, Площадь Свободы в Минске, Мінск.
- Дзянісаў У., 2015, Касцёлы г. Мінска ў XVI – пачатку XX ст., [у:] У. Завальнюк, А. Сакалоўская, Свята Чырвонага касцёла. Да стагоддзя касцёла Святога Сымона і Святой Алены, Мінск.
- Дунін-Марцінкевіч В., 2007, Збор твораў. У 2 т. Т. 1. Драматычныя творы, вершаваныя апавесці і апавяданні, Мінск.
- Загоруйскі Э., 1982, Возникновение Минска, Мінск.
- Карповіч Т., 2007, Культурнае жыццё Мінска I паловы XIX стагоддзя, Мінск.
- Корбут В., Ласько Д., 2016, Мінск. Спадчына старога горада. 1067 – 1917, Мінск.
- Корбут В., Ласько Д., 2017, Мінск. Спадчына сталіцы Беларусі. 1918 – 2018, Мінск.
- Куркоў І., 2002, Мінск незнаёмы. 1920 – 1940, Мінск.
- Лаўраў Г., 1921 – 1931, Будаўніцтва Унівэрсытэцкага Гарадку, [у:] Дзесяць год Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту, Менск.
- Маракоў А., 2012, Галоўная вуліца Мінска (1880 – 1940), Кн. 1, Мінск.
- Маракоў А., 2013, Галоўная вуліца Мінска (1880 – 1940), Кн. 2, Мінск.
- Марцэлеў С., 1988, Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Мінск, Мінск.
- Мікульскі Ю., 2014, Гісторыя іконы Божай Маці Менскай (да XVIII ст.), [у:] Беларуская даўніна, Вып. 1, Мінск.
- Пазняк З., 1985, Рэха даўняга часу: кніга для вучняў, Мінск.
- Памяць: гісторыка-дакументальная хроніка Мінска. У 4 кн. Кн. 1, 2001; кн. 2, 2002; кн. 3, 2004; кн. 4, 2005, Мінск.
- Сыракомля У., 1992, Мінск. Беглы агляд сучаснага стану Мінска, Мінск.
- Темушев С., 2012, Менское княжество и Литва в XII – начале XIII в.: интерпретация летописных известий, [у:] Груша А., Мінск і мінчане: дзесяць стагоддзяў

Мінск. Спадчына сталіцы Беларусі

гісторыі. Крыніцы па гісторыі горада. Сацыяльныя структуры і паўсядзённасць (да 945-годдзя Мінска): зборнік навуковых артыкулаў, Мінск.

Чорны К., 1975, Збор твораў. У 8 т. Т. 8. Публіцыстыка, крытычныя артыкулы, дзённік, летапіс жыцця і творчасці, алфавітныя даведнікі твораў, паказчык імён, Мінск.

Шаблінская Г., 2016, Кузьма Чорны. Чалавек – гэта цэлы свет: успаміны, эсэ, артыкулы, інтэрв'ю, дакументы, Мінск.

Шаланда А., 2012, Ці адбылося аднаўленне гістарычнай асновы гарадскога герба Менска? [у:] А. Група, Мінск і мінчане: дзесяць стагоддзяў гісторыі. Крыніцы па гісторыі горада. Сацыяльныя структуры і паўсядзённасць (да 945-годдзя Мінска): зборнік навуковых артыкулаў, Мінск.

Шмидт О., 1938, Минск, [у:] Большая Советская Энциклопедия. Т. 39. Мерави – Момоты, Москва.

Шыбека З., Шыбека С., 1994, Мінск: старонкі жыцця дарэвалюцыйнага горада, Мінск.

Яроменка А., 2003, Каталіцкія святыні. Мінска-магілёўская архідыяцэзія, Ч. 1. Будслаўскі, Вілейскі і Мінскі дэканаты, Мінск.

Kowalewska Z., 1912, Obrazki mińskie. 1850 – 1863, Wilno.

Лідзія Сямешка

Лідзія Сямешка

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы

e-mail: lidiya1408@gmail.com

ПРАГРАМА

беларуская мова як замежная ў кантэксце сучаснай культурна-філасофскай інтэрпрэтацыі мовы і кампетэнтнаснай адукацыйнай парадыгмы

Рэзюмэ

У праграме актуалізуюцца асноўныя ідэі і палажэнні кампетэнтнаснага падыходу да навучання беларускай мове іншаземцаў. Разглядаецца канцэптуальная парадыгма нацыянальнага турызму па беларускай мове як замежнай (базавыя дакументы і працэдуры, арганізацыйны і функцыянальны патэнцыял), акрэсліваюцца тэарэтычныя і прыкладныя аспекты навучання беларускай мове як замежнай з улікам сучасных лінгвакультурных метадык і камунікатыўна-кагнітыўных адукацыйных стратэгий.

Abstract

Belarusian as a foreign language in the context of modern culture-philosophical language interpretation and competence educational paradigm

The Program considers theoretical and practical issues of content and methods of teaching Belarusian language as a foreign in accordance with modern linguistic and cognitive education strategies.

Прадмова

Беларуская мова як замежная ў кантэксце сучаснай адукацыйнай парадыгмы – курс, які мае на мэце павышэнне прафесійнай культуры і метадычнага досведу выкладчыкаў беларускай мовы як замежнай за кошт актуалізацыі праблемных метадычных пытанняў катэгарыяльнага і прагматычнага характару, інавацыйных падыходаў да распрацоўкі вучэбна-метадычнай літаратуры, асэнсавання беларускага культурна-аксіялагічнага складніка ў змесце навучання бела-

рускай мове як замежнай у кантэксце сучаснай культуразнаўча- і міжкультурна арыентаванай кампетэнтнаснай адукацыйнай парадыгмы.

Актуальнасць праграмы абумоўлена, з аднаго боку, зменамі ў сферы айчыннай вышэйшай адукацыі ў кірунку інтэграцыі ў міжнародную адукацыйную прастору, далучэннем Беларусі да Балонскага пагаднення, якое прадугледжвае ўкараненне міжнародных адукацыйных стандартаў, агульных падыходаў да распрацоўкі вучэбных праграм, у тым ліку і ў сферы навучання мовам як замежным, а з другога, – неўгрунтаванасцю працэсу навучання беларускай мове іншаземцаў нарматыўнай і вучэбна-метадычнай базай, адпаведнай міжнародным стандартам.

Паколькі сучасная еўрапейская адукацыйная палітыка скіравана на захаванне моўнай і культурнай шматстайнасці, стымуляванне, у тым ліку праз новыя метадыкі і адукацыйныя тэхналогіі, вывучэння розных моў (не толькі моў міжнародных зносінаў, але і т. зв. “малых”, і “нестабільных”), то распрацоўка сучаснай вучэбна-метадычнай базы па беларускай мове як замежнай – адукацыйнага стандарта, вучэбных праграм, сістэмы інавацыйных сродкаў навучання і ацэнкі яго вынікаў, разлічаных на розныя кантынгентны замежных навучэнцаў, паспрыяе аптымізацыі адукацыйнага працэсу і пашырэнню беларускай мовы і культуры ў еўрапейскай акадэмічнай і культурнай прасторы.

У сувязі з адзначаным прапануецца разгляд праблемных пытанняў навучання беларускай мове як замежнай у кантэксце сучаснай

ПРАГРАМА...

міжнароднай *узроўнева-кампетэнтнаснай парадыгмы моўнай адукацыі* з улікам культуразнаўчых метадык і кагнітыўных стратэгіі навучання.

Праграма скіравана на вырашэнне прафесійных задач, што вызначаюць спецыфіку педагагічнай дзейнасці ў сферы навучання беларускай мове замежных грамадзян, і прызначана для выкладчыкаў беларускай мовы як замежнай.

Мэта павышэння кваліфікацыі: фарміраванне і паглыбленне тэарэтычных і практычных ведаў пра сучасны стан і тэндэнцыі развіцця гэтага дыдактыкі, актуалізацыя асноўных ідэй і каштоўнасцяў кампетэнтнаснага падыходу да навучання беларускай мове як замежнай, скіраванага на авалоданне іншафонамі беларускай мовай як сродкам камунікацыі, феноменам культуры і спосабам адлюстравання беларускай этнічнай карціны свету.

Задачы: пашырэнне базавых ведаў пра сістэму выкладання беларускай мовы як замежнай і ўдасканаленне педагагічнага майстэрства выкладчыкаў беларускай мовы як замежнай праз асэнсаванне складнікаў беларускамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі (асноўных кампанентаў зместу навучання), спосабаў і прынцыпаў яе фарміравання, метадаў кантролю і ацэнкі ўзроўню сфармаванасці камунікатыўнай кампетэнцыі з дапамогай тэставых тэхналогій.

Метады і формы навучання – аўдыёвізуальныя: лекцыі, практычныя заняткі, семінары, тэматычныя дыскусіі, круглыя сталы. Рэалізацыя праграмы прадугледжвае выкарыстанне актыўных і інтэрактыўных формаў і метадаў навучання.

Сродкі навучання: дыдактычныя (індывідуальныя заданні, структурна-графічныя схемы, тэксты, праблемныя сітуацыі для аналізу), тэхнічныя (медыя-сродкі).

Асноўныя патрабаванні да вынікаў навучання:

Слухачы павінны ведаць:

- сутнасць узроўневай дыферэнцыяцыі навучання беларускай мове іншафонаў;
- прадметны і эмацыйна-каштоўнасны змест

ключавых складнікаў беларускамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі іншафонаў;

- крытэрыі сфармаванасці камунікатыўнай кампетэнцыі як інтэграванай катэгорыі ў межах адзінага прадметна-тэматычнага зместу на розных этапах навучання;

- склад дакументаў курькулярнай парадыгмы адукацыйнага напрамку “беларуская мова як замежная” як рэгулятараў навучальнага працэсу;

- метады тэставага кантролю ўзроўню сфармаванасці камунікатыўнай кампетэнцыі;

- актыўныя працэсы ў сучаснай беларускай мове ў кантэксце навучання беларускай мове як замежнай;

- змест мадэлі “вучэбная беларуская культурная прастора” на розных узроўнях валодання беларускай мовай;

- спосабы інтэграцыі моўнага, сацыякультурнага і аксіялагічнага кампанентаў зместу навучання з улікам сучаснага стану беларускай мовы і кагнітыўных асаблівасцяў працэсу авалодання беларускай мовай як замежнай;

- прынцыпы метадычнай арганізацыі лінгвакультурнага матэрыялу на розных этапах навучання;

- кагнітыўныя мадэлі лексічнага значэння дзеля інтэрпрэтацыі фрагментаў беларускай канцэптuallyнай карціны свету;

- тэкстацэнтрычныя канцэпцыі навучання беларускай мове як замежнай;

Слухачы павінны ўмець:

- вылучаць ключавыя складнікі беларускамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі на розных этапах навучання;

- структураваць змест вучэбнага матэрыялу на аснове ўліку сувязі мова – мысленне – культура;

- выкарыстоўваць тэставы кантроль узроўню сфармаванасці камунікатыўнай кампетэнцыі на розных этапах навучання;

- інтэрпрэтаваць змест асноўных артэфак-

Лідзія Сямешка

таў і каштоўнасна-сэнсавых катэгорый беларускай нацыянальнай культуры ў навучальным працэсе;

- валодаць метадыкай арганізацыі і дыдактычнай рэпрэзентацыі на розных этапах навучання актуальнага лінгвакультурнага матэрыялу;
- рэалізаваць адукацыйныя мэты праз тэкстацэнтрычныя мадэлі і лінгвакагнітыўныя метадыкі аналізу семантыкі моўных адзінак і тэкстаў беларускай культуры ў працэсе выкладання беларускай мовы як замежнай;
- забеспечваць кагнітыўныя патрэбы іншафонаў;
- выкарыстоўваць сучасныя асобасна арыентаваныя адукацыйныя стратэгіі і метады інтэрактыўнага навучання беларускай мове іншафонаў;
- забеспечваць кагнітыўныя патрэбы іншафонаў і матывацыю вывучэння імі беларускай мовы праз фарміраванне патрэбы лепш і глыбей разумець рэаліі беларускага свету ў кантэксце дыялогу культур і цывілізацый.

Праграма ўключае тры раздзелы, тэматыка і змест якіх адлюстроўваюць актуальныя праблемы беларускамоўнай адукацыі замежных студэнтаў у кантэксце сучаснай культурна-філасофскай інтэрпрэтацыі мовы і вызначальных тэндэнцый ў развіцці метадыкі навучання замежным мовам.

ЗМЕСТ ПРАГРАМЫ

Раздзел I. Нарматыўная і навучальна-метадычная база па беларускай мове як замежнай у кантэксце ўзроўнева-кампетэнтнаснай парадыгмы моўнай адукацыі. Канцэпцыя нацыянальнага курыкулуму па беларускай мове як замежнай.

Тэматычны модуль уключае разгляд сучасных канцэптуальных падыходаў да распрацоўкі нацыянальнага курыкулуму па беларускай мове як замежнай – набору дакументаў і працэдур, якія забяспечваюць арганізацыю адукацыйнага працэсу з мэтай атрымання жа-

даных вынікаў. Курыкулум вызначае асновы, мэты, змест адукацыі, паслядоўнасць іх рэалізацыі адносна працягласці навучання (колькасці часу, адведзенага на навучанне); асаблівасці працэсу навучання з пункту гледжання метадаў і тэхналогій навучання; рэсурсы для выкладання і вывучэння (падручнікі, новыя тэхналогіі ацэнкі вынікаў навучання, профіль выкладчыка і інш.). Актуалізуюцца прынцыпы фарміравання мадэлі зместу і структуры навучання беларускай мове як замежнай у карэляцыі з мэтай і вынікамі навучання, а таксама праблемы распрацоўкі вучэбна-дыдактычных матэрыялаў па метадыцы выкладання беларускай мовы як замежнай, адпаведных сучаснаму ўзроўню развіцця метадычнай навукі. Змест раздзела рэалізуецца ў наступных тэмах.

Тэма 1.1. Уводзіны.

Мэта і задачы праграмы *Беларуская мова як замежная ў кантэксце сучаснай культурна-філасофскай інтэрпрэтацыі мовы і кампетэнтнаснай адукацыйнай парадыгмы*. Асноўны змест раздзелаў. Інавацыйны характар праграмы.

Праблемы глотадыдактыкі ва ўмовах інтэграцыйных працэсаў і сучаснай адукацыйна-моўнай палітыкі. Тэндэнцыі ў сістэме еўрапейскай моўнай адукацыі.

Тэма 1.2. Беларуская мова як замежная ў Беларусі і за мяжой: гісторыя, сучасны стан, перспектывы.

Навучанне беларускай мове як замежнай ва УВА Беларусі і ў замежных адукацыйных установах: традыцыі і сучаснасць. Беларуская дыяспара: праблемы захавання этнічнай і моўна-культурнай самабытнасці і арганізацыі беларускамоўнай адукацыі.

Матывы і стымулы вывучэння беларускай мовы іншаземцамі. Дыяпазон сучаснага кантынгенту навучэнцаў. Асаблівасці выкладання беларускай мовы розным катэгорыям замежных навучэнцаў: як другой мовы (Teaching of Second Language, TOSL); як замежнай мовы TOFL (Teaching of Foreign Language, TOFL);

ПРАГРАМА...

як мовы міжасобаснай камунікацыі LWC (Language of Wide Communication, LWC) – на тэрыторыях кампактнага пражывання беларусаў за межамі Рэспублікі Беларусь. Сацыякультурныя і лінгваметадычныя аспекты выкладання беларускай мовы за мяжой. Дынаміка экстралінгвістычных прыярытэтаў і лінгвадыдактычных устаноў.

Сучасны стан замежнай беларусістыкі. Даследаванні ў галіне беларусістыкі (Н. Баршчэўская, Л. Пісарэк, А. Макмілін, А. Золтан, Г. Бідэр, Р. Піўтарак, М. Нікалаеў, Р. Калета і інш.). Роля Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў (МАБ) у актывізацыі беларусазнаўчых даследаванняў. Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі, Міжнародная летняя школа беларусістыкі (МЛШБ) як спосаб пашырэння ведаў пра Беларусь і беларускую мову, паглыблення навуковых і культурных кантактаў з замежнымі даследчыкамі і аматарамі беларускай мовы, літаратуры, культуры.

Літаратура

Баршчэўская, Н. Сітуацыя беларускай мовы ў Польшчы. Матэрыялы V Міжнароднага кангрэса беларусістаў “Новае слова ў беларусістыцы” (20 – 21 мая 2010 г.). – Мінск, 2012.

Беларусазнаўства: Навучальны дапаможнік / Пад рэд. П. Брыгадзіна. – Мінск, 1997.

Беларусь. Энцыклапедычны даведнік. – Мінск, 1995.

Калета, Р. Беларуская мова як замежная ў Польшчы і ў свеце // Літаратура – Культура (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна): Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Частка 2. – Мінск, 2016. – С. 200 – 204.

Янковяк, М. Беларуская мова ў Латвіі: статус, сферы выкарыстання, перспектывы. Матэрыялы V Міжнароднага кангрэса беларусістаў “Новае слова ў беларусістыцы” (20 – 21 мая 2010 г.). – Мінск, 2012.

Тэма 1.3. Канцэптэуальная парадыгма нацыянальнага курыкулуму па беларускай мове як замежнай (базавыя дакументы: арганізацыйны і функцыянальны патэнцыял) як аснова мадэрнізацыі адукацыйнага працэсу.

Сучасная еўрапейская курыкулярная парадыгма па замежных мовах: структура, тэн-

дэнцы развіцця. Арганізацыйны і функцыянальны патэнцыял курыкулуму як комплексу дакументаў, што рэгламентуюць навучальны працэс, вызначаюць тэрміналагічны апарат, акрэсліваюць ключавыя складнікі камунікатыўнай кампетэнцыі (мета і вынік навучання).

Антрапалагічная парадыгма ў мовазнаўстве: культурна-філасофская інтэрпрэтацыя мовы ў карэляцыі з мадэлямі навучання.

Канцэпт “камунікатыўная кампетэнцыя” ў сучаснай глотадыдактыцы: падыходы да вызначэння зместу і структуры кампанентаў камунікатыўнай кампетэнцыі. Еўрапейская ўзроўневая мадэль іншамовнай камунікатыўнай кампетэнцыі: *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, CEFR (Агульнаеўрапейскія кампетэнцыі валодання замежнымі мовамі: вывучэнне, выкладанне, ацэнка)* (1996).

CEFR як аснова нацыянальных курыкулумаў (стандартаў і сістэм узроўневага сертыфікацыйнага тэставання) па еўрапейскіх мовах як замежных, а таксама па рускай і іншых мовах як замежных на постсавецкай прасторы. Асацыяцыя лінгвістычных тэстэраў Еўропы (The Association of Language Testers of Europe, ALTE).

Склад нацыянальнай курыкулярнай парадыгмы беларускай мовы як замежнай: дзяржаўны адукацыйны стандарт, праграма-навучальныя і вучэбна-дыдактычныя матэрыялы (вучэбныя праграмы, слоўнікі і лексічныя мінімумы, лінгвадыдактычныя тэсты, падручнікі і іншыя сродкі навучання). Стан распрацоўкі і ўкаранення ў навучальны працэс.

Дзяржаўны адукацыйны стандарт па беларускай мове як замежнай як дырэктыўны дакумент і канцэптэуальная мадэль навучання беларускай мове іншаземцаў, суадносная з еўрапейскім стандартам па замежных мовах.

Градуальная сістэма лексічных мінімумаў беларускай мовы для іншафонаў як дыдактычны курыкулярны дакумент, што рэгламентуе лексічны складнік камунікатыўнай кампетэнцыі на пачатковых этапах навучання. Фармат (аб’ём, структура) лексічнага мінімуму беларускай мовы для ўзроўняў А1 і А2, В1 і В2 модулю агульнага валодання мовай.

Лідзія Сямешка

Лінгвадыдактычныя тэсты ў сістэме навучання БМЗ. Стан распрацоўкі дзяржаўнай сістэмы дыягностыкі і сертыфікацыі ўзроўняў валодання БМЗ з дапамогай тэставых тэхналогій.

Курыкулум як аснова для вылучэння БМЗ у якасці суб'екта нарматыўна-прававой сістэмы адукацыі Рэспублікі Беларусь і рэгламентацыі працэсу забеспячэння беларускамоўных адукацыйных паслуг згодна з міжнароднымі нормамаі. Курыкулум як база для стварэння Нацыянальнага цэнтра тэставай дыягностыкі і сертыфікацыі ўзроўняў валодання БМЗ і інтэграцыі ў Асацыяцыю лінгвістычных тэстэраў Еўропы (ALTE).

Літаратура

Азимов, Э.Г., Щукин, А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: ИКАР, 2010. – 448 с.

Георгеску, Д. Курикулярна філосафія дваццаць першаго століття: што старога і новаго? / Д. Георгеску // Постметодика. – 2006. – № 3 (67).

Государственный образовательный стандарт по русскому языку. Элементарный уровень. Базовый уровень. 1, 2, 3, 4 сертификационные уровни. – М. – СПб., 1999 – 2000.

Олекс, О.А. Управление развитием образования: организационно-педагогический аспект / О.А. Олекс. – Минск, 2006. – 332 с.

Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай. Элементарны ўзровень (A1). Агульнае валоданне / Л.І. Сямешка, В.У. Барысенка, Т.Р. Рамза, С.М. Якуба. – Мінск, 2016. – 75 с.

Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай. Базавы ўзровень (A2). Агульнае валоданне / Л.І. Сямешка, В.У. Барысенка, Т.Р. Рамза, С.М. Якуба. – Мінск, 2017. – 111 с.

Common European Framework of Reference for Languages: Learnig, Teaching, Assessment – [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/Framework_EN.pdf. – Дата доступу: 20.08.2016

Тэма 1.4. Узроўнева-кампетэнтнасная канцэпцыя вучэбнага прадмета “Беларуская мова як замежная”.

Асноўныя прынцыпы пабудовы вучэбнага прадмета “Беларуская мова як замежная” ў

кантэксце кампетэнтнаснай парадыгмы і сучасных тэндэнцый навучання замежным мовам.

Мэты вучэбнага прадмета “Беларуская мова як замежная”: адукацыйныя: практычнае авалоданне беларускай мовай як сродкам зносін у адзінстве яе камунікатыўнай, кагнітыўнай, культуранаснай (кумулятыўнай) функцыі; асэнсаванне беларускага вобразу свету ў яго гістарычных і сучасных лінгвакультурных рэаліях); кагнітыўна-развіццёвыя: пераструктураванне фрагментаў індывідуальнай карціны свету іншафонаў за кошт уключэння беларускага вобраза свету; фарміраванне адэкватнай каштоўнаснай ацэнкі беларускамоўнай культурнай інфармацыі (праз суаднясенне з каштоўнаснымі нормамаі роднай культуры) і эмпатыі да беларускай мовы і культуры; спрыянне эфектыўнай адаптацыі ў беларускамоўным сацыякультурным асяроддзі.

Структура зместу навучання БМЗ: сферы і прадметна-тэматычны змест камунікацыі; віды маўленчай дзейнасці і моўны матэрыял; сацыякультурныя (лінгвакультурныя) веды і ўменні; кагнітыўныя (вучэбна-пазнавальныя), кампенсаторныя навыкі і ўменні. Дыферэнцыяцыя і канкрэтызацыя зместу адукацыі на розных узроўнях валодання беларускай мовай з улікам асноўных палажэнняў асобасна-арыентаванага камунікатыўна-кагнітыўнага і лінгвакультурнага падыходаў да навучання.

Кампанентная структура беларускамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі як інтэграванай сістэмы ключавых субкампетэнцый (моўнай, маўленчай, сацыякультурнай (лінгвакультурнай), кагнітыўнай (вучэбна-пазнавальнай), стратэгічнай (кампенсаторнай), дыскурсіўнай).

Сістэма ўзроўняў валодання БМЗ у карэляцыі з агульнаеўрапейскай “шкалай узроўняў” іншамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі. Крытэрыі дыферэнцыяцыі ўзроўняў валодання БМЗ з улікам ключавых складнікаў камунікатыўнай кампетэнцыі ў межах адзінага прадметна-тэматычнага зместу.

Літаратура

Аршинов, В.И. Синергетическая парадигма. Синергетика образования. – М., 2007. – 592 с.

ПРАГРАМА...

Балыхина, Т.М. Основы теории тестов и практика тестирования. – М., 2009.

Сямешка, А.І. Кампаненты зместу навучання беларускай мове як замежнай у кантэксце кампетэнтнаснай адукацыйнай парадыгмы. // Мова – Літаратура – Культура (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна): Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Частка 2. – Мінск, 2016. – С. 201 – 204.

Тэст па беларускай мове як замежнай. Агульнае валоданне. Пачатковы ўзровень. Базавы ўзровень. Сярэдні ўзровень. Прасунуты ўзровень. Высокі ўзровень. Дасканалы ўзровень / В. Барысенка, А. Кныш, У. Куліковіч, А. Літвіноўская, Т. Рамза, А. Семянькевіч. – Мінск, 2014.

Чахоўская, Т.А. Мэты і задачы навучання беларускай мове як замежнай // Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы. – 2014. Вып.13. – С. 62 – 71.

Тэма 1.5. Сучасныя вучэбна-метадычныя дапаможнікі па беларускай мове як замежнай.

Сучасныя тэндэнцыі стварэння вучэбнай літаратуры па замежных мовах. Патрабаванні да падручнікаў і вучэбна-метадычных комплексаў, крытэрыі іх аналізу. Падручнік як мікрамадэль навучальнай сістэмы.

Актуальныя праблемы сістэмнага і функцыянальна-камунікатыўнага апісання беларускай мовы ў вучэбнай літаратуры. Прынцыпы інтэрпрэтацыі моўнага матэрыялу згодна з узроўнева-кампетэнтнасным падыходам да навучання мове як замежнай. Культурна-прагматычныя аспекты прэзентацыі беларускай мовы іншафонам на розных узроўнях камунікатыўнай кампетэнцыі.

Агляд вучэбных дапаможнікаў па БМЗ. Сучасныя падручнікі па беларускай мове як замежнай: структура, змест, спосабы прэзентацыі матэрыялу. Аналіз вучэбна-дыдактычнага матэрыялу падручнікаў з пункту гледжання тэматычнай разнастайнасці, камунікатыўнай каштоўнасці і лінгвакультурнага патэнцыялу. Канцэпцыя вучэбна-метадычнага комплексу па беларускай мове як замежнай; тэхналогія яго распрацоўкі.

Літаратура

Аляксандраў, С., Мышык, Г. Гавары са мной па-беларуску: Гутарковая мова ў штодзённым ужытку / С. Аляк-

сандраў, Г. Мышык. – М., 2008. – 280 с.

Белорусский язык для стран СНГ: Учебник / Н.Ю. Павловская (и др.). – М., 2012. – 452 с. + 1 CD.

Гаворым па-беларуску: Вучэбны дапаможнік па беларускай мове для замежных навучэнцаў / А.І. Сямешка (і інш.). – Мінск, 1999. – 247 с.

Пісарэж, А. Пытанні моўных паводзінаў беларусаў у падручніках беларускай мовы для замежных навучэнцаў / Матэрыялы V Міжнароднага кангрэса беларусістаў “Новае слова ў беларусістыцы” (20 – 23 мая 2010 г.). – Мінск, 2012.

Рамза, Т.Р. Беларуская мова? 3 задавальненнем! Для замежных навучэнцаў. – Мінск, 2010. – 310 с. + 1 CD.

Рамза, Т.Р., Кіёсава С., Усуяма Т. Спрабуйма! Азнамяляльна-пачатковы курс беларускай мовы для японцаў. Частка I. Цукубскі ўніверсітэт, 2016. – 72 с.

Рамза, Т.Р. Пазамоўная інфармацыя ў дапаможніках па беларускай мове для замежнікаў: ці ёсць крытэрыі адбору? // Мова – Літаратура – Культура (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна): Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Частка 2. – Мінск, 2016. – С. 172 – 175.

Сомин, А.А. Беларусский язык. Самоучитель. – М., 2017. – 224 с.

Сомин А.А. Новы падручнік “Белорусский язык. Самоучитель: праблемы і рапэнні // Мова – Літаратура – Культура (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна): Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Частка 2. – Мінск, 2016. – С. 189 – 193.

Станкевіч, А., Каткіч, Ж. Дваццаць сустрэч з Беларуссю. Падручнік па беларускай мове для пачаткоўцаў. Пад рэд. А. Золтана. – Будапешт, 2006.

Чахоўскі, Г.К. Сістэма сродкаў навучання беларускай мове як замежнай // Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы. – Мінск, 2011. – Вып. 10. – С. 97 – 106.

Раздзел II. Беларуская мова і культура ў XXI ст. Аксіялагічная прастора сучаснай беларускай культуры. Сучасны стан і тэндэнцыі развіцця беларускай мовы і беларускага мовазнаўства.

Тэматычны модуль скіраваны на паглыбленне ведаў пра семантычную прастору беларускай культуры, універсальныя і базавыя канцэпты беларускай культуры, вербалізаваныя ў моўных адзінках, і спосабы іх рэпрэзентацыі ў працэсе выкладання беларускай мовы як замежнай. Актуалізуецца інфармацыя пра актыўныя

Лідзія Сямешка

працэсы ў сучаснай беларускай мове і адлюстраванне іх у працэсе навучання беларускай мове як замежнай, пра дынаміку сацыялінгвістычнай сітуацыі ў Беларусі ў XXI ст., асаблівасці беларускамоўнай камунікацыі ў гарадскім маўленчым кантывууме, тыпы гарадской маўленчай беларускай культуры, суадносіны літаратурнай нормы і узусу ў сістэме беларускай мовы і розныя тыпы сучаснага беларускага дыскурсу, пра функцыянальна-стылістычную дыферэнцыяцыю мовы і ролю стылістычнага фактара ў змесце навучання беларускай мове іншафонаў. Змест раздзела адлюстраваны ў наступных тэмах.

Тэма 2.1. Сэнсава-аксіялагічная прастора беларускай культуры.

Канцэпт “культурная прастора”. Даследаванне культурнай прасторы ў розных кантэкстах.

Беларуская культура ў прасторава-часовым вымярэнні. Культура як “асяроддзе – тое, што надае чалавечаму жыццю і дзейнасці форму, сэнс і змест” (Э. Бенвеніст), як прастора агульнай памяці пра падзеі ў гісторыі краіны і вынікі творчай дзейнасці беларусаў. Сутнасць паняццяў “сістэма культурных каштоўнасцяў”, “культурныя нормы”, культурныя “ідэалы”. Іерархія каштоўнасцяў у беларускай культуры. Сэнсы і вобразы беларускай культуры, мадэлі мыслення і паводзін.

Беларуская канцэптуальная карціна свету, спосабы інтэрпрэтацыі яе фрагментаў у навучальных мэтах. Нацыянальныя і міжкультурныя стэрэатыпы. Спосабы і сродкі рэпрэзентацыі ў мове каштоўнасца-сэнсавых катэгорый культуры і менталітэту беларускага народа.

Літаратура

Абдзіраловіч, І. Адвечным шляхам: Дасьледзіны беларускага сьветагляду / І. Канчэўскі; прадам. С. Дубаўца. – Мінск, 1993. – 44 с.

Беларусазнаўства: Навучальны дапаможнік / Пад рэд. П. Брыгадзіна. – Мінск, 1997.

Беларусы: Сучасныя этнакультурныя працэсы / Г.І. Каспяровіч і інш. – Мінск, 2009. – 607 с.

Каган, М.С. Філасофская тэорыя цэнностей / М.С. Каган. – СПб., 1997. – 205 с.

Крук, Я. Сімволіка беларускай народнай культуры / Я. Крук. 2-е выд. – Мінск, 2001. – 350 с.

Лыч, Л.М. Беларуская нацыя і мова: літаратурна-гістарычныя нарысы / Л. Лыч. – Мінск, 1994. – 277 с.

Мікуліч, Т.М. Мова і этнічная свядомасць / Т.М. Мікуліч. – Мінск, 1996. – 159.

Півавар, К.С. Беларуская ментальнасць у моўнай прасторы мастацкага тэксту. – Віцебск, 2016. – 155 с.

Яскевіч, Я.С. Філасофія і навука. Врэмя дыялога, адказнасці і надзеі. Избр. Труды / Я.С. Яскевіч. – Мінск, 2014.

Тэма 2.2. Сацыялінгвістычная сітуацыя ў Беларусі: сучасны стан і тэндэнцыі развіцця.

Дынаміка сацыялінгвістычнай сітуацыі ў Беларусі ў канцы ХХ – пач. ХХІ стст.: экстралінгвістычныя і інтралінгвістычныя фактары ўплыву. Функцыянальна-стылістычная дыферэнцыяцыя беларускай мовы. Стылістычная інфармацыя ў змесце навучання беларускай мове іншафонаў. Сферы выкарыстання і сацыяфункцыянальная дыстрыбуцыя сучаснай беларускай мовы. Беларускамоўная камунікацыя ў гарадскім маўленчым кантывууме: стан і тэндэнцыі развіцця. Тыпы гарадской беларускамоўнай культуры: “элітарны” і субстандартныя ідыёмы “змешанага” руска-беларускага маўлення як моўны “маскульт”. Узус і норма ў сістэме літаратурнай мовы ў кантэксце навучання БМЗ.

Літаратура

Клімаў, І.П. Лінгвістычная апазіцыя двух стандартаў беларускай літаратурнай мовы // Роднае слова. – 2004. – № 7.

Лянкевіч, А.У. Беларуская мова і змешаныя коды ў сацыялінгвістычным і псіхалінгвістычным аспектах: катэгорыя адносін да мовы ў грамадстве: аўтарэф. ... канд. філал. навук: 10.02.01, 10.02.19 / А.У. Лянкевіч / Беларус. дзярж. ун-т. – Мінск, 2014. – 25 с.

Мячкоўская, Н.Б. Мовы і культура Беларусі: нарысы / Н.Б. Мячкоўская. – Мінск, 2008. – 347 с. (Сер. “Моваведы Беларусі”).

Рамза, Т.Р. Беларускае гутарковае маўленне ў славянскім кантэксце. – Мінск, 2014. – 256 с. : іл.

Сямешка, Л.І. Прагматычна-аксіялагічныя аспекты нормы ў беларускай лексікаграфічнай практыцы // Wyrzaz

ПРАГРАМА...

i zdanie w językach słowiańskich (opis, konfrontacja, przekład), IV. – Wrocław, 2000.

Сямешка, А.І. Сацыялінгвістычныя аспекты функцыянавання беларускай літаратурнай мовы ў другой палове XX ст. // Najnowsze dzieje języków słowiańskich: Беларуская мова. – Opole. – Uniwersytet Opolski, 1998 – С. 25 – 55.

Тэма 2.3. Актыўныя працэсы ў сістэме сучаснай беларускай мовы.

Экстралінгвістычныя фактары ўплыву на сучасны стан беларускай мовы. Працэсы дэмакратызацыі мовы і актывізацыя магчымасцяў лексіка-семантычнай і словаўтваральнай сістэм. “Дэрусіфікацыя” слоўніка. Англіцызмы ў сістэме мовы. Канкурэнцыя словаўтваральных тыпаў. Слэнгаванне камп’ютарнага маўлення.

Асноўныя напрамкі развіцця беларускага мовазнаўства. Сучасны стан і тэндэнцыі развіцця беларускай лексікаграфіі. Праблемы распрацоўкі вучэбнай лексікаграфіі па БМЗ.

Літаратура

Лукашанец, А.А. Беларуская нацыянальная мова на сучасным этапе: сістэма, статус, функцыянаванне / А.А. Лукашанец // Весці Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. – 2009. – № 1. – С. 107 – 117.

Садоўскі, П. Інавацыі 90-х гадоў у мове беларускіх незяржаўных выданняў // Беларуская мова: Матэрыялы III Міжнароднага кангрэса беларусістаў “Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый” (21 – 25 мая, 2000). – Беларусіка – Albarutenica. – Кн. 19. – Мінск, 2001. – С. 222 – 234.

Сцяцко, П.У. Культура мовы / П.У. Сцяцко. – Мінск, 2002. – 444 с.

Сямешка, А.І. Праблемы нормаў і кадыфікацыі беларускай літаратурнай мовы // Języki słowiańskie 1945 – 1995 (gramatyka – słownictwo – odmiany): Materiały międzynarod. konf. nauk. – Opole, 20 – 22.09.1995. – С. 20 – 28.

Чайка, Н.У. Тыпалогія эліпіса ў сінтаксічнай сістэме беларускай мовы: манаграфія / Н.У. Чайка. – Мінск, 2012. – 332 с.

Раздзел III. Тэарэтычныя і прыкладныя аспекты навучання БМЗ у кантэксце кампе-

тэнтнаснай культурознаўча-арыентаванай лінгвадыдактычнай парадыгмы.

Паглыбленне лінгвістычных даследаванняў у сферу культурна-моўнай праблематыкі, замацаванне ў навуковай прасторы антрапалагічнай парадыгмы, якая ў цэнтры сэнсавай прасторы ставіць чалавека – карыстальніка мовай, дэтэрмінаванага культурай, абумовілі новыя падыходы да трактоўкі прыроды чалавечай мовы і напоўнілі новым зместам моўную адукацыю. Разуменне феномена мовы як сродку камунікацыі, мыслення, пазнання, дапоўненае дэфініцыяй мовы як спосабу адлюстравання светапогляду этнасу, увасобленага ў нацыянальна-адмысловых формах, дае падставы разглядаць працэс авалодання іншафонамі беларускай мовай як засваенне новых этнакультурных паняццяў, вербалізаваных у мове, спосабаў успрымання і ацэнкі свету беларускай лінгвакультурнай супольнасцю. Задача лінгваметодыкі змадэляваць у вучэбным працэсе структуру зместу розных аспектаў культуры ў адпаведнасці з мэтамі навучання, пазнавальнымі патрэбамі і ўзроўнямі камунікатыўнай кампетэнцыі навучэнцаў.

У тэматычным модулі актуалізуюцца асноўныя лінгвадыдактычныя канцэпцыі іншамоўнай адукацыі і сучасныя тэорыі навучання міжкультурным зносінам з праекцыяй на пытанні распрацоўкі культурознаўчай і міжкультурна-арыентаванай методыкі навучання беларускай мове як замежнай. Змест вучэбнага матэрыялу адлюстраваны ў наступных тэмах.

Тэма 3.1. Лінгвадыдактычныя канцэпцыі іншамоўнай адукацыі ў XX – XXI стст.

Асноўныя метадычныя падыходы: тэарэтычны (сістэмна-структурны, моўны), практычна-інтуіцыйны (маўленчы), кагнітыўна-камунікатыўны (канцэптуальны), сацыякультурны (лінгвакультурны), навучанне міжкультурнай камунікацыі. Змест сучасных адукацыйных мадэляў.

Камунікатыўныя стратэгіі навучання замежным мовам і беларускай мове як замежнай. Прынцыпы камунікатыўнасці: сітуацыйнасць, моўна-мысленчая дзейнасць, функцыянальнасць, індывідуалізацыя, дыялог культур.

Камунікатыўная кампетэнцыя ў міжкультурным вымярэнні. Сацыякультурны (лінгвакультурны) і міжкультурны кампаненты камунікатыўнай кампетэнцыі: механізмы авалодання імі. Прынцыпы адбору лінгвакультурнага матэрыялу. Сінергетыка як прынцып навучання міжкультурнаму дыялогу.

Літаратура

- Аршинов, В.И. Синергетическая парадигма. Синергетика образования. – М., 2007. – 592 с.
- Елизарова, Г.В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению: дис. ... доктора пед. наук. – СПб., 2001. – 371 с.
- Капитонова, Т.И. Методы и технологии обучения русскому языку как иностранному / Т.И. Капитонова, А.В. Московкин, А.Н. Щукин. – М., 2008. – 308 с.
- Сафонова, О.В. Изучение языков межкультурного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж, 1996.
- Пассов, Е.И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. – М., 2000.
- Уладыкоўская, А.М. Беларускія колеры міжкультурнага дыялогу // А.М. Уладыкоўская // Беларускі гістарычны часопіс. – 2016. – № 2. – С. 31 – 36.
- Уладыкоўская, А.М. Культурная кампетэнцыя: сучасныя падыходы / А.М. Уладыкоўская // Веснік Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя Е. Педагагічныя навукі. – 2016. – № 15. – С. 65 – 69.
- Якуба, С.М. Рэалізацыя кампетэнтнаснага падыходу пры навучанні беларускай мове студэнтаў з краін Усходу // Мова – Літаратура – Культура (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна): Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі. – Частка 2. – Мінск, 2016. – С. 204 – 208.

Тэма 3.2. Беларуская карціна свету (сістэма ведаў пра культуру, увасобленую ў мове) як аб'ект навучання беларускай мове іншафонаў.

Праблемы міждысцыплінарнага сінтэзу навучання іншафонаў беларускай мове і культуры з улікам камунікатыўна-кагнітыўнай, сацыякультурнай і міжкультурнай скіраванасці сучасных падыходаў да моўнай адукацыі.

Прынцыпы праблемна-сітуацыйнай і тэматычнай арганізацыі экстралінгвістычнага кантэксту ў навучальных мэтах. Прынцыпы

адбору лінгвакультурнага матэрыялу. Лінгвакагнітыўны падыход да асэнсавання семантыкі моўных адзінак і тэксту. Кагнітыўная мадэль лексічнага значэння як спосаб інтэрпрэтацыі фрагментаў беларускай канцэптуальнай карціны свету. Змест мадэлі вучэбнай беларускай культурнай прасторы на розных узроўнях валодання беларускай мовай.

Літаратура

- Беларусы: Сучасныя этнакультурныя працэсы / Г.І. Каспяровіч (і інш.) – Мінск, 2009. – 607 с.
- Беларусы: Лінгвокультуралогічны комплекс: пособие для иностранных студентов / сост.: А.Н. Чумак (и др.). – Минск, 2008. – 112 с.
- Вежбицкая, А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая. – М., 2001. – 287 с.
- Гачев, Г. Национальные образы мира / Г. Гачев. – М., 1988. – 447 с.
- Дзядова, А.С. Чалавек у люстэрку беларускай фразеалогіі і парэміялогіі: манаграфія / А.С. Дзядова. – Віцебск, 2013. – 161 с.
- Конан, У. Архетыпы беларускага менталітэту: спроба рэканструкцыі паводле нацыянальнай міфалогіі і казачнага эпасу / У. Конан // Беларусіка. – Мінск, 1993. – Кн. 2. – С. 24.
- Ляшчынская, В.А. Фразеалагічная эмацыянальная канцэптасфера беларусаў: манаграфія / В.А. Ляшчынская. – Мінск, 2012. – 246 с.
- Маслова, В.А. Когнитивная лингвистика: учебн. пособие / В.А. Маслова. – Минск, 2004. – 256 с.
- Садоўская, А. Паняцце моўнай карціны свету ў сучаснай лінгвістыцы і яе роля ў плане вывучэння нацыянальна-культурнай спецыфікі моўных адзінак // Працы кафедры сучаснай беларускай мовы / пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск, 2007. – Вып. 6. – С. 171 – 179.

Тэма 3.3. Тэкстацэнтрыйная канцэпцыя навучання беларускай мове як замежнай.

Сістэма тэкставага матэрыялу як інфармацыйна-культурнаўчачая аснова навучання беларускай мове іншафонаў на розных узроўнях модулю агульнага валодання беларускай мовай як замежнай. Тыпы тэкстаў паводле крытэрыяў іх вылучэння і прагнастычных магчымасцяў.

ПРАГРАМА...

Прынцыпы адбору вучэбных тэкстаў: актуальнасць, тэматычнасць, камунікатыўнасць, інфармацыйная і культурна-адукацыйная каштоўнасць, праблемнасць, доказынасць, сэнсавая завершанасць, паслядоўнасць, даступнасць, пераемнасць, нарастанне цяжкасці. Прынцыпы выкарыстання камунікатыўнага і культурна-адукацыйнага патэнцыялу тэкстаў з улікам узроўневага падыходу да навучання беларускай мове як замежнай. Тэксты ў сістэме профільнага навучання беларускай мове іншафонаў. Сувязь тэматыкі тэкстаў з вузлавымі пытаннямі спецыяльнасці, рэпрэзентацыя паняццёвага поля спецыяльнасці. Крытэрыі адбору: аўтэнтычнасць крыніц; прафесійная скіраванасць інфармацыі, адлюстраванне сфер дзейнасці, навуковая каштоўнасць, прафесійная значнасць зместу.

Літаратура

Болотнова, Н.С. Филологический анализ текста: учебн. пос. / Н.С. Болотнова. – 4-е изд. – М., 2009. – 520 с.

Вінакурава (Півавар), К. Нацыянальная культура ў мове мастацкага тэксту (на прыкладзе паэзіі Р. Барадуліна) / К. Вінакурава // II Міжнар. навук. канф. “Нацыянальная мова і нацыянальная культура: аспекты ўзаемадзеяння”: зб. навук. арт. – Мінск, 2011. – С. 52 – 55.

Лихачев, Д.С. Внутренний мир художественного произведения / Д.С. Лихачев // Вопросы литературы. – 1968. – № 8. – С. 74 – 87.

Лотман, Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста / Ю.М. Лотман // Русская словесность. Антология. – М., 1997.

Маслова, В.А. Поэтический текст как феномен культуры / В.А. Маслова // Вестн. Полоцк. гос. ун-та. Сер. А. Гуманитарные науки. – 2004. – № 10. – С. 12 – 16.

Слышкін, Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г.Г. Слышкін. – М., 2000. – 125 с.

Якуба, С.М. Паэтычная спадчына Якуба Коласа ў сістэме моўнай адукацыі замежных студэнтаў // Каласавіны. Зямля – аснова ўсёй Айчыне: матэрыялы XXVIII навук. канф., прысвечанай 90-годдзю з дня выхаду паэмы Якуба Коласа “Новая зямля”, 2 – 3 лістапада 2013 г. – Мінск, 2014. – С. 338 – 343.

Якуба, С.М. Творы Якуба Коласа ў сістэме навучання беларускай мове як замежнай // Каласавіны. Якуб Колас. Чалавек. Эпоха. Час: матэрыялы XXVII навук. канф., прысвечанай 130-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа, 2 – 3 лістапада 2012 г. – Мінск, 2013. – С. 222 – 229.

Тэма 3.4. Навучанне БМЗ у кантэксце сучаснай асобасна-арыентаванай адукацыйнай парадыгмы.

Сучасныя педагогічныя тэхналогіі як спосаб рэалізацыі асобасна арыентаванай стратэгіі навучання іншамове. Навучэнец як суб’ект адукацыйнага працэсу. Тэхналогіі навучання ў супрацоўніцтве, цэнтраванае, дыстанцыйнае навучанне, тэхналогіі “моўнага партфеля”, метады праектаў (праектныя тэхналогіі).

Мадэлі навучання: пасіўная, актыўная, інтэрактыўная. Інтэрактыўныя формы арганізацыі пазнавальнай дзейнасці з канкрэтна спрагназаванымі мэтамі. Метады інтэрактыўнага навучання: імітацыйныя, дыскусійныя, ролевыя, гульнявыя, камбінаваныя як спосаб актывізацыі кагнітыўных працэсаў (мыслення, памяці), рэзервовых магчымасцяў навучэнца і павышэння матывацыі да навучання.

Структура вучэбнага ўзаемадзеяння ў інтэрактыўным навучанні. Формы вучэбнага ўзаемадзеяння (групавая, парная).

Патрабаванні да прафесійна-педагогічнай культуры і асобасных якасцяў выкладчыка беларускай мовы як замежнай.

Літаратура

Амонашвілі, Ш.А. Основания педагогики сотрудничества // Новое педагогическое мышление. – М., 1989. – С. 145 – 176.

Бехтерева, Н.П. Магия мозга и лабиринты жизни. – М. – СПб., 2007. – 383 с.

Зимняя, М.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – М., 2004. – 384 с.

Кочетурова, Н. Метод проектов в обучении языку: теория и практика / Информационные технологии в обучении языку [Электронный ресурс]. – 2003–2013. – <http://itlt.edu.nstu.ru>. – Дата доступа: 20.08.2016.

Матвеева, Е.Е. Нейродидактика – новое слово в организации учебного процесса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elibr.bsu.by/handle/123456789/25899>. – Дата доступа: 20.08.2016.

Мильруд, Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения ИЯ // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 4.

Плигин, А. Концепция и личностно-ориентированная технология обучения иностранным языкам / А. Плигин.

Лідзія Сямешка

гин // MultiKulti.Ru – язык как инструмент познания мира [Электронный ресурс] – 2004 – 2013. – Режим доступа: http://www.multikulti.ru/Strategy/info/Strategy_info_243.html. – Дата доступа: 10.08.2016.

Полат, Е.С. Новые педагогические технологии на уроках иностранного языка. Обучение в сотрудничестве / Е.С. Полат // Школьное образование. – 2009. – № 3. – С. 33 – 45.

Старавойтава Н.П. Інтэрактыўныя падыходы ў выкладанні беларускай мовы як замежнай: моўная гульня // Мова – Літаратура – Культура (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна): Матэрыялы VIII Між-

народнай навуковай канферэнцыі. Частка 2. – Мінск, 2016. – С. 193 – 198.

Сысой, Н.М. Прафесійная кампетэнцыя выкладчыка беларускай мовы як замежнай // Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. – Мінск, 2008. – Вып. 7. – С. 107 – 110.

Заклучэнне. Падвядзенне вынікаў навучання.

Азярод

Уладзімір Куліковіч

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

e-mail: nino-1924@mail.ru

Азярод

Рэзюмэ

У жанры навукова-папулярнага артыкула распавядаецца пра паходжанне, значэнне, ужыванне ў сучаснай беларускай мове назоўніка “азярод”. Пасля тэксту прапануецца тэст, з дапамогай якога можна праверыць, наколькі навучэнцы засвоілі змест напісанага. Кожнае заданне тэста ацэньваецца адным балам. Матэрыял можна выкарыстоўваць на занятках наступным чынам. Спачатку выкладчык чытае тэкст перад аўдыторыяй, затым раздае ліст з заданнямі, дзе вучні цягам 5–10 хвілін (у залежнасці ад падрыхтоўкі) пішуць адказы.

Abstract

Azyarod

In this educational article is considered etymology, meaning, using of a noun “azyarod” in modern Belarussian language. There is the test placed after article. Test using to control how students learn new information from article. Each task is worth one point. Research could be used in following way. First of all professor reads text for students, than gives tasks for them and students give their answers.

Яшчэ ў другой палове XX ст. амаль на кожным вясковым падворку беларусаў можна было пабачыць безліч свойскіх жывёл: каня, кароўку-карміцельку, коз, авечак, кабанчыкаў. Былі яны і ў жыхароў нашых вёсчак – Дакурнішкі, Навікі, Мікуцяны, што ў Ашмянскім раёне Гродзенскай вобласці. Каб забяспечыць усёй гэтай жывёнасці ўтульную зімоўку, кожнае лета мы, падлеткі, пчыравалі ўздоўж чыпункі, на балодзістых участках, ля сажалак, каб назапасіць траву, якую трэба было добра высушыць.

І вось тут на дапамогу прыходзіў *азярод* (лакальныя найменні ў іншых рэгіёнах – *астраўкі, друкі, пераплот*). Гэта была немудрагелістая

драўляная канструкцыя (высокая загародка) у выглядзе двух-чатырох вертыкальных слупоў з адтулінамі для жэрдак. Прызначалася яна найперш для дасушвання атавы, канюшыны, збажыны, бульбоўніку, бацвіння. Дастаткова было развесіць на азярэдзінах (жэрдаках у азяродзе) скопаную зеляніну, дачакацца колькі дзён, пакуль яна выпетрае (высахне на сонцы і ветры), а затым скласці ў хляўчук або пуньку, каля якіх, як правіла, і майстравалі азярод.

“Это собственно белорусская выдумка для проветривания убранного с поля хлеба в снопах, – пісаў у сваёй рукапіснай лексікаграфічнай працы першай паловы XIX ст. пад назвай *Словарь белорусского наречия* вядомы беларускі этнограф-мовавед Павел Шпілсёўскі. – Се нігде не видно, даже по соседству – в Украине и прочих южных губерниях. Без складки в озерод белорусцы не станут класть снопов в овин. Потому что у них хлеб хорошо умолачивается и бывает бел”.

Як выглядалі такія збудаванні ў пачатку XX ст., можна пабачыць на карціне *Пуця і азярод* Фердынанда Рупчыца – нашага земляка, ганаровага прафесара Універсітэта Стэфана Баторыя. У вышыню яны маглі дасягаць да 10 метраў. Таму на іх можна было залазіць і аглядаць абшары: “Выходжу з хаты рана, / Каб стаць на азярод / І першаму з туману / Пабачыць сонца ўсход”, – пісаў Уладзімір Жылка.

Аднак і ў Беларусі такія прыстасаванні былі не ўсюды ў пашане. Значна радзей імі карысталіся на Магілёўшчыне, на поўначы Гомельшчыны, Брэстчыны і нават у асобных месцах Гродзеншчыны. Тут травы і збажыну сушылі проста ў полі або ў асечках ці ёўнях.

Па паходжанні слоўка *азярод* з’яўляецца агульнаўсходнеславянскім. Ведаюць яго ў

Уладзімір Куліковіч

Расіі (*озород, зород*), Украіне (*озород*). Прышло яно спачатку да нас прыкладна ў XIII ст. з балтыйскіх моў, дзе найбліжэйшымі паралелямі выступаюць літоўскае *žardas*, латвійскае *žards*. Аднак не выключана і значна ранейшае ўтварэнне на ўласнабеларускай аснове ад слова азярына (невялікае возера), бо найчасцей нашым продкам даводзілася дасушваць траву, скопаную каля вады (возера) або на балоце, дзе яна заўсёды была сакавітай, доўга трымала вільгаць і не сохла.

Сёння прыстасаванне, названае продкамі *азяродам*, выкарыстоўваецца рэдка: няма патрэбы гаспадару пры наяўнасці разнастайнай тэхнікі будаваць такое прыстасаванне. “Гісторыя, як азярод, / Дзе ветрацца снапы стагоддзяў”, – трапіна заўважыў у адным са сваіх вершаў Рыгод Барадулін. Пачуць жа слоўка можна ў складзе прыказкі *Ні ў пень ні ў калоду, ні ў плот ні ў азярод*, якая гаворыцца ў дачыненні да чалавека нягеглага, ні на што не здольнага; пабачыць у назве народнай гульні. *Азяродам* назваў кнігу апаবাদанняў і эсэ Сяргей Рублеўскі. У Мядзельскім раёне Мінскай вобласці маецца вёска з назвай *Азяроды*, каля якой цячэ невялічкая рачулка *Азяродка*.

Правер сябе

№ 1. Што такое *азярод*?

- 1) Прыстасаванне для ручнога прадзення кудзелі, якое прыводзіцца ў рух панажом.
- 2) Памяшканне, якое знаходзіцца пад самым дахам, паміж столлю і дахам.
- 3) Невялікае возера.
- 4) Канструкцыя ў выглядзе вертыкальных слупоў з адтулінамі для жэрдак.
- 5) Збудаванне ў выглядзе раду прыступак для пад’ёму і спуску.

№ 2. Як называюць жэрдку ў азяродзе?

- 1) азяродка
- 2) азярэзіна
- 3) пераплот

4) друкі

5) азяродачка

№ 3. Хто аўтар карціны «Пуня і азярод»?

- 1) Павел Шпілеўскі
- 2) Язэп Драздовіч
- 3) Стэфан Баторый
- 4) Рыгор Барадулін
- 5) Фердынанд Рушчыц

№ 4. Слоўка *азярод* з’яўляецца...

- 1) індаеўрапейскім
- 2) праславянскім
- 3) агульнаўсходнеславянскім
- 4) старабеларускім
- 5) стараўкраінскім

№ 5. На азяродзе дасушвалі *бацвінне*. Якія два значэнні мае гэтае слова?

- 1) Лісце і сцёблы буракоў.
- 2) Трава, якая вырасла ў той жа год на пакошы.
- 3) Скопаная сенажаць.
- 4) Страва, звараная са сцёблаў і лісця буракоў.
- 5) Агульная назва хлебных злакаў: жыта, пшаніцы, аўса, ячменю.

№ 6. Узнавіце прыказку.

Ні ў пень ні ў _____, ні ў _____ ні ў азярод.

№ 7. У асобных рэгіёнах травы і збажыну сушылі ў *асецях* ці *ёўнях*. Гэта дзе?

- 1) Невялікі будынак, дзе зімой захоўвалі бульбу, агародніну.
- 2) Спецыяльная прыбудоўка да гумна (тока).
- 3) Традыцыйны сялянскі будынак для захавання маёмасці.

Азярод

4) Памяшканне, прастора паміж столлю і дахам на хаце.

5) Спецыяльнае, паглыбленае ў зямлю памяшканне, дзе зімой захоўваюць прадукты.

№ 8. Адкуль родам аўтар тэксту?

- 1) Брэстчына
- 2) Гомельшчына
- 3) Гродзеншчына
- 4) Магілёўшчына
- 5) Міншчына

№ 9. Каму належаць радкі: «Выходжу з хаты рана, / Каб стаць на азярод / І першаму з тугану / Пабачыць сонца ўсход»?

- 1) Паўлу Шпілеўскаму
- 2) Уладзіміру Дубоўку
- 3) Сяргею Рублеўскаму
- 4) Рыгору Барадуліну

5) Уладзіміру Жылку

№ 10. Колькі метраў у вышыню маглі дасягаць *азяроды*?

- 1) ад аднаго да 10 метраў
- 2) ад 10 да 15 метраў
- 3) будаваліся пад зямлёй
- 4) ад 15 да 20 метраў
- 5) ад 20 да 25 метраў

Даведкі

№ 1. – 4 (1 – калаўрот, 2 – паддашак, 3 – азярына, 5 – лесвіца). № 2. – 2. № 3. – 5. № 4. – 3. № 5. – 1, 4 (2 – атава, 3 – пакоша, 5 – збажына). № 6. – Ні ў пень ні ў калоду, ні ў плот ні ў азярод. № 7. – 2 (1 – варыўня, 3 – клець, свіран; 4 – гарышча, 5 – склеп, пограб). № 8. – 3. № 9. – 5. № 10. – 1.

РЭЦЭНЗІІ

Recenzje

Reviews

Л. І. Сямешка, В. У. Барысенка, Л. С. Кныш,
Т. Р. Рамза, С. М. Якуба,
*Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай.
Базавы ўзровень (А 2).
Агульнае валоданне, РІВШ, Мінск 2017, 112 с.*

Лексічны мінімум базавага ўзроўню (А2) агульнага валодання беларускай мовай як замежнай (складальнікі: Сямешка Л.І., Барысенка В.У., Кныш Л.С., Рамза Т.Р., Якуба С.М.) – метадычна абгрунтаваны даведнік, прызначаны для іншаземцаў, якія вывучаюць мову як у Беларусі, так і за яе межамі і валодаюць беларускай мовай у аб’ёме Элементарнага ўзроўню і/ці Базавага ўзроўню. Паколькі фарміраванне зместу вучэбнага даведніка вызначана метадычнымі патрабаваннямі і арыентавана на засваенне мовы на пэўным этапе, у ім улічаны дыдактычныя прыцыпы паступовага і паслядоўнага ўскладнення вучэбнага матэрыялу.

Актуальнасць распрацоўкі вучэбнага твора не выклікае сумнення і прадыктавана пільнай патрэбай у забеспячэнні раздзела лінгвадыдактыкі “Беларуская мова як замежная” неабходнай дакументальна-нарматыўнай базай і вучэбна-метадычнай літаратурай. Выданне з’яўляецца складнікам комплексу вучэбных матэрыялаў з нарастальнай ступенню складанасці вывучэння моўных адзінак. Прынцыпы фарміравання *Лексічнага мінімуму* стасуюцца з асноўнымі падыходамі да распрацоўкі сістэмы сертыфікацыйных узроўняў валодання мовай як замежнай, што суадносяцца з агульнаеўрапейскімі стандартамі (сістэма ALTE).

Арыентацыя на рэалізацыю вучэбных мэтай даведніка абумовіла яго макраструктуру. Ён складаецца з трох асноўных частак: *Лексічны мінімум (алфавітны слоўнік)*, *Тэматычная класіфікацыя лексікі*, *Дадатак*, перад якімі пра-

пануюцца раздзелы *Прадмова* і *Умоўныя скарачэнні*.

У Прадмове раскрываюцца агульныя прынцыпы пабудовы даведніка і прапануюцца канкрэтныя ўказанні па яго выкарыстанні.

Частка *Лексічны мінімум* сфарміравана згодна з алфавітным прынцыпам, што забяспечвае практычную зручнасць карыстання слоўнікам. У даведніку пададзена сукупнасць слоў, дастатковая для разумення вучэбных тэкстаў на пэўным узроўні і пры далейшым вывучэнні мовы зможна паслужыць базай для папшырэння слоўнікавага запасу.

Корпус беларускіх слоў і іх сэнсавых адпаведнікаў на рускай, англійскай, нямецкай, польскай і кітайскай мовах арыентаваны на вырашэнне канкрэтнай задачы – дасягненне адрасатам базавага ўзроўню валодання беларускай мовай. Адбор слоў для слоўніка, філіяцыя моўных адзінак у рэстравай частцы абумоўлены перадусім функцыянальнай роллю лексем у беларускай мове. У Прадмове да выдання аўтары пералічваюць асноўныя крытэры адбору слоў для слоўніка: “смантычная каштоўнасць, частотнасць ужывання, стылістычная нейтральнасць, спалучальнасць (здольнасць утвараць словазлучэнні), словаўтваральная каштоўнасць (здольнасць слова да словаўтварэння)”.

Перакладная частка лексічнага мінімуму ўкладзена з мэтай вызначэння эквівалентных адносінаў паміж адзінкамі розных моў. Пры

РЭЦЭНЗІІ

гэтым перакладны лексікаграфічны твор сфарміраваны згодна з прынцыпам аптымальнага вырашэння сэнсавай інтэрпрэтацыі і адлюстроўвае толькі пэўныя элементы зместу слоў роднай мовы іншаземца, якія дапамагаюць адрасату зразумець сэнс той або іншай беларускай лексемы. Увогуле арганізацыя базавага даведніка ў выглядзе перакладнога шматмоўнага слоўніка арыентавана на спрашчэнне засваення моўных адзінак беларускай мовы.

У частцы *Тэматычная класіфікацыя лексікі* пададзеныя неабходны запас лексікі, абавязковы да засваення. Арганізацыя вучэбнага матэрыялу ў сканцэнтраваныя тэматычныя групы, якія сістэмна паказваюць адзінкі вывучэння, даюць магчымасць навучэнцу атрымаць комплекснае лінгвістычнае веданне пра лексіку мовы вывучэння і папярэдзіць лексічныя цяжкасці пры засваенні мовы на пэўным этапе. Ідэаграфічны спосаб арганізацыі лексічнага матэрыялу спрыяе засваенню пэўнага семантычнага поля, дазваляе іншаземцу пабудаваць сістэму лагічных сувязяў, актывізаваць асацыятыўнае мысленне, што значна павышае метадычны эфект.

Гнездавы прынцып падачы лексічнага матэрыялу дазваляе замежнаму навучэнцу засвойваць і распазнаваць дастаткова шырокае кола словаўтваральных мадэляў, спрыяе фарміраванню патэнцыйнага слоўніка навучэнца.

У *Дадатку* змешчаны раздзелы: *Найбольш ужывальныя беларускія імёны, Сінонімы, Антонімы, Лінгвістычныя тэрміны*. Арганізацыя лексічнага матэрыялу ў сінанімічныя і антанімічныя пары спрыяе лепшаму разуменню іншаземцамі семантыкі слоў, усведамленню парадыгматычных сувязяў. Корпус лінгвістычных тэрмінаў сфарміраваны з мэтай засваення граматыкі беларускай мовы на базавым узроўні.

Лексікаграфічная параметрызацыя лексічнага матэрыялу ўведзена згодна з прынцыпам мінімізацыі, што абумоўлена вучэбным характарам даведачнага выдання.

Матэрыялы *Лексічнага мінімуму*, бяспрэчна, могуць быць выкарыстаны выкладчыкамі пры падрыхтоўцы да практычных заняткаў па беларускай мове, пры распрацоўцы падручнікаў, вучэбных комплексаў і даведнікаў, пры арганізацыі кантролю, ацэнцы ведаў, праверцы моўных і маўленчых навыкаў і ўменняў з выкарыстаннем розных формаў, у прыватнасці тэставання.

Кацярына Любецкая

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

e-mail: Katerina_lingvo@mail.ru

РЭЦЭНЗІІ

Л. І. Сямешка, В. У. Барысенка, Л. С. Кныш, С. М. Якуба,
*Тэсты па беларускай мове як замежнай. Элементарны ўзровень (А 1).
 Агульнае валоданне. Базавы ўзровень (А 2). Агульнае валоданне, РІВШ,
 Мінск 2017, 112 с.*

Л. І. Сямешка, В. У. Барысенка, Л. С. Кныш,
 Т. Р. Рамза, С. М. Якуба,
*Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай. Базавы ўзровень (А 2).
 Агульнае валоданне, РІВШ, Мінск 2017, 112 с.*

У 2017 г. выйшлі дзве публікацыі, мэтай якіх з'яўляецца праверка камунікатыўных кампетэнцый замежных навучэнцаў на элементарным і базавым узроўнях валодання беларускай мовай.

Змешчаныя ў першай публікацыі тэсты падаюцца ў двух варыянтах для кожнага ўзроўню. Вылучаныя ўзроўні адрозніваюцца адзін ад аднаго аб'ёмам лексіка-граматычнага і камунікатыўнага матэрыялу (для кожнага ўзроўню пададзены колькасныя параметры).

Паводле аўтараў, элементарны ўзровень скіраваны на выяўленне здольнасці і ўмення навучэнца забяспечваць асноўныя камунікатыўныя патрэбы ў абмежаванай колькасці сітуацый побытавага ці вучэбнага характару, а базавы – на выяўленне здольнасці і ўмення забяспечваць асноўныя камунікатыўныя патрэбы, звязаныя з абменам інфармацыяй на побытавыя ці вучэбныя тэмы.

Кожны варыянт тэста складаецца з 5 субтэстаў: 1. *Лексіка. Граматыка*; 2. *Чытанне*; 3. *Пісьмо*; 4. *Аўдыяванне*; 5. *Гаварэнне*. Пры паасобных субтэстах акрэслена мэта, тып задання і час выканання. У канцы, для кожнага ўзроўню і варыянта, пададзены кантрольныя матрыцы, з дапамогай якіх можна ахарактарызаваць узровень валодання беларускай мовай.

Тэсты, з пункту гледжання метадыкі і тэматыкі, аформлены згодна з прынцыпамі міжнародных сертыфікатаў на адпаведным узроўні (А1, А2), аднак назіраюцца пэўныя недахопы: с. 7, п. 6 – слова *столь* з зусім іншага

тэматычнага круга як *сталіца* і *сталічны*; с. 9, п. 29 *....парасон у сумцы* – які гэта мае сэнс?; с. 11, п. 53 *дэсерт не дысерт*; с. 31 на *самалёце* не *самалёце*.

Другая публікацыя *Лексічны мінімум...* з'яўляецца комплексным даведнікам, прызначаным для навучэнцаў з акрэсленымі ўжо моўнымі кампетэнцыямі (узровень А1), якія працягваюць вывучэнне беларускай мовы на базавым узроўні. Складаецца з трох частак: 1. *Лексічны мінімум (алфавітны слоўнік)*; 2. *Тэматычная класіфікацыя лексікі*; 3. *Дадаткі*.

Першая частка змяшчае мінімальны базавы корпус беларускіх слоў у алфавітным парадку і іх сэнсавых эквівалентаў на рускай, англійскай, нямецкай, польскай і кітайскай мовах. Пры адборы лексікі складальнікі мінімуму бралі пад увагу перадусім тэмы, сферы камунікацыі і практычную мэтазгоднасць. Такім чынам, у рэестравую частку ўвайшла лексіка, якая адлюстроўвае, па-першае, асноўныя жыццёвыя паняцці, значыць: улічваюцца назвы прадметаў побыту, прадуктаў харчавання, членаў сям'і, прафесій, абазначэнні часу, назвы відаў транспарту, кантынентаў, грамадскіх устаноў, фізічных і ментальных дзеянняў; па-другое (у меншым аб'ёме), увайшла вучэбная лексіка, назвы традыцыйных святаў і лексіка, звязаная з этнакультурай. У слоўнікавых артыкулах змешчаны, у абмежаванай ступені, граматычныя пазнакі, значыць: пры дзеясловах падаецца пытанне кіравання (марыць *пра што*), пры назоўніках, якія ўжываюцца толькі ў множным ліку, ставіцца пазнака (толькі мн.),

РЭЦЭНЗІІ

пры прыметніках падаюцца звесткі пра формы роду і ліку (стары, -ая, -ое, -ыя), адлюстраванне прыназоўніка – іменная спалучальнасць (без + р. скл. *каго? чаго?*). Да некаторых слоў прыводзяцца ілюстрацыйныя словазлучэнні (каса – *білетная каса*, вучэбны – *вучэбны дапаможнік*, перасесці – *перасесці на іншы аўтобус*).

Другая частка змяшчае сістэматызаваны лексічны матэрыял, згрупаваны паводле тэмаў, якія складаюць семантычныя палі (*чалавек як жывая істота, чалавек як разумная істота, чалавек і грамадства, прырода, прастора і час, якасная і колькасная характарыстыка аб'ектаў, адзінкі вымярэння, пытальныя словы*). У кожнай тэме вылучаюцца падтэмы, напрыклад, у тэме *Чалавек як жывая істота*, падтэмы: *перыяды жыцця, узрост, пол; часткі цела, выгляд; здароўе; харчаванне, прадукты; жыллё, мэбля*. Падтэмы арганізаваны паводле прыналежнасці лексем да пэўнай частцы мовы і па магчымасці выкарыстоўваецца гнездавы спосаб прэзентацыі лексікі (*увага, уважлівы, уважліва, заўважаць – заўважыць што?*). Зместавы бок слоў і парадыматычныя адносіны раскрываюцца праз сінанімічныя сувязі і антанімічныя пары (*вопыт – досвед, пасольства – амбасада; добры – дрэнны/кепскі, радасць – гора*). Гендарна маркіраваныя назоўнікі прыводзяцца парамі (*вучань – вучаніца, князь – княгіня*).

Паказаны спосаб сістэматызацыі лексічнага матэрыялу згодны з прэзентацыяй лексікі ў тэзаўрусах еўрапейскіх моў.

Трэцяя частка ўключае: 1) спіс найбольш ужывальных беларускіх імёнаў; 2) сінанімічныя пары слоў; 3) антанімічныя пары слоў; 4) пералік лінгвістычных тэрмінаў, неабходных пры засваенні сістэмы беларускай мовы.

Аўтары лексічнага мінімуму лічаць, што даведнік можа быць шырока выкарыстаны не толькі замежнымі навучэнцамі, але таксама выкладчыкамі беларускай мовы як замежнай, складальнікамі тэстаў ці традыцыйных або электронных вучэбных дапаможнікаў.

На нашу думку, апрача несумненых вартасцяў, у лексічным мінімуме назіраюцца пэўныя недахопы, асабліва ў алфавітным слоўніку (заўвагі не датычаць кітайскай мовы). Можна ў ім заўважыць:

1) непаслядоўнасць пры абазначэнні дзеяслоўнага кіравання ў паасобных мовах, напрыклад: *замаўляць – замовіць* адзначана кіраванне ва ўсіх мовах, *клатаціцца* – у беларускай і англійскай, *жаныцца* – ва ўсіх мовах, апрача рускай, *слухаць* – толькі у беларускай (які тут прынцып?);

2) непаслядоўнасць пры кратных/някратных дзеясловах: *бегаць – бегчы*, але *ляцець – лятаць*;

3) памылковыя або недакладныя, няпоўныя пераклады, напрыклад, *вядомы* – польск. *znany*, *суніцы* – польск. *poziomki* не *truskawki*, *будучыня* – польск. *przyszłość* не *przeszłość*, *Купалле* – польск. не ўжываецца *Kupalle*, толькі *Noc Kupały* або *Kupałnoka*, *дзеяч* – англ. лепш *activist* чым *figure*, *палова* – англ. *a half to three* не *past*, *a* – англ. *at a* ў кантэксце ёсць *before*;

4) дрэнна ўжытыя граматычныя формы або кантэксты: *добры* – у польск. кантэксте няправільны парадак слоў, павінна быць *Dziś dobry!*, *замежны* – польск. *szczyty* не *szczyt*; *замаўляць* – у польск. кантэксте павінен быць таксама загадны лад: *Zamówmy* або *Zamawiajmy*, *мэбля* – польск. кантэкст *pokój jest ładnie i jakościowoumeblowany* лепш *w pokoju są ładne i jakościowo dobre meble*; *дзень* – англ. ва ўсіх мовах ёсць словазлучэнне *дзень нараджэння*, у англ. няма *birthday*; *заканчваць* – *закончыць* няма перакладу на польскую мову *kończyć – zakończyć*; *на жалі* – на польскай мове нельга сказаць *Niestety jutro nie potrafię przyjechać* павінна быць *Niestety, jutro nie dołtam (nie będę mógł) przyjechać*; беларускаму *наступнаць* – *наступніць* з пытаннем *куды?* адпавядае польск. *wstępować – wstąpić dokąd?*; польск. *wsiadać – wsiąść* (do autobusu), але (do stołu) толькі *siadać – siąść*;

4) апіскі: *аптека* англ. *pharmacy* (ёсць *farmacy*), *ліць* польск. *lać – nalać* ёсць (*lić – nalić*), *хатні* кантэкст *хатняя гаспадыня* (ёсць *gospodynia*), *плысці* польск. *plynać gdzie?* (ёсць *gzię?*).

Зразумела, што пералік недахопаў у слоўнікавай частцы не прыводзіцца цалкам. Даюцца толькі некаторыя найбольш яркія прыклады.

Некалькі заўваг датычыць трэцяй часткі. На нашу думку, лексічны матэрыял адносна

РЭЦЭНЗІІ

імянаў не адпавядае сэнсу загалоўка. Большасць прыведзеных у спісе імянаў – іншпамоўнага паходжання, хаця несумненна яны шырока ўжываюцца на тэрыторыі Беларусі. Польскім эквівалентам лінгвістычнага тэрміну *прыстаўны гук* з’яўляецца тэрмін *głoska protetyczna*, тэрміну *скланенне* – *deklinacja*. Матэрыял, які датычыць сінанімічных і антанімічных пар, у асноўным, не выклікае заўваг.

Як відаць, у абодвух даведніках назіраюцца рознага тыпу памылкі і недакладнасці, тым

не менш, *Тэсты...* і *Лексічны мінімум...* – гэта вартасны і карысны матэрыял для стандарызацыі навучання беларускай мове як замежнай.

Ядвіга Глушкоўска-Бабіцка,
Тэрэса Ясіньска-Сохэ

Варшаўскі ўніверсітэт

e-mail: jagluszka@uw.edu.pl; tjasinska@uw.edu.pl

Новыя выданні па БМЗ

T. Jasińska-Socha przy
współpracy T. Chylak-Schroeder
i J. Głuszkowskiej-Babickiej,
*Język białoruski (poziom podstawowy
i średnio zaawansowany)*,
pod red. R. Kalety,
Warszawa 2017

Прапанаваны падручнік прызначаны для студэнтаў гуманітарных факультэтаў ВНУ, якія вывучаюць беларускую мову як замежную. Асноўная мэта падручніка – дапамагчы студэнтам набыць практычнае ўменне карыстацца сучаснай беларускай мовай, а таксама засвоіць граматычныя нормы беларускай мовы. Асаблівая ўвага акцэнтуюцца на развіцці навыкаў вуснага маўлення. Вучэбны матэрыял складаецца з 10 тэматычных блокаў (напр., *сям'я, кватэра, навучка, праца* і г. д.). У кожным з іх знаходзяцца 3 раздзелы. У кожным раздзеле прыводзіцца ас-

ноўны тэкст публіцыстычнага ці мастацкага характару. Пасля тэксту даецца беларуска-польскі слоўнік. На аснове арыгінальнага тэксту прапануюцца рознага тыпу практыкаванні, неабходныя для разумення мовы з улікам граматычнага і лексічнага матэрыялу. Граматычны матэрыял і рэкамендацыі даюцца на польскай мове, каб лепш зразумець і выканаць практыкаванні. У кожным блоку змешчаны ў рамках (з указаннем “Запомні”) характэрныя моўныя выразы і канструкцыі з мэтай іх запамінання. Для праверкі лексічнага і граматычнага матэрыялу ці самастойнай працы даюцца анекдоты, гумарэскі і нататкі, а таксама заданні перакладнога тыпу (галоўным чынам з польскай мовы на беларускую). У якасці загаловаў тэматычных блокаў (і раздзелаў) паслужылі выразы ці фразы, прыведзеныя з арыгінальных беларускіх тэкстаў, якія дасканала перадаюць моўныя асаблівасці беларускай мовы. Напр. IX блок: Маладым адкрыты ўсе шляхі.

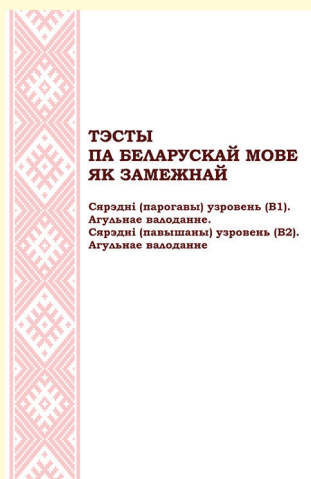
1. Дзе і як мы вучымся?
2. Цішэй, ідзе сесія!
3. Я мару стаць...

Тэрэса Ясіньска-Сохэ

Змест падручніка можна бясплатна спамапаць, а кнігу замовіць, на старонцы Кatedры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта (Wydawnictwo. Książki wydane przez Katedrę):

<http://kb.uw.edu.pl/2018/02/16/jezyk-bialoruski-poziom-podstawowy-i-srednio-zaawansowany/>

Тэсты па беларускай мове як замежнай. Сярэдні (парогавы ўзровень) В1. Агульнае валоданне. Сярэдні (павышаны) ўзровень В2. Агульнае валоданне, склад.: Л.І. Сямешка, В.У. Барысенка, Л.С. Кныш, РІВШ, Мінск 2018, 114 с.

Тэст па беларускай мове як замежнай. Сярэдні (парогавы ўзровень) В1 (ГБМЗ-В1) і Сярэдні (павышаны ўзровень) В2 (ГБМЗ-В2) гэта блокі тыпавых тэставых заданняў (субтэстаў), сканструяваныя ў адпаведнасці з стандартамі патрабаванняў да кампетэнцыі ў беларускай мове на ўзроўнях В1 і В2.

Прызначаны для іншамовных камунікантаў, якія дасягнулі ўзроўню самастойнага валодання беларускай мовай і жадаюць паўтарыць ці замацаваць лексіка-граматычны матэрыял, праверыць і ўдасканаліць навыкі і ўменні маўленчай дзейнасці ў межах тэматыкі і задач узроўняў В1, В2. Прапанаваныя тэставыя матэрыялы будуць карысныя таксама выкладчыкам беларускай мовы як замежнай (ці другой), метадыстам і ўсім, хто цікавіцца пытаннямі кантролю ведаў ў сістэме выкладання беларускай мовы.

Ulyanica (Ulyana Ethno Quintet)

Ulyanica (Уляніца) – таямнічая постаць з беларускага фальклору, дзіця палёў і лясоў, дзяўчынка смелага пагляду наперад.

Гурт распавядае пра культуру і звычай Палесся. Старанна адабраныя, самыя прыгожыя народныя мелодыі проста з жыцця мінулых пакаленняў зноў ажываюць у новым этна-джазавам выданні.

З чэрвеня 2016 года музыкі пачалі сваю вандроўку ў Познані. Пераможцы спецыяльнага прыза 2016 года Freedom Jazz Festival ў Сопаце. Квінтэт дэбютаваў і быў узнагароджаны у пяцёрцы фіналістаў, абраны з 36 маладых джазавых калектываў! Гурт з'яўляецца фаварытам Міхала Урбаняка, члена журы, выбітнага джазмена. Музыкі загралі на II Poznan Young Jazz Festival 2016, Jazz of Freedom Sopot 2016, Mediations Biennale Poznań 2016, Jazz Ring 2016, Jazz in the Ruins 2017, Folkowo Bemowo 2018.

Песня гурта – *Каля Аесу* была выпушчаная у альбоме *Poznan Young Jazz Festival, vol. 1* у 2017 годзе. Альбом атрымаў шмат добрых водгукаў.

У кастрычніку 2017 года з'явіўся дэбютны альбом *VIASNA* – укладзены і выпушчаны гукзапісвальным лэйблам For Tune. *Viasna* вынаеца як унутраная трансфармацыя. Нешта асаблівае адбываецца, калі вы аб'ядноўваеце два дзікія неўтаймоўныя элементы – фолк і джаз...

Ульяна Гедзік – спявачка, скрыпачка, кампазітар, дзяўчына палескага паходжання, народжаная ў Беларусі. Вырасла у сям'і музыкаў, якія маюць папану да сваіх традыцый. Выпускнік Акадэміі музыкі I.J. Paderewski ў Познані ў кірунку – вакальны джаз. Ульяна з'яўляецца пераможцам і фіналісткай на шматлікіх фестывалях, такіх як: 9. Festiwal Serca Bicie, Azoty Tarnow Jazz Contest, Freedom Jazz 2016, Сувецце Культур і шматлікіх іншых. Як сябра Асацыяцыі джазавых музыкаў Познані, заахочвае і падтрымлівае мерапрыемствы, звязаныя з джазавай сцэнай у Познані. Дзяўчына пра-

VARIA

цавала з таленавітай моладдзю на Музычнай
Майстэрні ў Івянцы 2016 г.

Удзельнікі гурта:

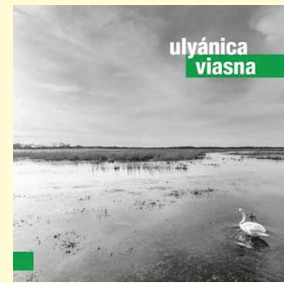
Ульяна Гедзік – вакал, скрыпка, кампазіцыі

Томаш Солтыс – фартэпіяна

Раман Хранок – бас

Адам Загурскі – барабаны

Патрык Рынкевіч – труба

**Патрабаванні да афармлення артыкулаў
і рэцэнзіяў для часопіса
«Беларуская мова як замежная»**

Афармленне артыкула

Імя (не ініцыял) і прозвішча аўтара

Імя і прозвішча аўтара па-англійску (як у пашпарце)

Месца працы аўтара (напр. Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт)

Адрас электроннай пошты аўтара

Загалавак

Загалавак па-англійску

2 рэзюмэ (па-англійску і па-беларуску) – прыкладна па 500 знакаў)

5 ключавых слоў па-англійску

Асноўны тэкст

Літаратура (ненумараваны алфавітны спіс)

Цытаты падаюцца ў двукоссі ("") – без курсіву.

Ілюстрацыйны матэрыял вылучаецца курсівам.

Спасылкі на літаратуру змяшчаюцца ў артыкуле ў квадратных дужках, падаем прозвішча аўтара або рэдактара, год выдання і старонку, напр.:

1 аўтар: [Трацяк 2015: 58],

рэдактар: [Барысенка (рэд.) 2015: 54],

Працы аднаго аўтара, выдадзеныя ў адным годзе: [Калета 2015а: 65, 2015б: 120-124],

2 аўтары адной працы: [Барысенка, Калета 2015: 65],

3 аўтары адной працы: [Барысенка, Калета, Трацяк 2015: 65],

шмат аўтараў: [Калета і інш. 2015: 65].

Дапускаюцца аўтаматычна прастаўленыя спасылкі знізу старонкі для дадатковых заўваг і каментароў, але не для звычайных спасылак на літаратуру.

Бібліяграфічны спіс, размяшчаецца ў канцы артыкула ў нenumараваным алфавітным

парадку. Кірылічныя і лацінаграфічныя працы нельга падаваць уяўна ў агульным спісам. Прыклады:

Манаграфія

Важнік С., 2008, Кантрастыўны сінтаксіс польскай і беларускай моў. Семантыка і дыстрыбуцыя дзеяслоўнага прэдыката, Мінск.

Манаграфія пад рэдакцыяй

Лагвінец А., Чуліцкая Т. (рэд.), 2013, Беларусь і беларусы сярод суседзяў: гістарычныя стэрэатыпы і палітычныя канструкты, Варшава.

Раздзел у манаграфіі пад рэдакцыяй

Лобач У., 2013, Вобразы суседніх народаў у традыцыйным светапоглядзе беларусаў, [у:] А. Лагвінец, Т. Чуліцкая (рэд.), Беларусь і беларусы сярод суседзяў гістарычныя стэрэатыпы і палітычныя канструкты, Варшава, с. 39-52.

Артыкул у часопісе

Калета Р., 2013, Пра беларуска-польскіх “фальшывых сяброў перакладчыка”, “Acta Albaruthenica”, т. 13, с. 135-144.

Афармленне рэцэнзіі

Ініцыял і прозвішча аўтара або аўтараў, загалавак кнігі, выдавецтва, месца і год выдання, колькасць старонак

Асноўны тэкст

Імя і прозвішча аўтара рэцэнзіі

Месца працы аўтара рэцэнзіі (напр. Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт)

Адрас электроннай пошты аўтара

Рэдакцыя пакідае за сабой права адбору матэрыялаў для публікацыі, а таксама іх рэдагавання.